

**T.C.
ERZİNCAN BİNALİ YILDIRIM ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
FELSEFE VE DİN BİLİMLERİ ANA BİLİM DALI**

**AHİSKA TÜRKLERİNİN PSİKO-SOSYAL VE DİNİ
DAVRANIŞLARININ İNCELENMESİ: ERZİNCAN İLİ
ÖRNEĞİ**

Yüksek Lisans Tezi

**Hazırlayan
Vildan ÇAP**

**Danışman
Dr. Öğr. Üyesi Fatümetül Zehra GÜLDAŞ**

ARALIK 2023, ERZİNCAN

BİLİMSEL ETİĞE UYGUNLUK

“Ahıska Türklerinin Psiko-Sosyal ve Dini Davranışlarının İncelenmesi: Erzincan İli Örneği” adlı **Yüksek Lisans** tezim tarafımda incelenmiştir. Buna göre tezimde bilimsel etik ihlali ve intihal olarak nitelendirilebilecek herhangi bir durum olmadığını taahhüt ederim. Bu çalışmadaki tüm bilgilerin, akademik ve etik kurallara uygun bir biçimde elde edildiğini; aynı zamanda bu kural ve davranışların gerektirdiği gibi, bu çalışmanın özünde olmayan tüm materyal ve sonuçları tam olarak aktardığımı ve referans gösterdiğimi beyan ederim.

Vildan ÇAP

T.C.
ERZİNCAN BİNALİ YILDIRIM ÜNİVERSİTESİ
Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürlüğü

Ana Bilim Dalı : Felsefe ve Din Bilimleri

Program Adı : Tezli Yüksek Lisans

Tez Başlığı : Ahıska Türklerinin Psiko-Sosyal ve Dini

Davranışlarının İncelenmesi: Erzincan İli Örneği

Yukarıda bilgileri verilen tez çalışmasının a) Kapak b) Giriş c) Ana bölümler ve d) Sonuç kısımlarından oluşan (Özet, İçindekiler ve Kaynakça hariç) toplam 67 sayfalık kısmına ilişkin 05/12/2023 tarihinde **Turnitin** intihal programından aşağıda belirtilen filtreleme uygulanarak alınmış olan özgünlük raporuna göre tezin benzerlik oranı % **5'tir.**

Filtrelemeye tırnak içerisindeki **alıntılar dâhil** edilmemiştir. Filtrelemede **yedi (7) kelimedenden daha az** örtüşme içeren metin kısımları hariç tutulmuştur.

Erzincan Binali Yıldırım Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tez İntihal Raporu Uygulama Esaslarını inceledim ve bu uygulama esaslarında belirtilen azami benzerlik oranlarına göre tez çalışmasının herhangi bir intihal içermediğini, aksinin tespit edilmesi durumunda doğabilecek her türlü hukuki sorumluluğu kabul ettiğimi ve yukarıda vermiş olduğum bilgilerin doğru olduğunu beyan ederim.

Gereğini bilgilerinize arz ederim. 05/12/2023

Danışman: Dr. Öğr. Üyesi Fatümetül Zehra GÜLDAŞ

Öğrenci: Vildan ÇAP

KILAVUZA UYGUNLUK

“Ahıska Türklerinin Psiko-Sosyal ve Dini Davranışlarının İncelenmesi: Erzincan İli Örneği” başlıklı Yüksek Lisans Tezi Erzincan Binali Yıldırım Üniversitesi Lisansüstü Tez Yazım Kılavuzuna uygun olarak hazırlanmıştır.

Hazırlayan

Vildan ÇAP

Danışman

Dr. Öğr. Üyesi Fatümetül Zehra GÜLDAŞ

KABUL VE ONAY TUTANAĞI

Dr. Öğr. Üyesi Fatümetül Zehra GÜLDAŞ danışmanlığında **Vildan ÇAP** tarafından hazırlanan “**Ahıska Türklerinin Psiko-Sosyal ve Dini Davranışlarının İncelenmesi: Erzincan İli Örneği**” adlı bu çalışma jürimiz tarafından Erzincan Binali Yıldırım Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Felsefe ve Din Bilimleri Ana Bilim Dalı’nda **Yüksek Lisans Tezi** olarak oy birliği ile kabul edilmiştir.

05/12/2023

JÜRİ:

Danışman : **Dr. Öğr. Üyesi Fatümetül Zehra GÜLDAŞ** (İmza)

Üye : **Dr. Öğr. Üyesi Mehmet Davut ÇOŞTU** (İmza)

Üye : **Dr. Öğr. Üyesi Fatma Nur Bedir** (İmza)

ONAY:

Bu tezin kabulü Enstitü Yönetim Kurulu'nun/...../.... tarih ve sayılı kararı ile onaylanmıştır.

...../...../.....

Prof. Dr. Necdet TOZLU

Enstitü Müdürü

ÖN SÖZ

Yüksek lisans eğitimim ve tez sürecim boyunca desteklerini esirgemeyen değerli danışmanım Dr. Öğr. Üyesi Fatümetül Zehra GÜLDAŞ'a, tez savunma jürimde yer alarak kıymetli zamanlarını bana ayıran Dr. Öğr. Üyesi Mehmet Davut ÇOŞTU ve Dr. Öğr. Üyesi Fatma Nur BEDİR'e en içten teşekkürlerimi sunarım. Bu süreçteki destekleri için Dr. Öğr. Üyesi Feyza KARSLI hocama teşekkür ederim.

Katılımcılarıma ulaşmamda ve tez sürecimde yardımlarını esirgemeyen arkadaşlarım Zeynep KÖSE ve Ebru AKAR'a, her daim motivasyonumu arttıran kıymetli hocam Fikriye ÜNLÜ'ye canı gönülden teşekkür ederim.

Yaşamımın her evresinde kuvvet aldığım aileme, özellikle kıymetli annem Fadime ÇAP'a, varlıklarıyla huzur bulduğum, neşe kaynağım, yeğenlerim Ertuğrul Eyüp TAN ve Ali Poyraz ALKAN'a tüm kalbimle teşekkür ederim.

Vildan ÇAP, ERZİNCAN, 2023

AHISKA TÜRKLERİNİN PSİKO-SOSYAL VE DİNİ DAVRANIŞLARININ İNCELENMESİ: ERZİNCAN İLİ ÖRNEĞİ

Vildan ÇAP

Erzincan Binali Yıldırım Üniversitesi,

Sosyal Bilimler Enstitüsü

Yüksek Lisans Tezi, Aralık 2023

Tez Danışmanı: Dr. Öğr. Üyesi Fatümetül Zehra GÜLDAŞ

ÖZET

Bu araştırma uzun yıllar vatanlarından uzakta yaşamış ve sürgüne maruz kalmış Ahıska Türklerinin psiko-sosyal ve dinî davranışlarını incelemeyi amaçlamaktadır. Araştırma, veri toplama sürecinde derin bir anlayış elde etme amacıyla yaygın olarak kullanılan yarı yapılandırılmış görüşme tekniğini benimsemiştir. Çalışmada gönüllü örneklemelere ulaşmak maksadıyla amaçlı örneklem ve kartopu örneklem çeşitleri kullanılmıştır. Çalışmanın örneklemini, Erzincan ilinin Üzümlü ilçesinde ikamet eden 13'ü kadın ve 3'ü erkek olmak üzere toplam 16 Ahıska Türkü oluşturmaktadır. Katılımcıların tamamı 18 yaş üzeri yetişkin bireylerdir. Araştırmada veri toplama aracı olarak demografik bilgi formu ve yarı yapılandırılmış görüşme soruları kullanılmıştır. Bu yöntem ile elde edilen veriler, betimsel ve içerik analizi ile incelenerek çalışmanın bulguları ortaya çıkarılmıştır. Yapılan analizler, dinin psiko-sosyal davranışları etkilediğini göstermiş; dinî davranışları yerine getiren bireylerin ruhsal sağlıklarının daha iyi olduğunu ortaya koymuştur. Ahıska Türklerinin psiko-sosyal davranışları üzerinde din, dil, etnik köken, kültürel benzerlikler, komşuluk ilişkileri, dinî mekânlar, ekonomik ve çevresel şartların etkili olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Ayrıca Türkiye'de bulunma süreleri arttıkça katılımcıların sosyal uyum, aidiyet ve girişkenlik özelliklerinde artış, çekingenlik özelliklerinde ise azalma olduğu tespit edilmiştir. Kadın katılımcıların erkeklere oranla daha fazla dinî davranış sergiledikleri, yaşları arttıkça ibadet etme oranlarının arttığı ve Türkiye'ye gelmeden önceki dönemle karşılaştırıldığında, Türkiye'ye geldikten sonra dinî davranışları yapma sıklıklarında artış olduğu görüşmelerden elde edilen sonuçlar arasındadır.

Anahtar Kelimeler: Din Psikolojisi, Psiko-Sosyal Davranış, Göçmen, Ahıska Türkleri, Nitel Araştırma.

INVESTIGATION OF PSYCHO-SOCIAL AND RELIGIOUS BEHAVIOR OF AHISKA (MESKHETIAN) TURKS: THE CASE OF ERZİNCAN PROVINCE

Vildan ÇAP

Erzincan Binali Yıldırım University

Graduate School of Social Sciences

Master Thesis, December 2023

Thesis Supervisor: Asst. Prof. Dr. Fatümetül Zehra GÜLDAŞ

ABSTRACT

This research aims to examine the psycho-social and religious behaviors of Meskhetian Turks who lived away from their homeland for many years and were exiled. The research adopted the widely used semi-structured interview technique to gain a deep understanding during the data collection process. Purposive sampling and snowball sampling types were used in the study to reach volunteer samples. The sample of the study consists of a total of 16 Meskhetian Turks, 13 of whom are women and 3 of whom are men, residing in Üzümlü district of Erzincan province. All participants are adults over the age of 18. Demographic information form and semi-structured interview questions were used as data collection tools in the study. The findings of the study were revealed by examining the data obtained with this method through descriptive and content analysis. Analyzes have shown that religion affects psychosocial behavior; It has been revealed that individuals who practice religious behaviors have better mental health. It has been concluded that religion, language, ethnicity, cultural similarities, neighborhood relations, religious places, economic and environmental conditions are effective on the psycho-social behavior of Meskhetian Turks. In addition, it was determined that as the duration of stay in Turkey increased, there was an increase in the participants' social adaptation, belongingness and initiative characteristics, and a decrease in their shyness characteristics. Among the results obtained from the interviews are that female participants exhibit more religious behavior than men, that their rate of worship increases as their age increases, and that their frequency of religious behavior increases after coming to Turkey, compared to the period before coming to Turkey.

Key Words: Psychology of Religion, Psychosocial Behavior, Immigrant, Meskhetian Turks, Qualitative Research.

İÇİNDEKİLER

AHISKA TÜRKLERİNİN PSİKO-SOSYAL VE DİNİ DAVRANIŞLARININ İNCELENMESİ: ERZİNCAN İLİ ÖRNEĞİ

BİLİMSEL ETİĞE UYGUNLUK	i
TEZ ÖZGÜNLÜK SAYFASI.....	ii
KILAVUZA UYGUNLUK	iii
KABUL VE ONAY TUTANAĞI.....	iv
ÖN SÖZ	v
ÖZET	vi
ABSTRACT	vii
İÇİNDEKİLER.....	viii
SİMGELER VE KISALTMALAR LİSTESİ	xi
TABLolar LİSTESİ	xii
GRAFİK LİSTESİ.....	xiii
GİRİŞ.....	1

BİRİNCİ BÖLÜM

KAVRAMSAL ÇERÇEVE

1.1. Psiko-Sosyal Davranışlar	9
1.1.1. Sosyal Uyum	9
1.1.2. Çekingenlik	10
1.1.3. Girişkenlik	11
1.1.4. Öz Saygı (Benlik Saygısı)	12
1.1.5. Öz Yeterlilik.....	12
1.1.6. Empati (Duygudaşlık)	13
1.1.7. Yardım Etme	14

1.1.8. Aidiyet.....	14
1.2. Din	15
1.2.1. Dinî Davranışlar	16
1.3. Ruh Sağlığı	22
1.4. Ruh Sağlığı ve Din İlişkisi.....	23

İKİNCİ BÖLÜM

GÖÇ, SÜRGÜN VE AHISKA TÜRKLERİ

2.1. Göç ve Sürgün	27
2.2. Ahıska Türkleri	29
2.2.1. Ahıska Türklerinin Türkiye'ye Göçü	31

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

YÖNTEM

3.1. Araştırma Modeli	33
3.2. Araştırmanın Evren ve Örneklemi	34
3.3. Veri Toplama Araçları	35
3.4. Verilerin Toplanması	37
3.5. Verilerin Analizi	37

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

BULGULAR VE YORUM

4.1. Çalışmaya Katılan Ahıska Türklerinin Sosyo-Demografik Özellikleri.....	39
4.2. Katılımcıların Psiko-Sosyal Davranışları ve Onlarla İlişkili Unsurlar	42
4.2.1. Katılımcıların Sosyal Uyum Davranışı	42
4.2.2. Katılımcıların Çekingenlik ve Girişkenlik Davranışları	46
4.2.3. Katılımcıların Öz (Benlik) Saygısı ve Öz Yeterlilikleri.....	47
4.2.4. Katılımcıların Empati Tutumları ve Yardım Etme Davranışları.....	50

4.2.5. Katılımcıların Aidiyet Durumları.....	53
4.3. Katılımcıların Dinî Davranışları	56
4.4. Katılımcıların Dinî Davranışlarının Ruh Sağlığı Üzerindeki Etkisi	60
SONUÇ VE ÖNERİLER	62
KAYNAKÇA.....	66
EKLER	79
ÖZ GEÇMİŞ	84

SİMGELER VE KISALTMALAR LİSTESİ

ABD : Ana Bilim Dalı

BDT : Bilişsel Davranışçı Terapi

Bkz : Bakınız

Çev : Çeviren

EBYÜ : Erzincan Binali Yıldırım Üniversitesi

Ed : Editör

SBE : Sosyal Bilimler Enstitüsü

TDK : Türk Dil Kurumu

Vb : Ve Benzerleri

Vd: : Ve Diğerleri

Vs : Vesaire

YÖK : Yükseköğretim Kurulu

TABLÖLAR LİSTESİ

Tablo 4.1: Katılımcıların Demografik Bilgileri.....	41
--	----

GRAFİK LİSTESİ

Grafik 4.1: Katılımcıların Cinsiyet Dağılımı Grafiği.....	39
Grafik 4.2: Katılımcıların Eğitim Durumları Grafiği.....	39
Grafik 4.3: Katılımcıların İş Durumu Grafiği	40

GİRİŞ

Göç, insanlığın başlangıç zamanından bu yana var olan bir olgudur. En genel tabiri ile göç, canlıların bulundukları alandan ayrılarak farklı bir yaşam alanına gitmesidir. Bireysel-kitlesel, gönüllü-zorunlu gibi türleri bulunan göçün maalesef sürgün boyutu da mevcuttur. İnsanların kendi istekleri doğrultusunda daha iyi yaşam standartlarına ulaşabilmek amacıyla yaptıkları bireysel yahut kitlesel göçlerin yanı sıra savaş, iç savaş, hastalık, asimilasyona maruz bırakılma gibi sebeplerle zorunlu bireysel-kitlesel göçler de mevcuttur. Sürgün ise devlet eliyle kişi ya da kişilerin ülkeden atılması veya kovulması olarak açıklanabilir. Sürgünler genellikle gayriinsani şekillerde yapılmaktadır. Sürgün esnasında zor durumda kalanlar, hayatlarını kaybedenler, tecavüze uğrayanlar, evlatlarından ve/veya ebeveynlerinden koparılanlar söz konusudur. Bu mağduriyetlere maruz kalarak öz yurtlarından ayrılmak zorunda kalan insanların yaşamak için yerleştikleri yerlerde yaşayacağı birçok problem vardır. Gittikleri yerlerde yaşanabilecek problemlerin başında sosyal ve toplumsal uyum konusu gelmektedir.

TDK'ye göre uyum; “Bir bütünün parçaları arasında bulunan uygunluk, ahenk, toplumsal çevreye veya bir duruma uyma, uyum sağlama, intibak, entegrasyon” anlamlarına gelmektedir. Toplumsal uyum, göç gibi tek taraflı bir iş değil, en az iki tarafı olan etkin bir süreçtir (Şimşek, 2020, s. 5). İnsanlık tarihi boyunca göç her daim var olmuş ve topluluklar, bireyler göç etmiş veya göç ettirilmiştir. Göç eden kesim gittikleri yerdeki topluma entegre olmuş ya da asimilasyona uğramışlardır (Fidan, 2016, s. 4).

Göç, hem göç eden kesim için hem de göç edilen yerde ikamet edenler için güçlükleri beraberinde getirmektedir. Göçmenler, yerleştikleri bu yeni konumlarda coğrafyaya, topluma, gelenek-göreneklere alışmaya çalışırken aynı zamanda da aidiyet hissinin oluşması için gayret göstermektedirler. Göç edilen yerlerde toplumsal uyumun hızlı sağlanmasında, dil, din, ırk ve tarih ortaklığı gibi faktörlerin etkisi büyüktür. Sayılan bu faktörlerden bir veya birkaçının yoksunluğunda ise toplumsal uyumu sağlamak için yüksek düzeyde gayret göstermek gerekecektir (Erdoğan, 2018).

Göçmenlerin yerleştikleri yeni yerlerde uyum süreçlerini olumlu sürdürebilmeleri, dışlanmamaları ve kabul görmeleri için toplumun beklediği

davranışları ortaya koyabilmeleri gerekmektedir. Toplumun beklediği bu davranışları olumlu sosyal davranış olarak tanımlayabiliriz. Sosyal ve psikolojik davranışlar üzerinde birçok faktörün etkisinden söz etmek mümkündür. Bu faktörleri din ve inanç sistemleri, ahlak kavramı, ayıp, topluluk töresi, görgü, nezaket, moda kuralları, hukuk kuralları ve mahalle baskısı şeklinde sıralanabilir (Demirkaya, 2012, s. 9).

Ahıska Türkleri de yıllarca sürgüne, göçe maruz bırakılan insan topluluklarından sadece biridir. 1944 yılından bu yana defalarca zulme, sürgüne ve göçe maruz kalan Ahıska Türkleri 1992 yılından günümüze kimi zaman devlet eliyle kimi zaman ise gizli ve bireysel yollarla Türkiye'ye göç etmektedirler. Son toplu göçte 2015-2016 yılları arasında Ukrayna'daki savaş bölgesinde kalan üç yüz yetmiş iki aile, Türkiye desteği ile getirilip, Erzincan ve Bitlis illerine yerleştirilmiştir (Akpınar, 2016, ss. 336-337).

Yapılan literatür taraması neticesinde göçmenler üzerine birçok akademik çalışmanın yapıldığı sonucuna ulaşılmıştır. Göçmenlerin ele alındığı çalışmalarda kültürel uyum, aidiyet, empati, şiddete yönelik tutum vs. gibi sosyo-psikolojik tutum ve davranışlar üzerinde dinin etkileri araştırılmıştır (Baıramova, 2021; Kanık, 2021; Lomanov, 2020; Sağır, 2014; Sağır, 2018; Tanrıverdi, 2019; Türkoğlu, 2022; Yıldız, 2021). Ancak sözü edilen bu çalışmalar çoğunlukla Suriyeli mülteciler üzerine yapılırken Ahıska Türkleri hakkında din psikolojisi alanında yapılan çalışmaların sayısının oldukça sınırlı kaldığı görülmüştür.

Çalışma dört bölümden oluşmaktadır. Birinci bölümde kavramsal çerçeve kapsamında bilgiler verilirken ikinci bölümde göç ve sürgün hakkında genel bilgilendirmeler yapılmış ardından çalışmanın evrenini oluşturan Ahıska Türkleri hakkında bilgiler aktarılmıştır. Çalışmanın üçüncü bölümünde araştırmanın metodu olan nitel araştırma yöntemi ve kullanılan teknikler hakkında genel bilgilendirme yapılmıştır. Dördüncü ve son bölümde bulgular analiz edilerek yorumlanmıştır.

Literatür Değerlendirmesi

Yapılan literatür taramaları, göçmenler ve mültecilerin psikolojik durumlarına odaklanan geniş çaplı akademik çalışmaların mevcudiyetini göstermiştir (Ayten & Sağır, 2014; Çelik, 2019; Sağır, 2014; Sağır, 2018; Türkoğlu, 2022). Bu taramalar neticesinde, konuya dair farklı kaynaklar -örneğin kitap, makale ve tez gibi çeşitli yazılı materyaller- içeren araştırmalar bir araya getirilerek aşağıda incelenmiştir. Bu

alışmalar, mevcut tezin konusu açısından göçmen topluluklarının psiko-sosyal davranışlarını, ruh sağlığını ve psikolojik durumlarını anlamaya yönelik yapılmış olmaları sebebiyle oldukça önemlidir. Ayrıca, bu çalışmalar göçmenlerin dinî pratikleriyle bu psikolojik durumlar arasındaki ilişkilere de vurgu yapmaktadır. Bu bağlamda, göçmenlerin yaşadığı deneyimlerin dinî boyutlarının, psikolojik refahları üzerindeki etkisi incelenmiş ve değerlendirilmiştir.

Din psikolojisi alanına rehberlik eden çalışmaları bulunan Sağır (2018), Suriyeli kadın mültecilerde kültürel uyum, ruh sağlığı ve din konulu yaptığı karma yöntemli çalışmasında 2018 mültecinin katıldığı anket ve 100 mültecinin katılım gösterdiği yarı yapılandırılmış mülakat tekniğini kullanmıştır. Sağır (2018) alışmasında dinin, ruh sağlığını koruma ve kültürel uyumu sağlamada önemli bir rolünün olduğunu saptamıştır. Ayrıca bu çalışmada dinin, hem kültürel uyuma hem de ruh sağlığını koruma noktasında sağladığı katkının yerleşilen bölgedeki dili bilmekle arttığını ifade edilmektedir (Sağır, 2018, s. 70).

Apak'ın (2014) Suriyeli göçmenlerle Mardin ilinde yaptığı uyum konulu çalışmasında sığınmacıların, zorluk yaşamadıklarından ve uyumun kolaylaşmasını sağlayan dil, din, ırk, ortak tarih, akrabalık bağları ve benzer kültürel özelliklerin varlığından bahsedilmektedir. Erdoğan (2018) da Suriyeliler ile yaptığı çalışmasında ortak din faktörünün kültürel bütünleşme ve uyuma büyük katkıda bulunduğu sonucuna ulaşmıştır. Suriyeli mültecilerde kültürel uyum ve din konulu Tanrıverdi'nin (2019) Kayseri'de yaptığı yüksek lisans tez çalışmasında da benzer sonuçlara ulaşılmıştır. Kayseri şehrinin muhafazakar yapısı nedeniyle Suriyeliler uyum noktasında çok zorluk ekmemişler ve entegrasyon düzeylerinin de yüksek olduğu görülmüştür.

Şimşek (2020) din sosyolojisi alanında 10 Ahıskalı kadın 5 yerli kadın ğrenci ve 2 Kur'an Kursu ğreticisi ile yapmış olduğu çalışmasında mülakat tekniği kullanarak toplumsal uyum ve alınan din eğitimi arasında olumlu bir ilişki olduğu sonucuna ulaşmıştır.

Güçlüten'in (2023) Suriyeli mülteciler üzerinde aidiyet ve kimlik konusunu incelediği doktora tez çalışmasında, dinin aidiyet noktasında güçlü bir motivasyon kaynağı olmasıyla birlikte Suriyeli Türkmenlerin, Araplara oranla kendilerini Türkiye'ye daha fazla ait hissettiklerini bu durumun üzerinde de aynı etnik kökene

mensup bulunma ve aynı dili konuşuyor olmanın etkili olduğu görülmüştür. Özer (2015) de Bulgaristan göçmenleri üzerine yaptığı aidiyet konusunu işlediği çalışmasında katılımcıların ortak dil, din, kültür ve tarih faktörleri sebebiyle aidiyet duygularının yüksek olduğunu tespit etmiştir.

Lomanov (2020), Ahıska Türklerinin aidiyet duygusunun benlik saygısına etkisini incelediği yüksek lisans tez çalışmasında, Türkiye'nin farklı yerlerinde ikamet eden 225 kişi ile nicel araştırma yöntemini kullanarak çevrimiçi anket çalışması ve Samsun ilinde yaşayan 16 kadın 9 erkek Ahıska Türkü ile nitel görüşmeler yapmıştır. Araştırmacı yapmış olduğu çalışmaların sonucunda aidiyet duygusunun üzerinde vatandaşlık alamama, toplum tarafından tanınmama gibi durumların olumsuz etkiye sebep olduğu, aidiyetin artmasıyla benlik saygısının da arttığı neticesine ulaşmıştır.

Çelik (2019), çalışmasında Türkiye'de geçici koruma altına alınan Suriyeli sığınmacıların dindarlık seviyeleri, sıkıntılarla başa çıkma yöntemleri ve bunlar arasındaki ilişkileri araştırmıştır. Yapılan araştırma neticesinde, Suriyeli sığınmacıların dindarlık düzeyleri arttıkça daha fonksiyonel ve problem odaklı başa çıkma teknikleri kullandıkları görülmüştür. Dindarlık açısından bakıldığında; erkek katılımcıların, çalıştıkları bir işi olanların, üniversite eğitimi almışların, savaş sebebiyle bir yakını vefat edenlerin daha dindar; Türkiye'de 5 seneden fazla süredir yaşayanların daha az dindar oldukları sonucuna ulaşılmıştır. Türkiye'ye sığınalı daha iki yılı aşmamış sığınmacıların dinî ve psikolojik rehberlikle desteklenmeleri gerektiği sonucuna ulaşılmıştır.

Ayten ve Sağır (2014), dindarlık, dinî başa çıkma ve depresyon ilişkisini ele aldıkları makalede Suriyeli sığınmacılarla yapılmış bir alan araştırmasının verileri ve diğer araştırmaların ikincil verileri etrafında tartışılmaktadır. Elde edilen bilgilere göre, dinî başa çıkma ile depresif eğilim arasında olumlu bir ilişki olduğu görülmüştür. Ayten ve Sağır (2014), çalışmalarında kadınlar ve erkekler arasında dindarlık açısından anlamlı bir değişiklik bulamamışlardır. Kadınların olumlu dinî başa çıkma yöntemlerini erkeklerden daha fazla kullandıkları görülürken, kadınlar ile erkekler arasında olumsuz dinî başa çıkma yöntemleri konusunda anlamlı bir farklılığın olmadığı anlaşılmıştır. Erkeklerle göre kadınların depresif eğilimlerinin anlamlı şekilde daha yüksek olduğu tespit edilmiştir. Yaş ve dindarlık arasında bir ilişki olduğu tespit edilmiştir. Depresif

eğilim üzerinde dindarlığın etkisi olup olmadığı bulunamamış ancak olumlu/olumsuz dinî başa çıkmanın depresif eğilimler üzerinde pozitif etkisinin olduğu bulunmuştur.

Koparan (2019), Suriyeli sığınmacı öğrencilerin okulda yaşadıkları sınav kaygısı ve dinî başa çıkma arasındaki ilişkiyi incelenmeye çalıştığı araştırmasında, Suriyeli öğrencilerin sınav kaygıları ile olumlu dinî başa çıkma ve olumsuz dinî başa çıkma seviyeleri arasında pozitif yönde anlamlı ilişki olduğu sonucuna ulaşmıştır. Dinî başa çıkma ile yaş/anne eğitim seviyesi arasında da anlamlı farklılık gözlenmiştir. Buna göre, 15-18 yaş aralığında bulunan öğrencilerin 11-14 yaş aralığında bulunan öğrencilerden, annesi ortaokul, lise ve üniversite eğitimi almış olanların ilkokul mezunlarından olumlu dinî başa çıkma ortalamaları daha yüksek seviyededir.

Özcan (2019), sosyal etkileşim aracılığıyla sağlanan sosyal desteğin sığınmacıların psiko-sosyal adaptasyonuna katkısını incelemeyi amaçladığı deneysel yöntem kullandığı çalışmada örneklem olarak deney gruplarında Afganistan, Irak ve Suriye'den gelip lise ve üniversite eğitimi alan on beş öğrenci gönüllü olarak çalışmaya katılmıştır. Sosyo-kültürel ve sportif faaliyetlerin yer verildiği pratik öncesi ve sonrası ulaşılan data lar mukayese edildiğinde, deney grubundaki katılımcıların kontrol grubundaki katılımcılara göre benlik saygılarında anlamlı bir düzeyde yükselmekte olduğu ve depresyon puanlarının ise yine anlamlı bir düzeyde düştüğü gözlenmiştir. Deney ekibinin kültürel adaptasyon seviyesinin ise anlamlı bir değişiklik oluşmasa bile kontrol ekibine göre yüksek olduğu tespit edilmiştir. Sonuçta göç gibi olumsuz bir yaşantı sonrasında pek çok açıdan desteğe ihtiyacı olan kişilere yapılacak tüm yardımların göçmenlerin ruh ve beden sağlıklarına olumlu fayda sağlamanın yanında kültürel adaptasyon ve sosyal huzurun sağlanmasına hizmet edeceği görüşüne varılmıştır.

Göçe maruz kalan Ahıska Türklerin dinî yaşantılarının nasıl etkilendiğini incelediği sosyoloji alanındaki doktora tezinde Bayraktar (2011), Türkiye'nin çeşitli illerinde ikamet eden Ahıskalıların, halen farklı ülkelerde yaşamakla beraber, kültürel ve geleneksel dindarlıklarını da muhafaza edebildiklerine ulaşmıştır.

Bairamova (2021), yüksek lisans tez çalışmasında Ahıska Türklerinin yaşadığı göçün sebep olduğu travma ve etkilerinin kuşaklararası aktarımını ve şiddete yönelik tutum, temel empati yeteneği ve travma sonrası ilişkilerini değerlendirmeyi

amaçlamıştır. Çalışma sonucunda birden fazla zorunlu göç yaşayan kişilerde temel empati yeteneğinin yüksek olduğu fakat diğer insanlara karşı da güvensizlik hissettikleri sonucuna ulaşılmıştır. Bir defa göç yaşayan kişilerde empati kurma yeteneğinin birden fazla göç yaşayanlara göre düşük olduğu görülmekle birlikte bir göç yaşayan kişilerin temel empati yeteneklerinin eğitim durumuna göre yükseldiği de tespit edilmiştir. Birden fazla göç yaşayan 1.nesil kişilerin bir göç yaşayan 1.nesil bireylere göre daha düşük şiddete yönelik tutum sergiledikleri gözlenmiştir.

Din psikolojisi alanında göçmenler üzerine yapılan araştırmalar genellikle Suriyeli mültecilerin deneyimlerine odaklanmıştır. Bu çalışmalar, genellikle uyum, kimlik oluşumu, dinî başa çıkma stratejileri gibi konuları ele almaktadır. Bununla birlikte, göçmenlerde dinî başa çıkma yöntemleri, dindarlık seviyelerinin ölçülmesi, sosyal destek sistemlerinin işlevi ve göçle ilişkili travmaların toplumsal sonuçları üzerine derinlemesine çalışmalar yapılmaktadır. Ancak din psikolojisi bağlamında Ahıska Türkleri üzerine yoğunlaşan lisansüstü düzeydeki çalışmalara pek rastlanmamıştır. Bu bağlamda, önceki çalışmalarla karşılaştırıldığında, Ahıska Türkleri hakkındaki araştırmalarda benzer konular işlenirken, örneklem seçimi, konu işleme yöntemleri ve ele alınma biçimleri açısından belirgin farklılıklar görülmektedir. Bu durum, alandaki araştırmalarda çeşitliliğin ve özgün katkıların önemli olduğunu göstermektedir.

Araştırmanın Konusu ve Amacı

Araştırmanın temel konusu yıllarca göç etmek zorunda kalan ve şu an Türkiye'nin çeşitli bölgelerinde ikamet eden Ahıska Türklerinin uyum süreçleri içinde sergilemiş oldukları psiko-sosyal davranışlarını ve bu davranışların üzerinde din faktörünün etkisini araştırmak, Ahıska Türklerinin ruh sağlıkları ile dinî davranışları arasında nasıl bir ilişki olduğunu ortaya koymaktır. Araştırmanın amacı, 2015 yılından bu yana Türkiye'ye göç eden ve Erzincan'ın Üzümlü ilçesine yerleşen Ahıska Türklerinin psiko-sosyal ve dinî davranışlarının incelenmesidir. Elde edilen sonuçlarla hem bu alandaki literatüre katkı sağlamak hem de Ahıska Türkleriyle alakalı çalışmalar yürüten ilgili kurumlara rehberlik etmek amaçlanmaktadır.

Araştırmanın Problemi

Araştırmanın temel problemi, Ahıska Türklerinin, psiko-sosyal davranışlarının üzerinde dinin etkisinin ve dinî davranışlarının ruh sağlıkları ile ilişkisinin olup olmadığıdır. Bu doğrultuda mevcut çalışmada şu alt problemlere cevap aranacaktır:

1. Ahıska Türklerinin sergiledikleri psiko-sosyal davranışlar hangileridir?
2. Ahıska Türklerinin psiko-sosyal davranışlarının ilişkili olduğu unsurlar nelerdir?
3. Ahıska Türklerinin yaygın olarak yaptıkları dinî davranışlar nelerdir?
4. Ahıska Türklerinin Türkiye'ye gelmeden önce ve geldikten sonra dinî davranışları yapma durumları arasında farklılıklar var mıdır?
5. Ahıska Türklerinin demografik özellikleri ile dinî davranışları arasında bir ilişki var mıdır?
6. Ahıska Türklerinin dinî davranışlarının ruh sağlıkları üzerinde etkisi var mıdır?

Araştırmanın Önemi

Göçmenler zorlu yaşam şartlarından, savaştan, kendi kültürünü, dinini yaşayamamaktan kaçıp farklı bir coğrafyada yeni baştan bir hayat kurma mücadelesi vermektedir. Göçmen konumunda olma durumu kişiler üzerinde hem ruhsal hem sosyal açıdan birçok iz bırakmaktadır. Göçmen denilince sayıca fazla olmaları sebebiyle akla ilk olarak mülteci konumundaki Suriyeliler gelmektedir. Sayıca fazla olmaları haklarında yapılan bilimsel çalışmaların da fazla olmasına zemin hazırlamaktadır. Örneğin hem psikoloji alanında (Aytekin, 2018; Çalışkan, 2019; Dablan, 2022; Demir, 2017; Önen, 2022; Kanık, 2021; Yangın, 2017; Yıldız, 2021) hem de din psikolojisi alanında konuyla ilgili pek çok çalışma yer almıştır (Çelik, 2019; Sağır, 2014; Sağır, 2018; Tanrıverdi, 2019; Türkoğlu, 2022).

Her ne kadar göçmen denilince akla Suriyeliler gelse de göçmen konumunda olan diğer bir grup da Ahıska Türkleridir. Ahıska Türklerinin Türkiye'ye getirilmelerinin üzerinden 8 yıla yakın bir süre geçmiştir. Ancak uzun süredir Türkiye'de yaşayan Ahıska Türkleri hakkında sosyoloji (Aydın, 2022; Durmaz, 2015;

Odobasheva, 2017; Özer, 2019; Demirtaş, 2019; Şirinoğlu, 2019; Çağırkan, 2020; Şimşek, 2020; Ünal, 2021), edebiyat (Mammadova, 2021; Şen, 2020), tarih (Akbaba 2018; Keleş, 2020; Özdeş, 2018) ve psikoloji (Bairamova, 2021; Zhamalov, 2021) gibi alanlarda çalışmalar mevcut iken din psikolojisi alanında lisansüstü düzeydeki çalışmalara pek rastlanmamıştır. Bu sebeple ele alınacak konu ve örneklem literatüre katkı sağlayarak, özgün bir yere sahip olacaktır ve toplumsal bütünleşmeyi sağlamak amacıyla yeni stratejiler belirleme açısından ilgili mercilere kaynaklık edecektir.

Ön Kabul ve Sınırlılıklar

- Bu çalışma, 16 katılımcıyla sınırlıdır. Başka bir çalışma ekibiyle daha farklı sonuçlara ulaşılabilir.
- Ahıska Türkü erkeklerin Erzincan'daki kısıtlı iş imkânlarından dolayı çoğunun yurtdışında ya da il dışında çalışıyor olması sebebiyle katılımcıların ekseriyetini kadınlar oluşturmaktadır.
- Araştırma etik kurul kararı gereği 18 yaş ve üzeri katılımcılarla yapılmıştır.
- Bulgular mülakatın yapıldığı zaman aralığıyla ve mekânla sınırlıdır. Bir başka zaman ve mekânda yapılacak bir çalışmadan daha farklı neticeler elde edilebilir.
- Çalışma nitel veri toplama aracı olarak planlanan yarı yapılandırılmış mülakat sorularıyla sınırlıdır. Başka sorularla daha farklı neticelere ulaşılabilir.
- Ahıska Türkleri ile yapılan mülakatlar sırasında, kendilerinin Türkçe dilini bilmelerine ve bu dilde iletişim kurmalarına rağmen, dil farklılıkları ve uzun yıllar boyunca farklı ülkelerde yaşamaları gibi etkenler nedeniyle, iletişimde bazı zorluklar yaşanmıştır. Bu zorluklar özellikle, günlük yaşamlarında nadiren karşılaştıkları kelimeleri anlama gibi konularda kendini göstermiştir.

BİRİNCİ BÖLÜM

KAVRAMSAL ÇERÇEVE

1.1. Psiko-Sosyal Davranışlar

İnsanların ve içinde yaşanılan toplumun ilişkilerini, birlikte çalışabilme yeteneklerini ve birbirlerine karşı tutumlarını etkileyen ve belirleyen davranış ve zihinsel faaliyetler psiko-sosyal davranış olarak tanımlanabilmektedir. Bu davranışlara uyum/adaptasyon, aidiyet, girişkenlik, çekingenlik, empati, öz saygı ve öz yeterlilik örnek olarak verilebilir. Göçmenler üzerine yapılan araştırmalarda sosyal uyum/adaptasyon ve aidiyet konularının akademik alanlarda çokça çalışıldığı görülmektedir (Lomanov, 2020; Sağır, 2018; Şimşek, 2020; Tanrıverdi, 2019). Göçmenler/mülteciler üzerinde empati, öz yeterlilik, öz saygı, girişkenlik, çekingenlik gibi davranışlarının akademik literatürde pek fazla yer almadığı, öz yeterlilik ve empati konularının daha çok göçmenlerle bir arada yaşayan ya da onlarla çalışan kişilere yönelik yapıldığı tespit edilmiştir (Aydın, 2019; Çalışkan-Sarı, 2021; Hürriyetoğlu, 2019; Karaaslan, 2019; Karadağ, 2020; Karaoğlu, 2015; Özkopu, 2019; Soyanıt & Aydın Avcı, 2021; Şahin, 2019; Uğurlugelen, 2019; Uysal-Dinçol, 2019). Bu bölümde Ahıska Türklerinin sergilemiş oldukları psiko-sosyal davranışlar genel hatlarıyla açıklanmaya çalışılmıştır.

1.1.1. Sosyal Uyum

Durkheim tarafından literatüre kazandırılan bir mefhum olan sosyal uyum, sosyal topluluğun mühim bir niteliği olarak değerlendirilmekte ve toplumun birbirine bağlılığı ve dayanışma içinde olmaları olarak açıklanmaktadır. Sosyal uyum bu niteliklere ek olarak; “bağlanma, dâhil olma, katılım, tanınma, saygı görme, kültür ve değerlerin paylaşılması, dışlanmanın olmayışı ve grup kimliğinin benimsenmesi” gibi nitelikleri de bünyesinde barındırır (Friedkin, 2004).

Tutkun (2006) sosyal uyumu kişinin etrafındaki insanlarla, aile üyeleriyle olumlu ve etkili bağ oluşturabilmesi ve bu bağı dengeli bir biçimde devam ettirebilmesi ifadeleriyle tanımlar. Sosyal uyum, bireyin etrafındaki sosyal uyarıcılara, toplumun kurallarına ve beklentilerine uygun davranabilmesi, içinde yaşadığı insanlarla geçinebilmesidir (Yapıcı & Yapıcı, 2005).

Yavuzer'in (2003) ifadelerine göre sosyal uyum, bireyin diğer insanlara karşı uyum içinde bulunabilme muvaffakiyeti ve iletişim içinde bulunduğu topluluklara karşı kendine has bir şekilde davranması ve kendini gruba kabullendirebilmesidir. Eripek'e (1996) göre ise insanın ruh dünyasıyla ilgili bazı becerileri elde edebilmesi ve sosyal ortam içinde kabul edilmiş normlara uygun davranmasıdır.

Sosyal uyum, göç eden insanların hem bireysel hem de grup halinde yerleştikleri ülkede kabul görme süreçleridir (Büyükbeşe & Topçu, 2020, s. 269). Erdoğan'a (2018) göre uyum iki yönlü bir süreçtir ve bu süreç göçü gerçekleştiren kişi ya da toplulukların yerleştikleri ülkeye kabulünü ve de geldikleri ülkeye adapte olmalarını içermektedir. Sosyal uyum, göç edenlerin içinde yaşamaya başladıkları yerli halk ile girebildikleri sosyal etkileşim derecesidir (Van Tubergen, 2006, s. 7).

Sosyal uyumun sağlanması bireyin karşılaştığı zorluklarla mücadele edebilmesi, çevresindekilerle iyi ilişkiler kurabilmesini sağlar. Uyumun gerçekleşmesi bireyi daha verimli kılar, kendini değerli hissetmesine ve kişinin başarılı olmasına katkı sağlar. Uyumun gerçekleşmediği durumlarda ise kişi problemlerine çözüm üretmekte zorlanır, kendini güçsüz hisseder ve hayal kırıklıkları yaşar (Başaran, 1991).

1.1.2. Çekingenlik

Çekingenlik, özellikle yabancı insanlarla sosyal karşılaşmalar sırasında garip, endişeli veya gergin hissetme eğilimidir. Çekingenlik iletişimde kopukluk oluşmasına neden olan bir hareketler örüntüsü, insanın hedefine ulaşmakta ve ihtiyaçlarını gidermekte zorluk yaşamaması, haklarını himaye etmede eksik olması ve haklarına tecavüz edildiğinde direnememesi, istemediği halde bir davranışı birinin istemesi üzerine yapması, problemlerden kaçması, düşündüklerini net bir şekilde ifade edememesi olarak tanımlanır (Altınmakas, 2010; Erdoğan & Oto, 2004).

Çekingen insanlar, sosyal ortamlarda huzursuzluk yaşamakta, bulundukları yerden en kısa sürede uzaklaşmak istemekte ve ortamda bulunan insanlarla iletişime

girme ve etkileşimde bulunma konusunda zorluk çekmektedirler. Çekingen insanlar yaşadıkları ruhsal stresin etkisiyle olumsuz algılanmaktan korktukları için sosyal aktivitelere dâhil olmaktan korkarlar (Zimbardo & Henderson, 2000).

Crozier ve Hostettler'e (2003) göre çekingen niteliğe sahip bireylerde mühim şekilde konuşmaya başlarken isteksizlik, jest ve mimiklerde gecikme ve kendine yöneltilen soruları cevaplarken dikkat çekici vaziyette bir geç cevap verme mevzubahistir. Alberti ve Emmons (2002), çekingen olmayı diğer bir deyişle atılğan olmamayı; başkalarının kendisi adına seçim yapmasına müsaade edebilen, kendini ruhsal olarak devamlı kırgın ve telaşlı, nadiren istedikleri hedefe ulaşabilen kişilerde çizilen bir davranış örüntüsü olarak tanımlamıştır. Sürekli itaatkâr davranışlar sergilemek; kişinin kendini kabulünü olumsuz etkiler, öz saygısını azaltır ve bazı kişilerde çok fazla değersizlik hissi, melankoli ve dahası saldırganlık patlamaları olabilir (Alberti & Emmons, 2002; Rugancı, 2001).

1.1.3. Girişkenlik

Girişkenlik, insanın başkalarının haklarını girmeden etmeden kendi hak ve dileklerini iletebilme becerisidir. Bir başka tanımda girişkenlik, kişinin kendini olduğu gibi ifade edebilme, pozitif ve negatif duygularını iletebilme, hoşuna gitmeyen isteklere karşı direnebilme ve karşıdakinden ricada bulunabilme yeteneğidir (Cüceloğlu, 1991'ndan akt. Erdoğan & Oto 2004).

Girişkenlik, karşı tarafın ve etrafın mâni olmak istemesine rağmen bireyin istediği hedefe ulaşmaya kadar sürdürdüğü davranışlar bütünüdür (Erdoğan & Oto 2004). TDK'ye göre "Girişkenlik, bir işi yapabilmek için atılğan olma, aktif ve hızlı davranma, çekinmeden bir işin içerisine girebilme durumu"nu ifade eder. Girişkenlik, insanların kendi haklarına sahip çıkabilmelerinin yanında diğer insanların da hakkını himaye edip savunmada başka insanlara yardımcı olabilmeleridir (Morganett, 1990; Vernon, 1989).

Girişken insanlar kendi düşüncelerini dile getirme noktasında çekinmezler. Duygu ve düşüncelerini ifade ederken dolaylı yolları tercih etmezler. Girişken insanlar iletişim içinde oldukları insanları etkin bir şekilde dinleyerek ve zıt fikirlerde olsalar dahi görüşlerine karşı saygılı olurlar. Girişkenlik sosyal konum açısından da çok

önemlidir. Sosyal konum ve sosyal uyum öz saygısının artmasına bu durumda bireyde girişkenlik niteliklerinin faal bir biçimde kullanılmasını sağlar (Dinçer, 2008).

1.1.4. Öz Saygı (Benlik Saygısı)

Öz saygı, MacDonald ve Leary (2012) tarafından, his yüklü öz değerlendirme şeklinde açıklanırken tıpkı kişilerin diğer insanlar ya da bazı nesneler hakkında pozitif yahut negatif duygularının olması gibi bu olgu da bireyin kendisi hakkında neler hissettiğini ifade etmesi olarak belirtilmiştir. Öz saygının, benlik kavramını meydana getiren niteliklerin duygusal bir değerlendirmesi olduğu düşünülebilir (Wells, 1976'den akt. Tokur, 2016).

Öz saygı, insanların benliklerini anlamlandırabilmek amacıyla zihinsel süzgeçlerden geçirerek farkına vardığı his, fikir ve benliğindeki süreçlere verdiği cevapları ve kendilerine verdiği değerlerin tamamı olarak nitelendirilebilir (Pişkin, 1997). Öz saygı, bireyin düşündüklerinin ve fiiliyata döktüklerinin kendi üstünde etkili olduğuna yönelik bir idrak olarak da karşılık bulmaktadır (Kaya & Erkan, 2013). Bu kavram, insanların kendileri hakkındaki sübjektif bir değerlendirme ve aynı zamanda kişinin kendi özüne yönelik geliştirdiği tüm duyguları ve tutumların tamamıdır (Karataş, 2014).

Öz saygı, kişilerin kendilerini tam anlamıyla sevmeleri, kendilerini anlamaları, kendilerini bir değerlendirme işleminden geçirebilme durumudur (Aktaş, 2011). Öz saygı için kısaca bireylerin kendilerini belli bir süzgeçten geçirdikten sonra karşılırları çıkan sonuçtan memnun kalma seviyeleri denebilir. Bu süreçte bireyler kendi özlerine eleştirel yaklaşabilmeli, kendini kabul edebilmeli ve saygı duyabilmelidir. Çünkü öz saygının esasında insanın kendisinden memnuniyet duyması yer almaktadır (Yörükoğlu, 1998). Öz saygı eksikliğine sahip kişilerde; kendini fiziksel olarak beğenmeme, kendini diğer insanların gözünde aciz ve çirkin olarak düşünme, asosyallik, kendini ifade edememe gibi durumlarla karşılaşılabilir (Taştekin, 2023, s. 131).

1.1.5. Öz Yeterlilik

Bandura (1977) bu kavramda kişinin faaliyete geçme ve belirlediği hedefe varma yetisinin kendinde var olduğu inancına değinmektedir. Kişilerin güdüleme ve hareketlerinin mühim bir noktası olan öz yeterlilik hissiyatı insanın hayatını değiştirebilecek davranışları da direkt olarak yönlendirebilir. Kişinin bir eylemi yerine

getirebileceğine olan inancı ve hayatta karşılaşacağı olaylarla başa çıkabileceğine dair inanç oranı ne kadar artarsa öz yeterlilik hissi de o kadar artacaktır (Bandura, 1977; Pekmezci, 2010).

Sosyal öğrenme yaklaşımına göre öz yeterliliği etkileyen 3 esas neden bulunmaktadır. Bu sebepler;

1. Bireyin amacına ulaşma isteği seviyesi
2. Ulaşılabilecek amacın birey için değeri
3. Amaçlanan şey için gösterilen tepki

Yukarıda sayılan maddelerin ilk ikisine olumlu yanıtlar verilirse bireyde öz yeterlilik yetisi gelişecektir (Kiremit, 2006; Kurbanoglu, 2004). Öz yeterlilik, kişinin fikir, his ve davranış şekillerini; içsel isteklendirme, gaye, başarı, rekabet edebilme gücü, kaybetmeye vereceği tepkileri etkileyen önemli bir göreve sahiptir. Bandura (1995), öz yeterliliği etkileyen ve besleyen 4 esas kaynaktan söz eder. Bunlar, deneyimler, içinde bulunulan psiko-fizyolojik hal, sosyal çevre ve çevrenin bireye verdiği mesajlardır (akt. Uyaniker, 2014).

1.1.6. Empati (Duygudaşlık)

Empati TDK'nin yaptığı tanımlamada “duygudaşlık/aynı duyguları paylaşma” ve “kendini duygu ve düşüncede bir başkasının yerine koyabilme” olarak tanımlanmaktadır. Empati sözcüğü, Eski Yunanca'daki “empathēi” sözcüğünden ortaya çıkmıştır. Yunanca'da “içini hissetme ve içinde hissetme” anlamlarına gelmektedir. Bu açıdan bakıldığında empati kişinin bir başkasının duygularının benzerini kendisinde hissetmesinden kaynaklanmaktadır (Gülseren, 2001, ss. 133-34).

Rogers (1983) empatiyi, bireyin kendini bir başka kişinin konumuna koyarak yaşananlara, olanlara onun gözüyle bakması, karşısındaki bireyin hislerini ve fikirlerini doğru şekilde anlamaya çalışması olarak tanımlar. Empati kurmak, ilişkilerin kurulabilmesi ve kurulan ilişkilerin korunmasında önemli bir işleve sahiptir. Empati, insanların aralarındaki ilişkinin ve yaşamın her safhasında sağlıklı iletişimde bulunabilmeleri için gerekli bir esastır. Empati kurmak hem empati kurana hem de muhataba pek çok fayda sağlar. Anlamak ve anlaşılacak insanlar için sağlıklı ilişkiler kurabilmesi için mühim bir noktadır. Empati kurmak, başkalarının gereksinimlerine,

problemlerine duyarlı olmak ve insanlara yardım etmekle doğrudan bağlantılıdır (Ayten, 2011, s. 56).

1.1.7. Yardım Etme

Toplum yararına olan davranışların (prososyal davranışlar) başında yardım etme (helping) eylemi gelmektedir. Yardım etme, gerek karşılık olarak bir beklenti ile gerekse de herhangi bir karşılık beklemeden ihtiyaç sahibi kişileri, içinde bulundukları halden kurtarmak amaçlı yapılan eylemlerdir.

Yardım etme davranışı sadece ihtiyaç sahiplerine maddi destekte bulunmakla sınırlandırmak doğru değildir. Yardım etme muhtaç durumda olan kişilerin o anda neye ihtiyacı varsa o konuda desteklenmesidir. Fersahoğlu (2001, s. 145) yardım etmenin temelinde verme bilincinin yattığını ve bu bilincin, vaktini, gücünü, ilmini ve malını verme biçiminde ele alınmasından söz etmektedir.

Kendi olanaklarını başka insanların iyiliği ve mutluluğu için sarf etmek ya da başkasının gücünün yetmediği bir işte o kişinin hedefine ulaşması için yükünü hafifletmek amacıyla yapılan fiiller de yardım davranışlarıdır (Şen, 2018, s. 33).

1.1.8. Aidiyet

Aidiyet hissi, kişilerin toplumla bütünleşmesi ve uyum sağlaması ile diğer bireylerle bir arada hayat sürmesine olanak tanıyan sosyolojik bir kavram olmanın yanında gerçekleşip gerçekleşmeme hallerinde kişide ruhsal açıdan olumlu veya olumsuz durumlara sebebiyet vermesi yönüyle psikolojinin de incelediği bir unsur olarak karşımızda durmaktadır. Sosyal bir motivasyon ögesi olan aidiyet, insanın kendini güvende hissetmesi, içinde yaşanılan ve iletişim halinde bulunulan topluma mensubiyet duymasıdır. Maslow'a (1987) göre aidiyet, kişinin diğerleri tarafından kabul edilme, tanınma, değerli ve önemli görülme ihtiyacıdır. Maslow'un ihtiyaçlar piramidine bakıldığında aidiyetin üçüncü basamakta yer aldığı görülmektedir. Bireyin kendini gerçekleştirebilmesi için bu basamakları sağlıklı bir şekilde kat etmesi gerekmektedir.

Aidiyet duygusu birçok psiko-sosyal duygu ve davranışı da etkilemektedir. Baumeister ve Leary'nin (1995) aidiyet kuramına göre, bu duygu bireyin evrensel motivasyon kaynaklarından biridir. Buna göre, aidiyet ihtiyacı evrensel, esas, kuvvetli

ve oldukça yaygın bir insanî güdüdür ve yüksek düzeyde psikolojik doygunluk sağlamaktadır (Arslan vd., 2019, s. 170). Sevilme, saygı görme, kişinin ruh sağlığı için önemli bir temel teşkil ederken aidiyetin yokluğu; dışlanma, soyutlanma ve yabancılaşma gibi duygularını artırarak, kişinin psikolojik sağlığını negatif yönde etkileyebilmekte, bireyin davranış ve adaptasyon problemleri yaşamasına sebep olabilmektedir (Duru, 2007, s. 88). Aidiyet duygusunun tatmin edilememesi ve eksikliği durumunda kişide depresyon (Synder, 1994; Van-Prooijen & Keen, 2004), düşük öz saygı, yalnızlık (Duru, 2007; Peplau & Perlman, 1982), stres (Baumeister & Leary, 1995) görülebilmektedir.

Aidiyet duygusu yüksek bireylerde öz saygı, öz yeterlilik, sosyal uyum, akademik başarı, öz düzenleme ve yaşam duyumu durumları da olumlu etkilenmektedir (Alptekin, 2011; Güneş, 2015). Mevcut çalışmalar aidiyet duygusunun kişinin hem psikolojik hem de sosyal işlevselliği ile ilgili olduğunu ve aidiyet duygusunun yüksek olmasının kişinin işlevselliğini arttırdığını ortaya koymaktadır (Hagerty vd., 1996).

Aidiyet kavramı, göçmenlerle ilgili çalışmalarda çokça değinilen konulardan biridir. Göçmen bireyin aidiyet duygusu geliştirmesi zaman alabilir. Aidiyet hissinin oluşmasında dil, din, ırk, kültür benzerlikleri önemli bir yere sahiptir. İncelenen çalışmalarda sayılan bu faktörlerden aynı olan ya da benzerlik gösterenlerin sayısının artmasıyla aidiyet duygusunun da doğru orantılı olarak arttığı görülmüştür. Göçmenlerde, yakınlık duyulan, içinde var olmaktan mutluluk hissedilen, kendi kültür ve değerleriyle benzerlik gösteren topluluklarda aidiyet duygusunun oluşması hızlanabilir (Sözer, 2019, s. 421).

1.2. Din

Din, insanlık tarihinin başlangıcından itibaren var olan bir olgudur. Yaratılıştan itibaren yeryüzünde herhangi bir dine mensubiyeti bulunmayan bir toplumla karşılaşmamıştır. Din tanımları, yaratıcıya veya ruhlara olan inancı içermekle birlikte özel uygulamalar ve inançlar, dinî veya manevi faaliyetleri de bünyesinde barındırmaktadır. Din olgusu üzerine birçok tanımlama çalışması yapılmıştır. Ancak yapılan tanımlamalar çalışılan alanlarla (din felsefesi, din psikolojisi, din sosyolojisi, dinler tarihi vs.) ilgili olduğundan çeşitlilik arz etmiştir. Din ile ilgilenen araştırmacılar dinin tanımını yaparken kendi ilgi alanlarını ön planda tutarak bazıları yüce varlıkla

irtibatı ve ona inancı (iman), bazıları ona ibadet etmeyi (davranış), bazıları da aynı değerleri benimseyen insanların oluşturduğu topluluğu ön planda tutmuşlardır (Çelebi, 2011, s. 10).

Din, kişinin yaratıcı, doğa ve toplumla ilişkilerini düzenleyerek yaşamını anlamlandırarak ona yön veren kurallar bütünüdür. Din, kutsal şeylere ilişkin birleşik bir inançlar ve uygulamalar sistemidir (Durkheim, 2005, s. 27). Wundt dini, her faninin ebedi alanda yaşaması hakkındaki aracısız bir bilinci şeklinde açıklar (Pazarlı, 1968, s. 27). James duygular ve eylemler üzerinde durarak kişinin yalnızken aşkın güç ile ilişki anında yaşadığı kişisel tecrübelerin din olduğunu ifade eder (James, 2017, s. 21). Fromm ise dinin, bir topluluğun üyelerince paylaşılan ve o üyelere belli bir yöneliş, belli bir bağlanma gayesi kazandıran herhangi bir düşünce ve eylem sistemi olduğunu dile getirir (Fromm, 2019, s. 31).

Yol, hüküm, ceza, mükâfat, kanun, düzen, âdet, hesap ve itaat gibi manâları içeren din, genel anlamıyla inanç sistemlerinde mukaddese, üstün değerlere, yaratıcı fikrine yer veren, saltanat, bağlanma, ma'siyet, mülk, takva, ferman, hal, kaza, tedvir, baş eğmek, âdet ve yaşam biçimi gibi anlamlara gelen ifadeleri içermektedir (Çelebi, 2011, s. 10). Hesap, ceza, mükâfat manasıyla din, insanların mesuliyet duygusunu geliştirme ve onu fiiller yansıtmaya gibi göreve sahiptir (Oruç, 2008, s. 130). İslam'a göre ise gerçek din, insanda bulunan fitri bir duygu ve tarihin bütün aşamalarında insanlıkla birlikte olan ve daima mevcut olmaya devam edecek bir olgudur. Kur'an, Allah katında hak olan dine "İslam" (el-Maide/3) ona mensup olana da "müslim" (el-Hacc 22/78) adını vermektedir (Çelebi, 2011, s. 13).

1.2.1. Dinî Davranışlar

Dinî davranış, herhangi bir dine mensubiyeti bulunan kişilerin, dinin gerektirdiği, emrettiği ve öğütlediği fiilleri yerine getirmesi, yasakladıklarından da uzak durmasıdır. İbadetlere katılmak, dinî kıyafet veya sembollerini giymek, belirlenen vakitlerde dua etmek, dinî objeleri sergilemek, belirli beslenme kurallarına bağlı kalmak, belirli faaliyetlerden kaçınmak, dinini yaymak vb. gibi uygulamalar dinî davranış/pratik olarak tanımlanabilir (Peker, 2013).

Kendini dindar olarak tanımlayan bireylerin dinin emrettiği davranışları düzenli olarak yerine getirmesi beklenir. Dinî pratikleri yerine getirme sıklıkları yaş, cinsiyet,

eğitim gibi faktörlerin de etkisiyle değişiklik gösterebilir (Kurt, 2019). İslam dini özelinde dinî davranışlara; beş vakit/cuma namazı, oruç, kurban, hac, zekât, sadaka, dua, zikir, tesettür kurallarına uymak, alkollü içki tüketmemek, uyuşturucu madde kullanımından uzak durmak, kul hakkına riayet etmek vb. uygulamalar örnek verilebilir.

İbadetler, göçmenlerin dinî kimliklerini koruma ve yaşama bağlılıklarını yansıtan önemli dinî davranışlardır. Göçmen bireylerin en sık dile getirdiği dua, namaz, oruç, zekât ve kurban ibadetleri hakkında alt başlıklarda açıklamalarda bulunulmuştur.

1.2.1.1. Dua

İnsanın yaratıcısını bulma arzusu onunla iletişime geçme arzusunu da ateşlemektedir. Herhangi bir tanrı inancına sahip insanlar zorluklarla karşılaştıklarında bu durumlarla baş edebilmek için dine yönelebilmektedir. İşte burada insanların gerçekleştirdiği evrensel davranış genellikle duadır. Kişisel olarak yapılabildiği gibi grup halinde de yapılan dua, insanın içindeki duyguları yaratıcısıyla paylaştığı eşsiz bir dinî tecrübedir. Kâinatta yaratıcı ile irtibat kurmanın en samimi ve kolay yolu olan dua sayesinde insan yalnız olmadığı inancıyla manevi olarak desteklenmektedir.

Duayı, kul ile Allah arasındaki haberleşmenin temeli olarak tanımlamak mümkündür. İnanç fark etmeksizin insanlar kendilerinden daha güçlü ve üstün varlıklara sığınma ihtiyacı duyabilirler. Bu ihtiyaç nedeniyle dilerse günlük düzenli bir şekilde dua halinde olabilir dilerse de sadece zorluklarla karşı karşıya kaldığında bu üstün güce sığınabilir. Altun (2008) duanın, Yaradan’la kul arasında bir bağ kurduğunu söylemektedir. Ona göre dua ediş halinde insan, çaresizliğinin ve yöneldiği varlık karşısında ne kadar aciz olduğunun bilincindedir.

İnsan hayatını oluşturan etmenler arasında, dinî inanç, düşünce ve davranışlar yer almaktadır. Dua da dinî inancın bir sonucu olarak ortaya çıkabilmektedir. İnsan genellikle başa çıkmakta zorlandığı konularda Allah’a sığınmakta ondan yardım talep etmektedir. Yardım talep etme metotlarından biri olarak duanın dikkat çekici öneme sahip bir yeri vardır. Dua esnasında birey Allah’a yönelerek onunla bağ kurmakta, dileklerini Allah’a sunmaktadır. Bu süreçte bireyin, psikolojik olarak bazı içsel süreçlerden geçtiği ifade edilmiştir (Hökelekli, 2010, s. 212; Peker, 2013, s. 124).

Kendi Üzerine Dikkati Toplama: Allah ile kurulacak ilişkide tüm uyaranlardan soyutlanarak psikolojik odaklanma süreci gerçekleştirilir. “Duadaki içtenlik derecesine

bağlı olarak kişi, olağanüstü bir hâl içinde zaman sınırlarını aşarak ve kendinden geçerek âdetâ somut maddî dünyadan maddî olmayan başka bir âleme geçer” (Türk, 2020, s. 82).

Arzu Gücünün Artması: Duanın temelinde istekler, talepler, arzular vardır. Kişi sığındığı güçten refah, huzur, esenlik isteyebileceği gibi yapmış olduğu kötü davranışlar, günahlar sebebiyle bağışlanma da dileyebilir. Kişi dua ederken işitildiği ve dikkate alındığı inancına sahiptir. Bu sebeple inandığı varlığın kendisine kayıtsız kalmayacağını düşünmektedir. İslam inancı açısından kişi, en basit bir ihtiyacını bile Allah’tan talep edebilir. İslam dini duada devamlı olmayı tavsiye eder ve Allah’ın duaya vereceği karşılığın kişinin talebini olduğu gibi, daha hayırlısıyla ya da ahirette mükâfatla olacağına inanılır.

Güçsüzlük Bilinci: Dua ederken insan yöneldiği varlık karşısında güçsüz olduğunun farkındadır. Baş edemeyeceği durumlar (doğal afetler, ölüm vs.) karşısında her şeye kadir olana sığınmak insana ruhen iyi gelmekte ve bu olumsuzluklara karşı baş edebilme gücü vermektedir.

Teslimiyet: Dua esnasında yaşanan psikolojik süreçlerden biri de teslimiyet diğer bir deyişle kendini bırakmadır. Teslimiyet aşamasında kişi kendini Allah’a, onun sevgisine ve merhametine bırakır (Peker, 2013, s. 124). Bu süreci tevekkül ile açıklamak mümkündür. Kişinin kendisi için en hayırlısını verecek olana teslim olması psikolojik olarak derin bir rahatlama sağlamaktadır.

Duanın Psikolojik Etkileri: Dua fenomeninin psikolojik etkileri, yapılan araştırmalarla hem teorik hem de pratik gözlemlerle açıklığa ulaştırılmıştır. “Dua insanın duygularını, algılarını, davranışlarını, ruhi ve bedeni sağlığını, hatta maddi olayları değişikliğe uğratan etkiler yapabilmektedir” (Hökelekli, 2010, s. 227).

Dua ederek kazanılan psikolojik değerler duayla talepte bulunan insanın samimiyeti ve inancıyla yakından alakalıdır. İçtenlikle yapılan dualardan kazanım elde etmek mümkündür. Dua sayesinde insan içsel motivasyonunu gerçekleştirerek kendisinde zorlukları aşacak gücü bulabilmektedir. İnsanların yaratıcısı olan Allah, insanın içinde psikolojik olarak da yer edinmiştir. Bu sebeple Allah, kulu kendisine nerede dua ediyorsa oradadır (Peker, 2013).

İnsan dua ederken bilinçaltında kendine ait gizli odalarda kalmış noktalarının farkına varabilir. Farkına vardığı bu odalardan kişiye ait olumlu şeyler çıkabileceği gibi olumsuzluklar da çıkabilir. Ortaya çıkan bu özellikler iyiye geliştirilmeye, artırılmaya çalışılırken olumsuz olanlarsa azaltılmaya ve mümkünse ortadan kaldırılmaya çalışılır. “Böylece dua, kişide zihni, manevi ve ahlaki güçlerin daha iyi kullanılmasına, yücelip güçlenmesine, ümit ve inancın canlanmasına, endişe, sıkıntı ve korkunun yatışmasına ve kişiliğin en üst derecede bütünleşmesine imkân sağlayan bir etki gücüne sahip bulunmaktadır” (Hökelekli, 2010, s. 231).

1.2.1.2. Namaz

Namaz İslam dininde; akıllı, ergenlik çağına gelmiş inananların günde beş vakit yerine getirmeleri gereken bir ibadettir (Atar, 2011). Kur’an’da emredilen İslam’ın beş temel esasından biri olan namaz dinin direği olarak nitelendirilmiştir. Namaz Kur’an’da çok defa zikredilmektedir. “Rabbim! Beni ve soyumdan gelenleri namazını kılanlardan eyle...” (İbrahim/40). “Gerçekten müminler kurtuluşa ermiştir; onlar ki namazlarında huşu içindedirler... Ve onlar ki namazlarına devam ederler” (el-Mu’minun/1.2.9).

Namazın insan için birçok faydası mevcuttur. Atar (2011), bu faydaları şöyle sıralamıştır, “Namaz, ruhu yücelten, insanı kötülüklerden alıkoyan, kalbi nurlandıran, mümini Allah’a yaklaştıran, insanı iyiliğe, alçak gönüllülüğe, düzen ve intizama sevk eden güzel bir ibadettir. Ayrıca bağışlama, fedakârlık, karşılıklı lütufkârlık gibi faziletlerle erebilmek için gerekli bulunan manevi eğitimin en önemli aracıdır.”

Namaza İslam hukuku açısından bakıldığında biçimsel ve şekli bir ibadet olarak görülse de aynı zamanda birçok faktörün (akıl, dil, kalp) bir arada olduğu bir süreçtir (Certel, 2003, s. 138). Namaz gerektiği gibi kılındığında, insan fitratında bulunan tatminsizliği ortadan kaldırarak içsel bir huzur ve mutmainlik durumu geliştirir (Sayın, 2003, s. 13). Yıldız (1996, s. 19) namazda bütün ibadet biçimlerinin bir arada olduğunu ve bütün mahlûkatın ibadetinin burada toplandığını ifade etmektedir.

Namaz dünyaya ara vererek, her şeyi en azından namaz süresi içinde geride bırakma hali olduğundan bir bakıma dünyadan uzaklaşmaktır. Bu sebeple ibadet ve zikir olarak manâsına uygun olarak kılınan namaz, kişinin stresten kurtulmasına vesile olur (Aydın, 2009, s. 96). Namazın huşu içinde kılınması makbuldür. Bu şekilde kılınan namazla kişi ezanla edilen davete icabet ettiği için kendisinde vazifesini yaptığı için

rahatlık, huzur ve mutluluk duyguları meydana gelir. Bu duyguları gönül rahatlığı ve zihin berraklığı takip eder (Kımtır, 2016, s. 312).

Dünyaya fitrat üzere tertemiz olarak gelen insan, manevî hastalıklar olarak da nitelenebilen bazı kötü duygulara (haset, nefret, kin, düşmanlık gibi) hayatı boyunca yakalanabilmektedir. Kur'an-ı Kerim'de "...Muhakkak ki namaz, hayâsızlıktan ve kötülükten alıkoyar..." (Ankebût 29/45) buyrulmaktadır. Bu ayete göre hakkıyla kılınan namaz, sahibini kötü duygu ve fiillere karşı korumaktadır. Namaza devam eden bireyin ruhu, basit ve bayağı şeylerden arınıp, yüce bir saflığa ve temizliğe ulaşacaktır (Özdemir, 1992, s. 48).

Namaz esnasında Allah ile iletişim halinde olduğunun farkında olan kul, onun kendine dost olduğunu ve kulunu yalnız bırakmayacağını farkında olur. Bu sayede kişinin "ruhunda ümit, iyimserlik gelişirken, güven duygusu artar ve öz saygı düzeyi yükselir" (Kımtır, 2016, s. 301). İman eden bir birey için namaz, Yaradan'ın huzuruna ulaşmayı sağlar. Huzura çıkan kul Rabbine içinde bulunduğu dert ve sıkıntıyı döker ve aynı zamanda işlemiş olduğu günahlardan dolayı tövbe ederek günahlarından bağışlanma diler. Bu iç dökme sayesinde de huzurdan, gerginlik ve stresten arınarak rahatlamış olarak ayrılır. Birey günlük hayatında karşılaştığı zorluklar karşısında huzursuzluk ve mutsuzluk yaşayabilmektedir. Bu huzursuzluğu ve mutsuzluğu hayatın yoğun gündemi içinde verdiği beş vakit namaz arasıyla gidermektedir (Yıldız, 1996, s. 97).

1.2.1.3. Oruç

Bu ibadetın başlama vaktini ifade eden imsak vaktinin girmesiyle akşam güneş batıp ezan okununcaya kadar geçen zaman diliminde ibadet etmek maksadıyla, yemek yemekten, su içmekten ve cinsel ilişkiden uzak durmaya oruç denmektedir (Bayraktar, 1987, s. 103). "Ey iman edenler! Allıhtan sakınmanız için oruç sizden öncekilere farz kılındığı gibi size de farz kılınmıştır" (el-Bakara 2/183). Oruç ibadeti akıllı, ergenlik çağına ulaşmış ve oruç tutmasına mani bir sağlık problemi olmayanların kesin olarak yerine getirmesi gereken bir ibadettir (Atar, 2011).

Oruç ibadeti, sûfilere göre ruhu muhafaza eden nefsin emirlerini amâde olmamak adına yerine getirilen koruyucu unsurlardandır. Oruç ibadetini yerine getirmek nefsi kontrol altına alabilmenin bir yoludur. Bu ibadet sayesinde insan, nefis

mertebelerinin en düşüğü nefis-i emmârenin nitelikleri olan kötü davranışları, eli, dili ve bütün organları ile yapılabilecek günah olarak nitelendirilen davranışları da kontrol edebilecektir (Kımtır, 2015, s. 9).

Oruç insana sabrı, empati kurabilmeyi ve tevekkülü öğretir. Oruçluyken insan sabretmeyi, zorluklara göğüs germeyi ve katlanmayı, fiziksel ihtiyaçlarını ve dürtülerini dizginlemeyi öğrenir. Oruç tutulan günler bireyin kendiyle baş başa kalmasını sağlayan önemli vakitlerdir. Oruç hâli insana bedensel ve ruhsal isteklerine hâkim olabildiğinin farkına vardığı bir durumdur. Bütün bu beden ve ruh dinginliği, farkındalığı manevi dünyayı güçlendirirken ruhsal bir iyi oluşu da beraberinde getirir (Yavuz, 2013, s. 233). Bu ibadet, insanda empati yeteneğinin gelişmesini sağlar. Oruç, günlük hayat meşgaleleri ve sıkıntıları ile baş etmeye çalışan bireyin kendine dönük hayatının çerçevesini genişletmekte ve kendi elinde olan ancak pek de farkında olmadığı nimetlerden mahrum kalan insanları da bu çerçeveye dâhil ederek empati yapmasına olanak tanımaktadır (Altun, 2017, s. 9).

Orucun bir başka yönü de irade ve sabır eğitiminde önemli bir yere sahip olmasıdır. Oruç süresince kişi, nefsin kötü arzularına karşı iradesini kullanarak direnmektedir. Aynı zamanda açlığa ve susuzluğa karşı gösterdiği dayanıklılıkla da sabır eğitiminde başarı göstermiş olur. İrade ve sabır eğitiminde başarılı olamayan kişiler, yaşamları boyunca karşılaştıkları zorluklarda direnç gösteremeyecek ve başarısız olacaklardır. Oruç ise bu eğitimleri insana en güzel şekilde veren temel bir ibadet olarak karşımıza durmaktadır (Yavuz, 2013, s. 234).

Kımtır (2015) yapmış olduğu çalışmada, Allah için, ibadet maksadıyla oruç tutma oranı arttıkça öfkeyi kontrol etme seviyesinin de arttığı, öfkeyi dışa yansıtma ve içe atma seviyesinin ise azaldığı sonucuna ulaşmıştır.

1.2.1.4. Kurban ve Zekât

Kurban kelimesi, Arapça'da “yaklaşmak” ve “yakın olmak” anlamlarına gelmektedir (Boran, 2020). Kelime anlamından da anlaşılacağı üzere kurban ibadetindeki amaç Allah'a yakınlaşmaktır. Kurban ibadeti, Allah'ın rızası kazanabilmek amacıyla belli nitelikteki hayvanların, belirli günlerde kesilmesi ve paylaşılması yoluyla yapılmaktadır. Kurban kesmekteki maksat et yemek değil, sahip olunan mal varlığının şükrünü eda edebilmektir. Kesilen kurbanlar ihtiyaç sahiplerine gönderildiği takdirde

maksadına ulaşacaktır. Kurban sayesinde fakirler gözetilerek ihtiyaçları giderilmiş olur (Yaran, 2011, s. 572). Bu sayede fakir ve zengin arasında muhabbet bağı kurulmuş olmaktadır.

Zekât, sözlük anlamı olarak arınmak, bereketli olmak, artmak gibi anlamlara gelmektedir. Dinî terim olarak ise, belirli şartların oluşması halinde malın belirli bir kısmını hak sahiplerine vermektir (Erdoğan, 2011, s. 493). “Sadakalar (zekât gelirleri) ancak şunlar içindir: Yoksullar, düşkünler, sadakaların toplanmasında görevli olanlar, kalpleri kazanılacak olanlar, âzat edilecek köleler, borçlular, Allah yolunda (çalışanlar) ve yolda kalmışlar. İşte Allah’ın kesin buyruğu budur. Allah bilmekte ve hikmetle yönetmektedir” (Tevbe 9/60).

Zekât, sadaka ve kurban gibi maddi ibadetler, toplumun durumu yerinde olan kesiminden yoksul kesimine maddi ve beraberinde manevi (sevgi, saygı vs.) bir akışı sağlayan köprü görevi görmektedir. Sosyal problemlere neden olan önemli unsurlardan biri, ekonomik dengesizlik, insanlar arasındaki derin ekonomik farklılıklardır. Maddi ibadetler, zengin ile fakir arasındaki mali uçurumun azalmasını sağlar. Bu ibadetler sayesinde insanlar arasında mali konulardan oluşabilecek problemlerin önüne geçilebilir (Kocaçoban, 2019, s. 34). Maksadına uygun şekilde yerine getirilen zekât ve kurban ibadetleri toplumsal kaynaşma ve bütünleşmeyi olumlu etkileyerek sosyal uyuma katkı sağlayabilir.

Zekât ve kurban ibadetleri, İslam’da yardım etme davranışının eyleme döktüğü ve bu fiilin müesseseseleşmiş hali olarak karşımızda durmaktadır. Empati, kişinin başkasının menfaatine uygun davranışlar ortaya koymasında motive edici bir unsurdur. Yardımda bulunma, içerisinde derin bir empati duygusu barındırır (Ayten, 2013, s. 92).

1.3. Ruh Sağlığı

Ruh sağlığını tanımlama konusunda uzmanlar arasında genel bir görüş birliğinin bulunmaması bu kavramın anlaşılmasını ve açıklanmasını zahmetli hale getirmektedir. Ruh sağlığının tarifini yapmak için kullanılan “normal” ve “anormal” ifadelerinin açıklanması ve tabii davranışlar ile gayritabii davranışların kesin bir şekilde birbirinden ayrılması için net ölçütler hâlihazırda mevcut değildir (Holm, 2004, s. 143; Yapıcı & Koçak, 2017, s. 66). Ruh sağlığı, içinde bulunulan kültür, vakit, konum ve kişisel

nitelikler gibi faktörlerin etkisiyle farklılıklar gösterebilen özelliğe sahiptir (Ayten, 2020, s. 24).

Psikolog ve psikiyatristler, ruhsal hastalıkları saptarken genel kabul görmüş bazı noktalara değinmektedirler. Bu noktalar: Bireysel problemler, yeti kaybı, işlev bozukluğu ve toplumsal normların bozulmasıdır. Ruhsal bir rahatsızlıktan söz edilebilmesi için bu dört hususun bireyde mevcut olması gerekir (Kring vd., 2015, s. 5). Ruhsal rahatsızlığı tanımlarken olduğu gibi ruh sağlığını ifade ederken de bazı ölçütlerden faydalanılmıştır. Bu ölçütlere bireysel farkındalık, kendilik algısı, olgunlaşma, bütünleşme (entegrasyon), istikrar kavramları örnek olarak verilebilir (Yapıcı & Koçak, 2017).

Literatüre bakıldığında ruh sağlığının çeşitli tanımlarının olduğu görülmektedir. Yörükoğlu (1998) ruh sağlığını, kişinin kendisiyle ve etrafıyla devamlı denge ve uyum içerisinde olması hali olarak tanımlarken Budak (2000); kişinin kaygıdan, rahatsız edici ve işlev yitimine sebep olan semptomlardan uzak bir şekilde kendine yüklenen görevlere uyum sağlayabilmesi, gündelik yaşam beklentileri ve stresle normal sınırlar dâhilinde başa çıkabilmesiyle tanımlanan bir ruhsal denge şeklinde tarif etmektedir. Yaparel (1987) ruh sağlığını, kişinin günlük hayatında karşılaştığı sorunları semptomatik davranışlara müracaat etmeden çözmesi ile ilişkilendirirken, Loewenthal (2007) bireyde olumsuz anlamda ruhsal bir rahatsızlığın olmaması ve kişinin olumlu ruhsal özelliklere sahip olması durumu olarak tanımlamaktadır.

Genel olarak ana akım psikolojiyi savunan psikologlar, çoğunlukla ruh sağlığının olumsuz görünümü (kaygı, depresyon vs.) üzerinde durmakta ve bunların ölçümüyle ilgilenmekteyken son zamanlarda ise pozitif psikoloji yaklaşımı taraftarı psikologlar ruh sağlığıyla alakalı olumlu göstergeler (iyi oluş, mutluluk, huzur vs.) üzerinde durmaktadır (Ayten, 2020, s. 25). Ruh sağlığı, sadece beynin işleyişindeki problemler yahut psikolojik sıkıntılarla sınırlı bir durum olmayıp bireydeki olumlu ve olumsuz hallerin harmanlanarak bir bütün olarak ele alınması gereken bir kavram olarak araştırılmaktadır (Yapıcı & Koçak, 2017).

1.4. Ruh Sağlığı ve Din İlişkisi

İnsanın maddi (fiziki) yönü olduğu gibi manevî (ruhsal) yönü de bulunmaktadır. Kişi fiziksel ihtiyaçlarını (yeme, içme, barınma vs.) karşılamadığında sıkıntılar yaşadığı

gibi ruhsal ihtiyaçlarını (sevgi, inanç, bağlanma vs.) gidermediğinde de problemlerle karşılaşabilmektedir. Din, insanın ruhsal ihtiyaçlarına karşılık veren bir kurumdur. Kişi mensubu bulunduğu din ve inandığı ilahi güç sayesinde ruhsal ihtiyaçlarına karşılık bulabilmektedir.

Din sayesinde insan, var oluşuna anlam yükleyerek ruhsal tatmin yaşamakta ve psikolojik rahatsızlıklara karşı bir savunma mekanizması geliştirmekte ve dinî inancı yardımıyla sağlam ve kuvvetli bir maneviyata sahip olarak yaşamın getirdiği türlü engeller karşısında savaşabilecek gc bulabilmekte, stres ve depresyondan kendini koruyabilmektedir (Cengil, 2003; Uysal, 1996).

Din ve ruh sağlığı ilişkisi üzerinde birçok çalışma yapılmış ve yapılmaya devam etmektedir. Özer (2019, ss. 70-72), araştırmasında Türkiye’de 1987-2019 yılları arasında yapılmış ruh sağlığı ve din üzerine yapılmış 115 çalışmayı meta-analiz yöntemi ile incelemiş ve çok yüksek oranlarla din ve ruh sağlığı arasında pozitif ilişki bulunduğunu ortaya koymuştur. Son yıllarda yapılan birçok araştırma din ile sağlık arasında pozitif ilişkiler tespit etmiştir (Ayten, 2020; Moreira-Almeida vd., 2006).

Yapılan çalışmaların çoğu, ibadethanelerin ve dinî gruplara ye olan insanların psikolojik sağlıklarının olumlu etkilendiklerini vurgulamaktadır. Dein (2006) tarafından yapılan bir çalışmada yerel dinî grupların yesi olan kişilerin daha düşük depresyon puanına sahip olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Dein (2006), eylem mekanizmasının, dinî örgütlü bir hareketin parçası olmanın, refah duygularını geliştirmeye yardımcı olan sosyal destek sağlaması olduğunu dile getirmektedir. Din ve maneviyat, benlik ve benlik saygısı duygusunu güçlendirerek, umut duygusunu teşvik ederek, dua ve ibadete katılım gibi ayırt edici başa çıkma tepkileri ve sosyal destek yoluyla zihinsel sağlığı iyileştirir (Arıcı, 2006, s. 553; Eşer, 2006, s. 521; Fallot, 2007, ss. 264-267; Kımtır, 2006, ss. 234-243).

İnsan yaratıcısı tarafından her daim görüldüğü, ihtiyaç duyduğu anda onunla iletişim kurabildiği (dua) inancıyla ve mensubu bulunduğu dinî topluluğun/cemaatin sayesinde yalnızlık duygusundan da kurtularak bu duygunun yoğunlaştığı dönemlerde ortaya çıkabilecek sıkıntılardan da yine dinî inancı sayesinde korunmuş olmaktadır. Ellison ve ark. (2001) araştırmalarında, dinî bir topluluğa aidiyet duymanın, dini katılım göstermenin bireylere ruhsal açıdan yararlı etki gösterdiği sonucuna ulaşmışlardır. Dinî

inanç ve uygulamaların bireyin ruh sağlığını nasıl etkilediğine ilişkin literatür de olumlu görüşlerin arttığı gözlenmiştir.

Koenig (2005) ruhsal hastalık tanısı olmayanlar için dahi psikolojik sağlık ve dinî inanç arasında pozitif bir ilişki olduğunu ve dinî uygulamaların “minnettarlık”, “bağışlama”, “umut” ve “hayatın anlamlı olduğu duygusu” gibi duyguları teşvik ettiğini dile getirmektedir. Araştırmalarda; ibadet, şükür, sabır, kanaatin depresyonla baş etmede etkili olacağı öngörülerek dinî desteğin depresyonun tedavisine katkı sağladığı tespit edilmiştir (Ayten, 2014).

Murphy ve ark. (2000), bir çalışmada daha büyük bir umudun daha güçlü bir dinî inançla özdeşleştiği sonucuna ulaşmışlardır. Gürsu (2011), 1009 ergen katılımcı ile yaptığı çalışmada dindarlık-kaygı ilişkisinin negatif boyutlu olduğu sonucuna ulaşmıştır. Şengül (2007) de 18-72 yaş aralığında 336 kişi ile yaptığı araştırmada dinin bilgi ve ibadet durumu ile kaygı arasında negatif ilişki olduğu sonucuna varmıştır.

Krause (2002), Hristiyan inancına sahip 1.126 katılımcıyla yapılan daha geniş bir çalışmada, kiliseye giden ve cemaate dâhil olan katılımcıların Tanrı ile ilişki ve yaşam hakkında daha iyimser oldukları sonucuna ulaşmıştır. Benzer şekilde, Krause (2003) başka bir çalışmada, daha büyük bir dinî anlam ve yaşam amacı duygusuna sahip kişilerin daha yüksek düzeyde benlik saygısı, yaşam doyumu ve iyimserlik bildirdiklerini ifade etmektedir.

Dindarlık, madde bağımlılığı oranlarının azalması (Hodge vd., 2007) ve daha az intihar davranışı da dahil olmak üzere bir dizi olumlu ruh sağlığı sonucuyla (Lucchetti vd., 2011) ilişkilidir. Yüksek dindarlık düzeyine sahip kişilerde başarılı stres yönetimi, olumlu başa çıkma stratejileri (Behere vd., 2013), daha az depresyon (Koenig, 2007) ve daha düşük intihar oranları (Van Praag, 2009) olduğu görülmüştür. Özellikle intihar ile ilgili, örneğin, Koenig, 2016 yılında yaptığı çalışmasında 1987-2010 yılları arasında din ve intihar arasındaki ilişkiyi merkeze alan 141 araştırmayı derinlemesine analiz ederek araştırmaların %75’inin dindarlık çoğaldıkça intiharı düşünme, intihara teşebbüs etme ve gerçekleşen intihar oranlarında azalma olduğunu tespit etmiştir (akt. Ayten, 2020, s. 61). Kötü alışkanlıklar (alkol, uyuşturucu vb.) intihara teşebbüs sebeplerinin başında gelmektedir (Dilbaz & Aytekin, 2003, s. 1). “Ey iman edenler! (Aklı örten) içki (ve benzeri şeyler), kumar, dikili taşlar ve fal okları ancak, şeytan işi birer pisliktir.

Onlardan kaçının ki kurtuluşa eresiniz.” (el- Maide/90) mealindeki ayette de görüldüğü üzere dinin, içki ve uyuşturucu gibi maddeleri haram kılması dolaylı yoldan intiharı önlemektedir.

Dinin unsurları, ruh sağlığı tedavileriyle hâlihazırda bütünleştirilmiş ve olumlu faydalar göstermiştir (Hefti, 2011; Lucchetti vd., 2021). Akıl sağlığı sorunlarına yönelik inanç temelli tedavilere ilişkin bir inceleme, inançla uyumlu Bilişsel Davranışçı Terapinin (BDT) hem depresyon hem de kaygı için standart BDT'den veya kontrol koşullarından büyük ölçüde daha iyi performans gösterdiğini ortaya koymuştur (Anderson vd., 2015).

Sık sık dinî katılım, mevcut depresif belirtilerin düşük olmasını sağlamıştır (Barton vd., 2013). Araştırmacılar, dinî davranışlarda sık bulunan psikolojik tedavi alan hastaların yüksek yaşam doyumuna sahip olduğu ve daha az hastaneye yatarak tedavi gördüklerini tespit etmiştir (Fallot, 2007).

Din ve ruh sağlığı ilişkisi üzerine yapılan çalışmalarda dinin, ruh sağlığı üzerinde olumsuz etkileri olduğu sonucuna ulaşan çalışmalar mevcuttur. Ruh sağlığı ve dindarlık arasındaki olumsuz ilişkinin sebepleri içinde, bilişsel katılık, negatif duygular, sıkı ahlaki kurallar, her şeye gücü yeten tanrı inancı, sosyal baskı ve sosyal dışlanma sayılabilir (Apaydın, 2010, ss. 72-73; Schowalter & Murken, 2003, s. 154).

Yapılan araştırmalar, olumsuz dinî başa çıkma veya inanç kaybı yaşayan kişilerin daha kötü depresyon sonuçlarına sahip olduğunu, yaratıcıya duyulan öfke veya dinî topluluklara ve liderlere karşı hoşnutsuzluk ifade edenlerden daha yüksek düzeyde depresyon ve intihar eğilimi olabileceği öngörülmektedir (Dew vd., 2010). Olumlu dinî başa çıkma depresyonu azaltırken olumsuz dinî başa çıkma depresyonu tetikleyebilmektedir. Dindarlık mutlak manada ruhsal problemleri engelleyemeyebilir. İçselleştirilmemiş bir dindarlık, rahmet, merhamet, sevgiden uzak bir dinî görüş kişinin stresini, kaygı düzeyini arttırabilir (Ayten, 2020).

İKİNCİ BÖLÜM

GÖÇ, SÜRGÜN VE AHISKA TÜRKLERİ

Bu bölümde göç ve sürgün konularında genel açıklamalar ve Ahıska Türklerinin yaşamış olduğu sürgün ve göçler hakkında bilgilendirmeler yapılmıştır.

2.1. Göç ve Sürgün

Göç, insanoğlunun var olmasıyla birlikte ortaya çıkan bir kavramdır. Genel olarak insanların ya da toplumların bir yerden başka bir yere gitmesi göçün tanımı olarak karşılık bulabilmektedir. Göçe kıtlık, işsizlik, harp, eğitim vs. gibi birçok neden sebebiyet verebilir. Aynı zamanda göç, isteğe bağlı ve zorunlu, bireysel yahut toplumsal göç, iç veya dış göç, sürekli ya da mevsimsel göç şeklinde de kategorize edilebilir. Bununla birlikte göçe neden olan unsurlardan ve göçün içinde yer aldığı kategorilere göre göçün tanımında da bazı farklılıklar meydana gelebilmektedir (Yalçın, 2004, s. 27).

Yapılan incelemeler neticesinde araştırmacıların farklı göç tanımlarına ulaşılmıştır. Toros (2008) göçü, insanların doğup büyüdükları yaşamlarını sürdürdükleri yerlerden, mevcut iktisadi olanaklardan, ait oldukları sosyo-kültürel alandan ve birçok alışık olduğu unsurdan ayrılarak farklı ve yeni mekânlara yerleşerek yeni baştan bir hayat kurması olarak tanımlamaktadır.

Göç, bireylerin gelecek hayatlarının bütününe yahut bir kısmını sürdürmek amacıyla, devamlı ya da geçici bir zaman için ikamet ettiği konumdan başka bir mevkiye yerleşmek maksadıyla gerçekleştirdiği coğrafi konum değiştirme olayıdır (Demir, 1997; Mutluer, 2003).

Yalçın'ın (2004, s. 13) göç için yaptığı tanımlama şöyledir: iktisadi, politik, iklimsel ya da bireysel sebeplerle, bir konumdan başka bir konuma yapılan farklı süreli,

geriye dönme amacıyla ya da devamlı yerleşim gayesiyle coğrafi, sosyal ve toplumsal bir konum değiştirme hareketidir.

Balcıoğlu (2007) göçü sosyal, iktisadi ve politik nedenlerin neticesinde kişilerin yer değiştirmesi olarak değerlendirir. Koca (2006, s. 651), bir insan grubunun kendi vatanını arkada bırakarak başka bir ülkeye yerleşmek amacıyla gitmesini göç olarak tanımlamakta ve göçün sosyal bir olgu olduğunu ve ciddi sebepler bulunmadığı takdirde gerçekleşmeyeceğine değinmektedir.

Göç yapıldığı vakte, konuma ve topluma bağlı olarak değişiklik gösteren bir olgudur. Göç yer değişikliği yapıldıktan sonra tamamlanan bir olay değildir. Göç eden insanı psiko-sosyal, kültürel, ekonomik vb. birçok konuda etkilerken yeni yerleşilen konumdaki insan topluluğunu da farklı noktalarda etkilemekte ve değiştirebilmektedir. Göç bir sürecin adıdır ve teorik olarak tanımlanmaya çalışılsa da açıklanması zordur (İçduygu & Sirkeci, 1998, ss. 249-250).

Varyemez (2006, s. 21) göçmen kelimesini hayatını sürdürdüğü yeri bırakarak yaşadığı, benimsediği kültürden farklı bir kültüre sahip toplumun bulunduğu başka bir mekâna giden kişiler olarak tanımlarken İskân kanunu (5543 numaralı) doğrultusunda bu tez çalışmasının evrenini oluşturan Ahıska Türkleri için kullanılabilecek göçmen tanımları şu şekildedir:

Göçmen: Türk ırkına mensup ve Türk kültürüne sadık olup, yerleşmek maksadıyla tek ya da toplu bir şekilde Türkiye'ye gelip bu kanuna göre kabul edilenlerdir.

İskânlı göçmen: Türk ırkına mensup ve Türk kültürüne sadık olup,, özel kanunlarla ülke dışından getirilen ve Kanun gereğince taşınmaz mal verilerek iskânları sağlananlardır.

Münferit göçmen: Türk ırkına mensup ve Türk kültürüne sadık olup, ülkemize yerleşmek maksadıyla bir aile olarak gelenlerdir.

Toplu göçmen: Türk ırkına mensup ve Türk kültürüne sadık olup, iki ülke arasında yapılan anlaşmaya göre ülkemize devamlı yerleşmek maksadıyla toplu biçimde gelen ailelerdir (İskân Kanunu, 2006).

Sürgün, Arapça kökenli bir kelimedir. İnsanları, kendi yurtlarından kovma manasına gelmektedir. Kişilerin kendi istekleri dışında hayatlarını sürdürdükleri yerden, vatanlarında başka mekânlara zorla gönderilmesidir. İnsanı, dünyaya geldiği evden, içinde yaşadığı kültürden, alıştığı geleneklerden, arkadaşlarından, ailelerinden ve akrabalarından uzaklara göndermektir (Sağır, 2012, s. 358). Sürgün, bir devlet eliyle kişi ya da topluluk şeklinde insanları öz vatanlarından zorlayarak gönderilmesi halidir. İnsanın, dünyaya geldiği büyüdüğü topraklardan koparılması ve içselleştirdiği yerleri, adetleri, yemekleri yani insanı insan yapan kültür ve kimlikten kovularak kısmen ya da tamamen yabancı diyarlara terkedilmesidir (Ünal, 2021, s. 89). Sürgünle birlikte; dil, inanç, gelenek, konum, zaman, maddi ve manevi olan her şey anlamsal olarak önemini değiştirir. Sürgün edilen toplumlar, mevcut dillerinden, sosyal, kültürel, ahlaki temellerinden kopararak cezalandırılmaktadır ve bu cezalandırmanın nedenleri ekonomik, siyasi ve dinî olabilmektedir (Timur, 2017, s. 28).

Sürgüne maruz kalan toplumlar, yurtlarından, kültürlerinden kovularak tanımadıkları topraklara yerleştirilmeleri insanlara maddi ve manevi çok sayıda psikolojik problem yaşatarak, insanlarda travmaya sebebiyet vermektedir (Sağır, 2012, ss. 361-362). Sürgünlerin kişiler üzerinde meydana getirdiği travmalar uzun zamanı kapsadığı gibi sosyo-kültürel travma adı altında yeni kavramlar da ortaya çıkarmakta ve böylece insanların tecrübe ettiği her sürgün farklı kültür, kimlik ve kavramlar getirmekle birlikte yeni bir tarihin de başlama noktası olmaktadır (Ünal, 2021, s. 9).

2.2. Ahıska Türkleri

Rus işgali başlayana kadar Anadolu'nun değişmez bir parçası olmaya devam eden Ahıska Türklerinin anavatanları Gürcistan'ın içinde bulunmaktadır (Seferov & Akış, 2008, s. 396). Meskhetian Türkleri de denilen Ahıska Türkleri 1944 yılına kadar Gürcistan'ın Meskheti veya Samtskhe adlı bir bölümünde yaşamışlardır. Ahıska Türklerinin geçmişi ile alakalı yapılan çalışmalar, kökenlerinin Kıpçaklara ulaştığını ve bu boydan geldiklerini göstermektedir. Kıpçaklar da Rus sürgününe maruz kalmış ve Gürcü kralların daveti üzerine Ahıska'ya yerleşmişlerdir. Ahıska'daki Türk varlığı Kıpçaklarla başlamayıp çok daha önceki zamanlara dayanmaktadır (Üren, 2016, ss. 7-8). Osmanlı İmparatorluğunun Gürcistan'ı topraklarına katmasıyla Ahıska bölgesi bütünüyle Türk vatani haline gelmiştir (Zeyrek, 2001, s. 41).

1930 yılında Stalin yönetiminde Ahıska Türkleri yoğun baskıya maruz bırakılmıştır. 1936 yılında Sovyet yönetiminin aldığı kararla Ahıska Türklerini Azeri olarak nitelendirilmiş 1940 yılında da Gürcü olarak adlandırılmıştır. Yönetim tarafından Gürcü olarak kabul edilse de Ahıska Türkleri sürgüne uğramaktan kurtulamamışlardır. Yönetim tarafından hangi kimlik verilirse verilsin Ahıskalıların Türk olduğu gerçeği göz önündedir. Ahıska Türklerinin yapılan türlü baskılardan dolayı Türkiye'ye göç etmeye başlaması yönetimi rahatsız etmiş ve bu göçleri engellemek için sınırlara askeri güç birlikleri konuşlandırılmıştır (Aslan,1995, ss. 6-7; Bayram, 2008, s. 34).

1940 yılına kadar askere alınmayan Ahıska Türklerinden 2. Dünya Savaşı döneminde kırk bin erkek savaşa gönderilmiştir. Geride kalanların yaşlılar dâhil edilmeyerek neredeyse tamamı demiryolu yapım aşamasında çalıştırılmıştır (Zeyrek, 2015, s. 83). Demiryolunda çalışan Ahıskalıları bunun kendilerine de faydasının olacağını düşünerek çalıştıklarını ve bu yolun onları sürgüne götüreceğinin farkında olmadıklarını ifade etmektedir.

1944 yılında Stalin II. Dünya Savaşını da gerekçe göstererek Ahıska Türklerinin Sovyet halkının düşmanı olduğu iddiası ile bu halkı yerinden etme kararı aldı. 14 Kasım 1944'te çoğaltılan asker sayısı ile Ahıska Bölgesi askerler ile çepeçevre sarıldı. Bölgedeki Türklere tanınan kısa zamanda evlerini boşaltmaları talimatı verilmiş ve gerekçe olarak Alman baskınının olabileceğini bahane göstermişlerdir (Gürbüz & Kul, 2016, s. 138). Sınır köylerinde yaşayan bazı aileler Türkiye'ye kaçarak farklı şehirlere yerleşebilirken geride kalanlar yapımında kendi çalıştıkları trenlere tıkları zorlu şartlarda sürgüne yollanmıştır (Aslan, 1995, s. 8; Gazigil, 2016, s. 30).

Sürgün esnasında Ahıska Türkleri hayvan vagonlarına doldurulmuş, camı, penceresi olmayan vagonlarda kapılar üzerlerine kilitlenmiştir. Sürgün kış mevsiminde gerçekleştirildiği için açlık ve soğuktan ölenlerin yanında tuvaletlerini yapamadıkları için ölen insanlar da olmuştur (Devrişheva, 2019, s. 33). İnsancıl şartlardan uzak, hayvan vagonlarında tuvaletsiz, temiz havasız ve soğuk sürgünde hastalıklar (veba, tifo, bit vs) peyda olmuştur (Veyseleoğlu, 1999, s. 188). Hastalıklardan açlık ve sefaletten yol boyunca vefat edenler askerler tarafından geçilen yerlere atıldığı için insanlar ölümlerini tren durana kadar saklamış ve durdukları kısacık zaman dilimlerinde kabir kazıp defin işlemini gerçekleştirmişlerdir (Devrişheva, 2019, s. 336).

II. Dünya Savaşına katılmaları için silahaltına alınan askerler geri döndüklerinde evlerine Gürcülerin yerleştirdiğine şahitlik etmiştir. Ailelerinin nereye gittiklerine dair hiçbir bilgi elde edemeyen insanlar perişan halde onları aramaya başlamışlardır. Bunlardan ailelerine kavuşanlar olduğu gibi bir tek iz dahi bulamayanlar da mevcuttur (Demiray, 2012, s. 880; Taşdemir, 2005, s. 113).

Ahıska Türkleri 1944 yılında yaşadıkları topraklardan, Özbekistan, Kırgızistan, Kazakistan'a sürgün edildiler. En fazla sürgünün geldiği ülke yaklaşık 50 bin kişi ile Özbekistan oldu. Ahıska Türkleri Özbekistan'da bir müddet rahat nefes almışlar ancak SSCB'nin dağılma dönemine girmesiyle Ahıska Türklerine karşı Özbek halkı kışkırtılmış ve kardeş kardeşe düşman edilmiştir (Devrışheva, 2019, ss. 338-340; İzzetgil, 2013, ss. 7-9). Özbek halkının Ahıska Türklerine karşı düşmanlık beslemeye başlaması Ahıska Türklerini vatana dönüş için girişimlerde bulunmaya itmiştir. Ahıskaya geri yerleştirilmelerini aksi takdirde Türkiye'ye göç için girişimlerde bulunacaklarını ilgili mercilere iletmışlerdir. Ancak vatana dönme talepleri kabul edilmemekle birlikte bu girişimlerde bulunanlar da cezalandırılmış ve hapse atılmıştır (Zeyrek, 2015, s. 99).

1989 yılının 23 Mayıs'ında Özbekistan'ın Fergana bölgesinde patlak veren olaylarla başlayan kargaşa uzun süre devam etmiş, hükümet yaşanan kaosa karşı sessizliği tercih etmiştir. Olaylarda Özbekler Ahıskalıları karşı kışkırtılmış kardeş kardeşe kırdırılmıştır. Özbekler aynı dine, ırka ve dile sahip oldukları kardeşlerine türlü işkenceler etmiştir (Zeyrek, 2001, ss. 77-78). Akla gelmedik eziyetlere maruz kalan Ahıska Türkleri tüm mal varlıklarını çok cüzi tutarlara satarak Özbekistan'dan yola çıktıkları yeni bir sürgünü yaşamışlar ve farklı ülkelere göç etmek zorunda kalmışlardır (Aydıngün & Aydıngün, 2014, ss. 4-7).

2.2.1. Ahıska Türklerinin Türkiye'ye Göçü

Ahıska Türklerinin Türkiye'ye göç taleplerinin kabul edilmesi ve Türkiye'de iskânları 2 Temmuz 1992 tarihli 3825 sayılı kanun Kanuna göre 92/3706 sayılı Bakanlar Kurulu kararı gerçekleşmiştir. Karar gereği; farklı ülkelere Türkiye'ye göç eden ailelerin sayısı 1992/1993 yıllarında toplam 500'ü bulmuştur (Üren, 2016, s. 193). Ahıska Türklerinin Türkiye'ye göçünün yasal temeli 2 Temmuz 1992 tarih 3835 sayılı "Ahıskalıların Türkiye'ye Kabulü ve İskânına Dair Kanun" ile olmuştur (Zeyrek, 2001,

s. 64). 1994 yılına kadar planlı iskân politikası devam etmiş ancak 1994'ten 2016 yılına kadar Ahıska Türklerinin Türkiye'ye göç talepleri karşılanamamıştır (Üren, 2016, s. 194).

Ahıska Türklerinin Türkiye'ye göç taleplerinin onaylanması ikinci kez Ukrayna'da çıkan silahlı iç karışıklıklar sebebiyle 2015'te gerçekleşmiştir. Öncelikle iç karışıklıklardan zarar gören 677 Ahıska Türkünün 17 Mayıs 2015 tarihli 7668 sayılı kararla Türkiye'ye kabulleri gerçekleşmiştir. Bu karar neticesinde Aralık 2015'te Erzincan'a 595 aile, Bitlis'e ise 82 aile yerleştirilmiştir (Üren, 2016, s. 194). Yaşadıkları bölgede çatışmalardan zarar gören, huzurları kaçan Ahıska Türkleri 2016 yılı ve devamında da 1200 Ahıskalı bölgeyi ziyaret eden Cumhurbaşkanı Recep Tayyip Erdoğan'ın direktifleriyle Erzincan Üzümlü ilçesine yerleştirilmişlerdir (Fidan, 2016, s. 42). İskânlı göç 2023 yılında da bireysel ya da toplu şekilde devam etmektedir.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

YÖNTEM

3.1. Araştırma Modeli

Bu çalışmada nitel araştırma deseni kullanılmıştır. Nitel araştırma gözlem, görüşme olayların doğal ortamda realist ve bütüncül bir biçimde ortaya konmasını amaçlayan nitel bir süreçtir (Yıldırım & Şimşek, 2008, s. 39). Nitel araştırmalar, kişilerin tecrübelerine, fikirlerine ve hareketlerine ne mana atfettiklerini anlamlandırmaya çalışır.

Bu araştırma modelinde araştırmacı görüşme yaptığı katılımcıların bakış açılarını ve yorumlarını dikkate almaktadır. Çalışmanın az kişi ile sürdürülmesi nitel araştırma deseninin seçilmesinde önemli role sahiptir. Örneklem sayısının az tutulması, araştırmacıya detaylı ve derinlemesine inceleme olanağı sağlarken, vakit ve ekonomik olarak daha kolay bir çalışma ortaya koymasına olanak tanır (Pope vd., 2000). Nitel araştırma tekniğinin tercih edilmesinin bir diğer sebebi, kişilerin hayatlarının ve tecrübelerinin kendilerine özgü ifadeleriyle derinlemesine açıklanması içindir (Patton, 2014).

Nitel araştırma için, bireyin kendi imkânlarını anlaması, gizlerini çözmesi ve emeğiyle meydana getirdiği sosyal yapı ve düzenin inceliklerini fark etmek için geliştirdiği bilgi oluşturma şekillerinden biridir denebilir. Nitel teknikle tasarlanmış çalışmalarda araştırılan olgu hakkında derinlemesine bir idrake ulaşma ve anlama çabası söz konusudur (Morgan, 1996). Bu araştırma yöntemi ile elde edilen veriler, kişilerin tutumları ve tecrübeleri hakkında direkt alıntılar ve betimsel analizlerdir. İnsanların yaşamış oldukları olayları anlatmaları ve anlamlandırmaya çalışmaları nitel araştırma yöntemine daha uygundur.

Nitel çalışmalarda ekseriyetle “gözlem, görüşme, doküman ve söylev analizi” gibi tekniklerden yararlanılır (Baltacı, 2019, s. 370). Tüm bunlara ek olarak, bireye ait algı ve olayların, sosyal realite ve doğal mekânında yoğun incelenmesinin temel olduğu nitel araştırma yöntemi, diğer disiplinleri de bünyesinde bir araya getiren bütüncül bir yöne de sahip bulunmaktadır (Hatch, 2002’den akt. Baltacı 2019). Nitel araştırmalar, ele aldığı konu ve problemleri kendi çerçevesinde değerlendirme amaçlı bir tavırla inceler; olay ve olguları değerlendirirken bireylerin olaylara yüklediği manalara odaklanmaktadır (Baltacı, 2019; Creswell, 2018).

Nitel desenin kullanıldığı çalışmalarda olay ve olguların nicel araştırma ile tespit edilemeyen nedenleri daha ince tetkiklerle araştırılarak sonuca ulaşılabilir Genel olarak nicel bilgiler ve sayımlamaların geri planda bırakıldığı nitel araştırmalarda, çalışmacının gözlemleri, araştırılan olayla ilgili metinler ve söylevler gibi detaylara yer verilir (Creswell, 2018; Mallat, 2007). Nitel çalışmalarda araştırmacı, incelediği olguları realitesini değiştirmeden sergilemekle sorumludur; incelenen durumlar kendi realitelerinden uzaklaştırılmaz ve meydana geldikleri mevcut durumları ile korunmaya çalışılır. Araştırmacı, olguları kendi çerçevesinde incelemeye, değerlendirmeye, anlamaya ve anlamlandırmaya gayret eder (Kayıklık, 2011; Miles & Huberman, 1994). Din psikolojisi açısından göçe maruz kalmış insanların haleti ruhiyesini ve bu yöndeki deneyimlerini anlamlandırmak maksadıyla kullanılması gereken en yerinde yöntem, anlama odaklı nitel araştırma yöntemi olacaktır.

3.2. Araştırmanın Evren ve Örneklemi

Araştırmanın evrenini Türkiye’ye göç eden Ahıska Türkleri, örneklemi ise Erzincan’ın Üzümlü ilçe merkezi ve çevresinde ikamet eden Ahıska Türkleri oluşturmaktadır. Çalışmada gönüllü örneklemle ulaşmak maksadıyla amaçlı örneklem ve kartopu örneklemle kullanılmıştır. Amaçlı örneklemde araştırma konusuyla direkt ilişkili başka gruplarla ulaşılamayacak bilgileri elde etmek maksadıyla belirli kişi ve gruplar kasten seçilmektedir (Bedir, 2020, s. 149). Kartopu örnekleme ise ulaşılan ilk kişinin aracılığıyla başlayıp birbirini takip eden referanslar ile ulaşılan örneklem çeşididir (Lee, 1993’ten akt. Bedir, 2020; Patton, 2014). Bu örneklem türleri vasıtasıyla toplam 13 kadın ve 3 erkek katılımcıdan veri elde edilmiştir.

Görüşme talepleri önceden katılımcı adaylarına iletilmiş kabul etmeleri halinde yine katılımcıların istediği yerlerde yapılmıştır. Görüşme esnasında katılımcıların rızası dâhilinde kendilerine demografik bilgi formu ve yarı yapılandırılmış görüşme formunda yer alan sorular sorulmuş verilen cevapların ses kaydı alınmış ve analizler bu kayıtlara göre yapılmıştır.

3.3. Veri Toplama Araçları

Bu çalışmada veri toplama aracı olarak demografik bilgi formu ve yarı yapılandırılmış görüşme tekniği kullanılmıştır.

Demografik bilgi formu, çalışma kapsamında katılımcıların sosyo-demografik özelliklerinin belirlenmesi ve yapılacak değerlendirmelerde dikkate alınması amacıyla demografik bilgi formu oluşturulmuştur. Form katılımcıların; genel demografik bilgilerinden, psikolojik ve fiziksel hastalığının olup olmadığına ilişkin sorulardan oluşmaktadır.

Mevcut çalışmada nitel veri toplama yöntemlerinden biri olan yarı yapılandırılmış görüşmelerin tercih edilme sebebinin daha iyi anlaşılması için diğer görüşme yöntemlerinin tanımları yapılmıştır. Bu tanımlar, çalışmada tercih edilen veri toplama yönteminin özelliklerini ve seçim nedenlerini daha iyi vurgulamak adına aşağıda sunulmuştur:

Görüşme, bireylerin deneyimlerini temel alarak oluşturdukları algıları, duyguları ve değerleri anlamak ve açıklamak amacıyla etkili bir yöntem olarak sıklıkla başvuru alan bir araştırma yöntemidir (Karahan vd., 2022; Karataş, 2015; Türnüklü, 2000). Bu metodoloji, ilgi duyulan konuyla ilgili katılımcıların çeşitli ve özgün bakış açılarını belirlemeyi amaçlar (Baltacı, 2019). Jones (1985), “bireylerin yaşam deneyimlerinin gerçek özünün mental olarak zihinlerinde nasıl şekillendirdiklerini öğrenmenin en iyi yolunun bireyin kendisine sormak olduğunu” vurgular (akt. Karahan vd., 2022, s. 84). Bu, görüşme yönteminin temelinde katılımcı merkezli bir yaklaşımın bulunduğunu gösterir, çünkü bireyin kendi zihinsel süreçlerini ifade etmesi esastır. Görüşmelerde, katılımcıların sorulara içtenlikle ve rahat bir şekilde yanıt vermeleri, araştırmanın sağlığı açısından kritik bir öneme sahiptir. Araştırmacılar, kısıtlayıcı olmayan sorularla katılımcıların ruhsal dünyalarına derinlemesine nüfuz ederek, incelenen olguyu veya durumu daha iyi anlamaya çaba gösterirler (Türnüklü, 2000). Katılımcıların doğrudan

katılımı ve içten cevapları, araştırmanın güvenilirliğini artırır ve incelenen konuyla ilgili daha derinlemesine bir anlayış elde edilmesine olanak tanır. Bu bağlamda, görüşme yöntemi, bilimsel araştırmalarda zengin veri toplama ve analiz etme süreçlerinde önemli bir role sahiptir.

Yapılandırılmış görüşme yöntemi, araştırmacının çalışacağı konuya göre belli bölümlere göre hazırladığı ve katılımcının cevabının kapalı uçlu olduğu bir nevi anket çalışmasıyla benzeyen bir tekniktir (Türnüklü, 2000, s. 546). Her katılımcıya sorularda herhangi bir değişiklik yapılmadan aynı sorular yöneltilir. Verilen yanıtlara belirli obsiyonlara göre değerlendirme yapılır. Ulaşılan veriler daha çok nicel yapıda bulunduğundan derinlemesine anlam analizinde bulunmak güçtür (Karahan vd., 2022, s. 89).

Yarı-yapılandırılmış görüşme tekniği, Genellikle önceden belirlenmiş bir dizi açık uçlu soru etrafında organize edilirler ve diğer sorular görüşmeci ile görüşülen kişi/kişiler arasındaki diyalogdan ortaya çıkar. Yarı yapılandırılmış derinlemesine görüşmeler, nitel araştırma için en yaygın kullanılan görüşme biçimidir ve bir bireyle veya gruplar halinde gerçekleştirilebilir. Yarı yapılandırılmış görüşmeler nitel görüşmelerde en sıklıkla kullanılan teknik olarak bilinmektedir (Edwards & Holland, 2013, s. 29). Yarı yapılandırılmış görüşmelerde soruların bir kısmı standart iken diğer kısmı daha açık cevaplar alabilmek amacıyla görüşmenin akışına göre oluşturulmak amacıyla netleştirilmemiştir (Wengraf, 2001'den akt. Işık & Semerci 2019, s. 60). Bu sayede katılımcının iç dünyasını anlayabilmek için daha rahat bir ortam oluşturulabilmekte ve katılımcının kendini daha rahat ifade edebilmesine olanak sağlanmış olmaktadır.

Yapılandırılmamış görüşme tekniği; hem araştırmacıya hem de katılımcılara çok daha rahat ve esnek imkân sağlayan bu yöntemde sorular önceden netleştirilmemiş anlık olarak konuşmanın seyrine göre sorulmaktadır (Türnüklü, 2000, s. 545). Bu yöntemin en açık sınırlılığı, çalışma esnasında sınırların çizilmemiş olması sebebiyle veri toplama ve analizi için çok fazla zamana ihtiyaç duyulmasıdır (Türnüklü, 2000, s. 546).

Çalışmamızda, yarı yapılandırılmış görüşme tekniği, göçmen katılımcıların konuyla ilgili düşüncelerini ve deneyimlerini rahatlıkla ifade etmelerini sağlamak amacıyla tercih edilen bir yöntem olmuştur. Bu teknik, belirli bir yapı içinde ilerlerken

katılımcılara esneklik sağlayarak kendi bakış açılarıyla konuya yaklaşımlarına olanak tanımaktadır. Bu sayede katılımcılar, göçmenlik deneyimleri ve bu konudaki duyguları üzerine daha derin ve kişisel bilgileri paylaşma konusunda rahat hissedebilmektedirler. Yarı yapılandırılmış görüşmeler, katılımcıların özgürce ifade etmelerine ve araştırmanın göçmenlerin gerçek deneyimlerine daha fazla ışık tutmasına yardımcı olabilir. Bu sebeplerle, çalışmamızda göçmen katılımcılarla etkili bir iletişim ve derinlemesine anlayış elde etmek amacıyla bu yöntemin kullanılması uygun görülmüştür.

3.4. Verilerin Toplanması

Verilerin toplanması, araştırmanın amacına, konusuna ve problemine uygun hazırlanan 21 yarı yapılandırılmış görüşme sorusu ve 13 demografik bilgi sorusu ile gerçekleştirilmiştir. Çalışmada veriler yarı yapılandırılmış görüşme formu ile toplandığından görüşme sürecinde duruma göre soru sayıları ve şekli değişiklik göstermiştir.

Görüşmeler Nisan ve Haziran 2023 tarihleri arasında etik kurul onayı alındıktan sonra Erzincan'ın Üzümlü ilçesinde ve çevresinde katılımcıların kendilerini rahat hissettikleri (ev, işyeri, park vb.) yerlerde yapılmıştır. Katılımcıların ana dili Türkçe olduğu için görüşmeler Türkçe olarak yapılmış ve herhangi bir tercüman yardımına ihtiyaç duyulmamıştır. Katılımcılara onam formu verilerek gerekli bilgilendirmeler yapılmış ve görüşmelerin ses kaydına alınmasına dair katılımcılardan izin alınmıştır. Alınan ses kayıtları daha sonraki süreçte analiz edilerek veriler elde edilmiştir. Görüşmelerin hepsi yüz yüze yapılmıştır. Görüşmeler en az 8 dk ve en fazla 60 dk sürmüştür. Kısa süren görüşmelerin sebebi katılımcıların görüşme esnasında heyecanlanmaları, kendilerine yöneltilen sorulara kısa cevaplar vermeleri ve kendilerini ifade ederken uygun cümleleri kuramamalarıdır. Katılımcıların kendilerini ifade ederken zorlanmaların sebebi ise uzun süre yabancı insanlarla farklı ülkelerde yaşamış olduklarından Türkçeye hâkimiyetlerinin düşük olmasıdır.

3.5. Verilerin Analizi

Yapılacak çalışmada analiz yöntemlerinden betimsel ve içerik analizi kullanılarak bulgulara ulaşılmıştır. Bu analiz yönteminde amaç yapılan görüşmeler sonucu ulaşılan verilerin düzenlenmiş ve yorumlanmış bir biçimde okuyucuya sunulmasıdır (Karataş, 2015, s. 73). Betimsel analiz ile verinin özgün formuna mümkün

olduğu kadar bağlı kalınarak gerektiğinde katılımcıların ifadeleri doğrudan alıntı yapılarak veriler okuyucuya sunulmaktadır.

Betimsel analiz yönteminde 4 basamaklı bir sürecin varlığından söz edilebilir:

1. Yapılacak analiz için çerçeve oluşturma, bu çerçeveye sayesinde bulguların altında toplanacağı kategorileri belirleme, temaları kategorilere göre düzenleme ve yapılacak olan sunumun nasıl olması gerektiğine karar verilir.

2. Oluşturulan çerçeve temelinde verileri işleme, bu kademede elde edilen veriler oluşturulan çerçeveye uygun birimce düzenlenmelidir. Yine bu basamakta sonuç bölümünde verilecek doğrudan alıntılarının da seçimi yapılabilir.

3. Bulguların tanımlanması: Düzenlenen bulgular tanımlanır ve lüzumlu yerlerde direkt alıntılarla desteklenir.

4. Bulguların yorumlanması: Tanımlaması yapılan verilerin açıklanması ve anlamlandırılması da bu basamakta yapılacak işlerdendir (Creswell, 2002'den akt. Baltacı, 2019).

İçerik analizi, sosyal gerçekliği inceleyen objektif, sistemli, tündengelim müstenit öncesinde saptanan kriterlere göre sözlü veya yazılı malzemelerden anlamlar çıkarmayı hedefleyen düzenli araç ve teknikler toplamıdır (Tavşancıl & Aslan, 2001, s. 21-22). Nitel muhtevalı analizlerde metnin içeriğinde mühim görülen temalardan bazı gruplar oluşturulmakta ve sosyal realitelerin çoklu açıklamalarıyla betimlemeler yapılmaktadır. Nitel araştırmalarda kullanılan içerik analizlerinde betimleyici ve açıklayıcı suallere yer verilmektedir. İçeriğin görünür kısımlarından daha fazla olarak ilk bakışta görünmeyen saklı iletilere ulaşılma amaçlanmaktadır (Yüksel, 2019, s. 142). İçerik analizi, “iletilerin açık olan içeriğinin nesnel ölçülebilir ve doğrulanabilir bir açıklamasını yapabilmek amacıyla kullanılmaktadır” (Fiske, 1996, s. 176).

Belirtilen analiz yöntemleri kullanılarak çizilen çerçeveler ve oluşturulan temalar doğrultusunda, Ahıska Türklerinin psiko-sosyal ve dini davranışları detaylı bir şekilde incelenmiş, bulgular ve yorum kısmındaki ilgili başlıklar altında sunulmuştur. Bu başlıklar altında, Ahıska Türklerinin psiko-sosyal ve dini davranışlarına dair yapılan yorumlar ve elde edilen sonuçlar detaylı bir şekilde açıklanmıştır.

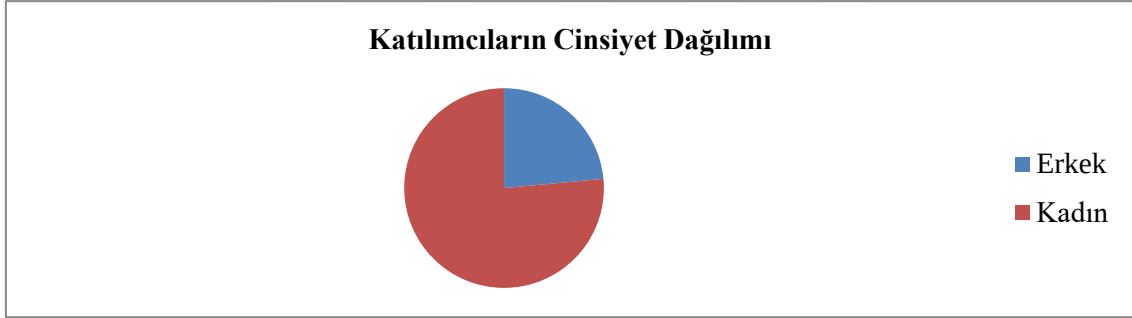
DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

BULGULAR VE YORUM

4.1. Çalışmaya Katılan Ahıska Türklerinin Sosyo-Demografik Özellikleri

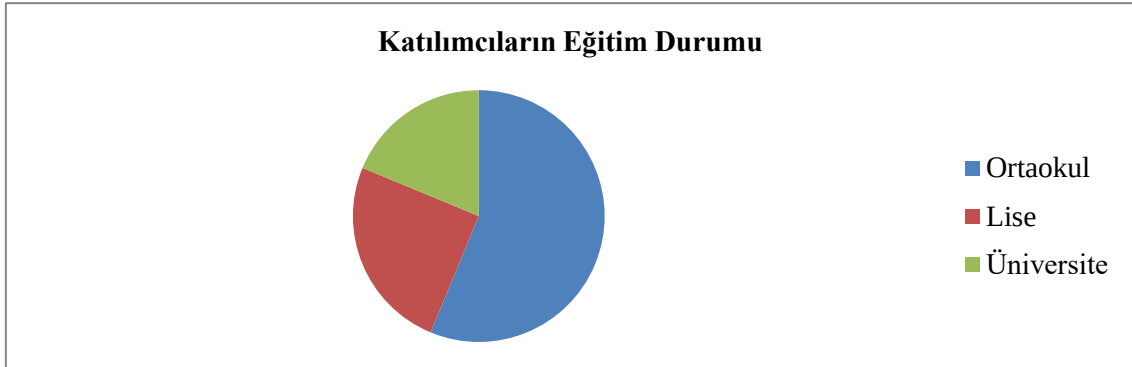
Çalışmaya 13'ü kadın 3'ü erkek Ahıska Türkü katılım göstermiştir. Erkek katılımcı sayısının az olmasının sebebi Erzincan'daki kısıtlı iş imkânlarından dolayı erkeklerin şehir dışında ya da ülke dışında çalışmak için bulunuyor olmalarıdır.

Grafik 4.1: Katılımcıların Cinsiyet Dağılımı Grafiği

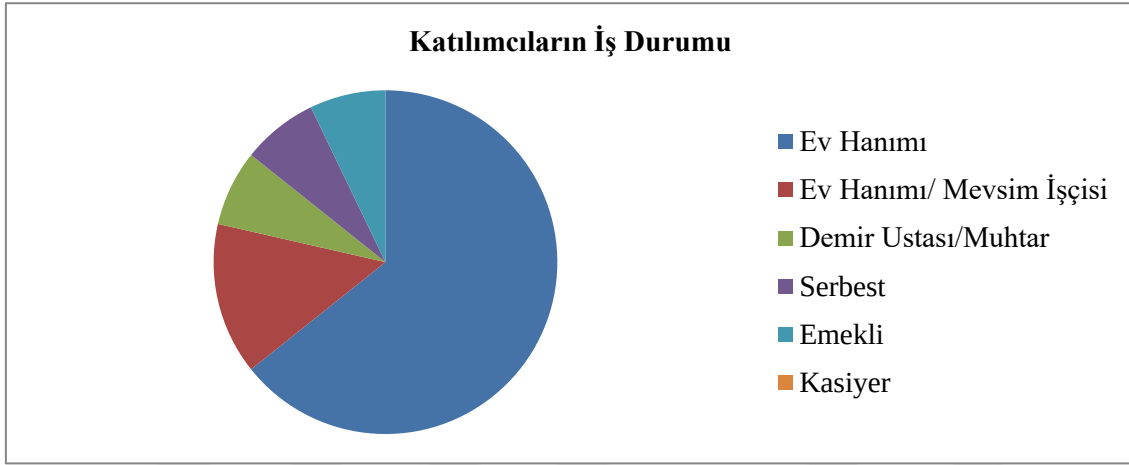
Araştırmaya katılım gösterenlerin yaş aralığı 28-72 dir. Katılımcıların aritmetik yaş ortalamaları 46'dır. Katılımcılardan ortaokul mezunu olanların sayısı 9, lise mezunu olanların sayısı 4 ve üniversite mezunu olanların sayısı ise 3'tür.

Grafik 4.2: Katılımcıların Eğitim Durumları Grafiği

Kadın katılımcılardan 2'si köyde bulunan marketlerde kasiyerlik yapmakta, 11'i mesleği sorulduğunda ev hanımı olduklarını söylerken aynı zamanda cevaplarına mevsimsel işçi olarak da çalıştıklarını ekleyen 2 kadın katılımcı vardır. Erkek katılımcılardan 1'i muhtarlık yaparken aynı zamanda da mesleği olan demir ustalığını kendi dükkânında yapmaktadır. Erkek katılımcılarımızdan biri Türkiye'ye gelmeden önce diş teknisyenliği yaptığını ancak burada hangi işi bulursa geçimini sağlayabilmek için çalıştığını dile getirmiştir. Üçüncü erkek katılımcı da emekli olup çalışmamaktadır.

Grafik 4.3: Katılımcıların İş Durumu Grafiği

Katılımcıların 15'i evli 1'i ise eşini kaybetmiştir. Katılımcıların tamamı çocuk sahibidir. 10 katılımcının 3, 2 katılımcının 2, 2 katılımcının 5, geri kalan 2 katılımcının da 4 çocuğu bulunmaktadır. Katılımcılar genellikle geniş aile şeklinde yaşamakta aile büyükleri gençlerin yanında oturmaktadır.

Katılımcıların hastalık durumları incelendiğinde 1'inin böbrek hastalığı olduğu, 1'inin de göğüs kistine sahip olduğu, 2'sinin diyabet ve tansiyon hastalıklarının olduğu gözlenmiştir. Katılımcılara psikolojik destek alıp almadıkları sorulduğunda hiçbirinin böyle bir destek almadığı ve psikolojik bir hastalığa sahip olmadıkları yanıtları alınmıştır.

Türkiye'ye gelmeden önce 13 katılımcı Ukrayna'da, 2 katılımcı Rusya'da ve 1 katılımcı Azerbaycan'da yaşadıklarını ve oralarından Erzincan' a göç ettiklerini dile getirmişlerdir. Erzincan'da yaşama süreleri incelendiğinde en az süre 7 ay en fazla sürenin ise 7 yıl olduğu görülmüştür.

Tablo 4.1: Katılımcıların Demografik Bilgileri

	Yaş	Eğitim	Türkiye'den Önce Yaşadığı Yer	İş	Erzincan'da Yaşama Süresi	Hastalık	Psikolojik Hastalık	Medeni hal	Çocuk Sayısı
K1	28	Ortaokul	Ukrayna	Ev Hanımı	6 yıl	-	-	Evli	3
K2	29	Ortaokul	Ukrayna	Ev Hanımı	6 yıl	-	-	Evli	3
K3	54	Ortaokul	Ukrayna	Ev Hanımı	6 yıl	-	-	Evli	3
K4	42	Lise	Ukrayna	Kasiyer	6 yıl	-	-	Evli	2
K5	33	Ortaokul	Ukrayna	Kasiyer	1 yıl	-	-	Evli	3
K6	50	Ortaokul	Ukrayna	Ev Hanımı	6 yıl	Tansiyon	-	Evli	4
K7	59	Ortaokul	Ukrayna	Ev Hanımı	8 Ay	-	-	Evli	3
K8	40	Lise	Azerbaycan	Ev Hanımı	7 yıl	Göğüs Kist	-	Evli	3
K9	32	Üniversite	Rusya	Ev Hanımı	7 yıl	-	-	Evli	3
K10	36	Ortaokul	Ukrayna	Ev Hanımı	7 yıl	-	-	Evli	2
K11	60	Lise	Rusya	Ev Hanımı	3 yıl	Diyabet	-	Dul	3
K12	55	Ortaokul	Ukrayna	Ev Hanımı	7 yıl	Böbrek Hastalığı /Tansiyon	-	Evli	3
K13	71	Ortaokul	Ukrayna	Ev Hanımı	7 yıl	-	-	Evli	5
E1	35	Üniversite	Ukrayna	Demir Doğrama Ustası/Muhtar	7 yıl	-	-	Evli	3
E2	40	Üniversite	Ukrayna	Diş Teknisyeni/ Çalışamıyor	7 yıl	-	-	Evli	4
E3	72	Lise	Ukrayna	Emekli	7 yıl	Diyabet	-	Evli	5

Notlar. K= Kadın; E= Erkek

4.2. Katılımcıların Psiko-Sosyal Davranışları ve Onlarla İlişkili Unsurlar

Yapılan görüşmelerde, katılımcıların ifadelerinden psiko-sosyal davranışların bazı unsurlarla ilişkili olduğu görülmüştür. Bu unsurları; din, dil, etnik köken, komşuluk ilişkileri, dinî mekân, çevresel ve ekonomik şartlar şeklinde sıralamak mümkündür. Ayrıca psiko-sosyal davranışların da kendi içinde ilişkili olduğu anlaşılmıştır. Örneğin, aidiyetin oluşması öz saygı ve öz yeterlilikte olumlu gelişmeler meydana gelmesini sağlamaktadır. Ahıska Türklerinde gözlemlenen psiko-sosyal davranışlar ve bu davranışlarla ilişkili olan unsurlar alt başlıklarda ayrıntılı şekilde anlatılmıştır.

4.2.1. Katılımcıların Sosyal Uyum Davranışı

Katılımcılarla yapılan görüşmeler neticesinde Ahıska Türklerinin sosyal uyum konusunda bazı zorluklarla karşılaştıkları, başlangıç aşamasında çok endişelendikleri ama insanlarla tanıştıkça ve zaman ilerledikçe uyumu yakaladıkları gözlenmiştir. Katılımcılar Türkiye'ye getirililiklerinde, karşılamadan çok memnun kaldıklarını ifade etmişlerdir.

Türkiye'ye ilk gelende korktuk dedik nasıl hayat olacak acaba diye ama şükürler olsun yerliler de iyi gelip gidiyoruz çaylaşıyoruz. Hayat devam ediyor. İlk gelince çok güzel karşıladılar. Hiç problem yaşamadık Allah'a şükür olmasında inşaallah bundan sonra. Komşularla ilişkilerimiz iyi güvende hissediyorum evimde. Yerli arkadaşlarım da çok, Ahıskalılar da. Yerli halkla uyumluyuz anlaşıyoruz ben onları onlar beni anlıyor. Bu uyum çok güzel hissettiriyor. Kardeş gibiyiz. Müslüman halk bunlar da iyiyiz. İlk tutumları yerli halkın kötü bakıyorlardı bize bilmiyorum Suriyeli mi sanıyorlardı bizi, tanımıyorlardı şimdi tanıdılar bizi uzak duruyorlardı şimdi hemen kaynaşıyoruz sohbet ediyoruz. Gittik arkadaşlık kurduk tanıştık. Sohbet ettik anladılar bizi sevdiler. Onlar yakınlık vermeseydi biz onlara yaklaşamazdık onlar da iyi. Sosyal ilişkilerimiz de iyi olmak çok güzel hissettiriyor. Kardeş gibiyiz öz kardeşimin evine gidiyor gibiyim. (K6, yaş 50).

Yerli halk kadınlar bizi kıskanır gibi gelmişti bana önce. Geri gidecek misiniz diye sorup duruyorlardı. Savaş olsa gidecek misiniz diyorlardı. Tanıdıkça düşünceleri değişti bacı gibi olduk. Yerlilerle hiç sorun yaşamadım kötü bir hukukum olmadı. İlk geldiğimiz zamanlarda da problem yaşamadık.

Komşularımızla birbirimizi tanıdıkça çok iyi oldu. Biz iyiyiz onlarda iyi. Kırk yıllık komşu gibiyiz. Evimde kendimi çok güvende hissediyorum. (K4, yaş 42).

Biz geldik buraya her şey hazırды evlerimizde. Sobamız bile yakılmıştı. Çok güzel karşılandık. Burada çok huzurluyum. En başta garipti tabi ama sonra alıştık. Müslüman kardeşim buradakiler. Evet, Ukrayna'da da rahat bir hayatımız vardı. Komşularımız vardı ama burada komşularına gönül rahatlığı ile gidip gelebiliyorum. Çünkü hepimiz Türk'üz, Müslümanız Elhamdülillah. Orada öyle değildi. Ruslar haçperestlerdi evlerindeki o haç beni huzursuz ederdi. Giriyorsun onların evine haçı görüyoruz ya Allah'ım ya Rabbim diyorduk. Onların tercihi tabi bir şey demiyorum ama. Biz hatta ev satın alacaksak Rus yaşamamış evi alıyorduk evi yeniden yapıyorduk. Ruhsal olarak iyi gelmiyordu başka dinden birinin evinde oturmak. Burada öyle değil. Gidiyor geliyoruz gönül rahatlığıyla. Bizi en başta buradakiler anlamadı ama bizim için de çok zordu. Gitseler diyorlardı. Biz istiyoruz ki Türk Müslüman bir yerde yaşayalım. Burada kendimi çok güvende hissediyorum. Polisi, jandarması her daim yanımızda. (K1, yaş 28).

Ben geldim en başta alışamadım, kasım ayıydı gelmemiz, soğuktu. Bizim sobamız yakılmamıştı. Doğalgaz yoktu. Bir süre sonra geri gittim ama tekrar geldim Erzincan'a. Şuan değil Rusya, başka bir şehre bile gitmek istemiyorum. En başta duramamam da benden kaynaklıydı alışamadım. Ukrayna'ya gittiğimde de öyleydi hiç sevmemiştim orayı. Rusya da Ukrayna da Hristiyan memleketlerdi. Biz azdık orada, burada Müslüman yerdeyiz. Her yerden ezan okunuyor. Çok huzurlu ve mutluyum. (K9, yaş 32).

“Uyum problemi yaşamadım, yok. Ahıskalılardan çok yerlilerden de çok arkadaşım hiç anlaşmazlık yaşamadım.” (K3, yaş 54).

Yukarıdaki katılımcı ifadelerinden, Ahıska Türklerinin yerli halkın kendilerini tanımamalarından, yabancı zannetmelerinden dolayı başlangıçta tedirginlik ve istenmeme durumları yaşadığı ancak bu durumun zamanla ortadan kalktığı anlaşılmaktadır. Katılımcılar, yerli halk ile kaynaşmanın ve uyumun sağlanmasını ise aynı din ve ırka mensup olmalarına bağlamaktadır.

Erzincan'a Üzümlü 'ye gece geldik. Bizler çok iyi karşılandık. Evde her şey hazırды girdik oturduk. Ama sabah olunca etrafı gördüm hiç yeşillik yok gibiydi burada yaşanır mı diye düşünüp üzüldüm. Coğrafi olarak biraz uyum

konusunda sıkıntı yaşadım yani. İnsanlarla çok anlaşmazlık yaşamadım ama eski yaşadığımız yerlere alışık olduğumuzdan buradaki insanların huylarını, davranışlarını anlamak başlangıçta zaman aldı. Buradaki erkekler genelde çayhanede oturuyorlar biz öyle oturmayız pek. Sürekli çalışmak için uğraştığımdan benim oralarda oturmaya vaktim yok açıkçası. Ama burada olduğum için mutluyum. (E2, yaş 40).

Başta geldik biz buralara yerleşmeden önce bakmak için. Geldiğimiz yerler daha yeşildi açıkçası, burayı başta bir garipsedik, tereddüt ettik. Ama sağ olsun devletimiz, kaymakam bize her türlü olanakları verdi. Buraları güzelleştirdik. İnsanlarla aram iyidir. Camiye giderim orada toplanır sohbet ederiz biz. Emekli olduğumdan evlerdeyim genelde. Çok gezip dolanmam. (E3, yaş 72).

“Burada ezan sesini duyuyoruz bu çok güzel. İlk geldiğimizde cami uzaktaydı. Biz kaymakamdan işte yetkili kişilerden istedik bizlere uzak kalıyor cami diye bu mahalleye yapıldı. Çok mutluyuz bu yüzden.” (K2, yaş, 29).

Yukarıdaki ifadelerden çevresel özelliklerin de uyum konusunda göçmenleri etkilediği anlaşılmaktadır. Göçmenler uyum süreçlerinde içinde yaşadıkları koşulları da göz önünde bulundurarak kendi dinî ve kültürel özelliklerini yaşama gayreti içine girerler. Bu sebeple bulundukları yerlerde dinsel mekânlar bulmaya yönelirler veyahut kendileri için bu mekânları oluşturmaya çalışırlar. Nitekim bazı çalışmalar göçmenlerin inşa ettikleri mekânları sayesinde yeni zorlu koşullara uyum sağlama yeteneklerini daha rahat ortaya koyduklarını saptamışlardır (Çoştı, 2022, ss. 97-98). Ahıska Türklerinin de bulundukları mahallede bir cami yapılması için girişimde bulunmaları ve caminin yapılması bu duruma örnek teşkil etmektedir.

K13 (71) başlangıçta yaşadıkları sıkıntılarla şimdiki durumlarını şöyle anlatmakta,

İlk geldiğimiz zamanlarda çok zorlandık, ilk gelen kabile bizdik yanılmıyorsam. Yerli insanlar bizi sevmедiler önceleri. Çocuklarını çocuklarımızla oynatmadılar. Adam yiyenler denildi hatta. Ama tanıdılar ya bizi şimdi o kadar iyiyiz ki. Çocukları bizden çıkmak istemiyor, onlar bizimle komşu arkadaş olmaktan çok mutlu. Anlayacağın tanıştıkça çok iyi anlaştık.

Başlangıçta hem coğrafi hem de sosyal açıdan uyum sağlanıp sağlanamayacağı konusunda endişeler olsa da Ahıska Türkleri hem coğrafi olarak bulundukları yerleri

güzelleştirmiş hem de sosyal uyumu yakalamış durumdadırlar. Ahıska Türklerinin sosyal uyumunu sağlayan ana unsurların başında yerli halk ile aynı dile ve dine mensup olmaları, öz kültürlerini korumaları gelmektedir. Katılımcıların ifadelerinden de anlaşılacağı üzere Ahıska Türkleri Erzincan'a gelmeden önce yaşadıkları coğrafyalardakiler ile aynı dine üye değillerdi. Yaşadıkları ülkede her ne kadar maddi açıdan rahat olsalar da dinî açıdan tam huzuru yakalayamadıkları katılımcıların ifadelerinden anlaşılmaktadır. Bir toplulukta birlik, bütünlük ve uyumun sağlanmasında aynı din, dil ve ırka ait olmanın büyük öneme sahip olduğu görülmektedir.

Türkoğlu (2022), Suriyeli mültecilerin Türkiye'de aynı dinî inanç ve sosyo-kültürel özelliklere sahip olmanın uyum sürecinde yüksek motivasyon kaynağı olduğunu ifade etmektedir. Yapılan birçok çalışma Türkoğlu'nun bu ifadesini doğrulamaktadır (Apak, 2014; Kadem, 2018; Sağır, 2018; Tanrıverdi, 2019). Ahıska Türkleri üzerinde yapılan bu çalışmamızda elde edilen sonuçlar ile önceki çalışmalarda elde edilen sonuçlar örtüşmektedir.

K6 (50)'nin ifade ettiği "Onlar bizi anlıyor biz onları" cümlesi aynı dili konuşmanın iletişimin temelini oluşturduğunu göz önüne sermektedir. Tanrıverdi (2019) Suriyeli mülteciler ile gerçekleştirdiği araştırmasında Türkçe bilmemenin iletişimi dolayısıyla da sosyal uyumu olumsuz etkilediği sonucuna ulaşmıştır. Sağır (2018) Suriyeli mülteciler ile yaptığı doktora tez çalışmasında sosyal bütünleşme ve uyum konusunda din ve dinî uygulamaların büyük önem taşıdığı ancak Türkiye'deki vaaz, hutbe gibi dinî faaliyetlerin Türkçe olmasının Türkçe bilmeyen Araplar için dezavantaj olduğunu dile getirmiştir. Yine Sağır (2018), çalışmasında Suriye'den gelen Türkmenlerin aynı etnik kökene sahip olma ve aynı dili konuşmaları sayesinde uyum konusunda daha hızlı yol kat ettiğini Araplarınsa uyum açısından daha geride kaldıklarını tespit etmiştir. Suriyeliler üzerinde yapılan çalışmalarda Türkçe bilmeme durumunun Türkler ve Suriyeliler arasındaki birçok problemin temelinde yer aldığı ifade edilmektedir (Erdoğan, 2018, s. 120; Karaarslan & Gençöğlu, 2019, s. 102). Göç edilen yerde konuşulan dili öğrenememenin uyum sürecine olumsuz etki edeceği yapılan çalışmalarla ortaya konulmuştur (Ataşçı, 2019; Cengiz, 2018; Takir & Özerem, 2019; Zavalı & Gündoğ, 2017). Ahıska Türklerinin göç ettikleri Erzincan ilinde yaşayanlarla aynı dili konuşmaları, aynı dine inanmaları ve aynı etnik kökene sahip olmaları, onları Türkçe bilmeyen farklı etnik kökene sahip diğer göçmenlerden

ayırmaktadır. Ahıska Türklerinin dil, din, ırk birlikteliği göç ettikleri yerlerde uyumlarını hızlandırmıştır. Yapılan diğer çalışmalarda elde edilen sonuçlarla bu çalışmamızın ulaştığı sonuç uyuşmaktadır.

4.2.2. Katılımcıların Çekingenlik ve Girişkenlik Davranışları

Yapılan görüşmeler esnasında Ahıska Türklerinin yabancı insanlara karşı çekimser davrandığı görülmüştür. Yapılacak görüşmelerin amacını anlayana kadar üzerlerinden tedirginliği atamamışlar ancak çalışmanın amacı anlaşıldığında sorulara içten cevaplar vermişlerdir. Bu tedirginliğin sebebi uzun yıllar oradan oraya göç edip durmaları ve buradan da herhangi bir sebeple gönderilecekleri endişesidir.

Başlangıçta çekingen oldukları gözlenen Ahıska Türkleri bulundukları ortama alıştıklarında girişken bir yapıya bürünmekte ve her türlü sosyal aktivitenin içinde yerlerini almaktadırlar. K8 (40) bu durumu şöyle dillendiriyor, “Önce ortama uyum sağlayamıyorum uyum sağladıktan sonra benim gibisi yok”

“Biz buraya geldiğimizde aktif olarak çalışacağımız düzgün işler yoktu. Kaymakamın kapısını çalıp dillendirdik. Biz çalışmak istiyoruz dedik. Bu girişimlerimizle bize özel seralar tahsis edildi.” (K9, yaş 32).

“Çekingen bir yapıya sahibim. Yeni geldiğim için (8 aydır burada) alışana kadar.” (K7, yaş 59).

“İlk geldiğimiz zaman yerli halktan kimse ile tanış değildik. Henüz selamlaşmamıştık bile. Onlar gelip hoş geldin deyip selam vermeyince ben gittim selamlaştım, tanıştım. Bu sayede arkadaşlıklar kurdum. Selamlaşmadan nasıl tanışıp kaynaşalım.” (K11, yaş 60).

“Kur’an Kursuna gidiyorum ben burada. Hepsi din kardeşim arkadaşlarım var. Aynı dine mensubuz. O yüzden ilk başlarda çekinsem de kursta arkadaşlıklar kurdum. Bundan artık çekingen sayılmam.” (K4, yaş 50).

Ahıska Türklerinin bu davranışları üzerinde adaptasyon süresinin ve dinin etkilerinin olduğu görülmektedir. Göçmenler üzerinde bu konuda (çekingenlik, girişkenlik) yapılan çalışmaların sayısı yeterli görünmemektedir. Ökten (2012), göçmenlerle yaptığı çalışmasında katılımcıların dışardan insanlarla iletişimde çekingen olduklarını, “kadınların erkek/özellikle yabancı erkeklerle sınırlı derece olan

ilişkilerinde oldukça çekingen tavır” sergilediklerini ifade etmektedir. Akkoyun (2022, s. 874) da gerçekleştirdiği çalışmasında göçmenlerin dil sorunu nedeniyle kendilerini ifade etmekte zorlandıkları, günlük hayattaki ilişkilerinde çekingen davrandıkları ve yeni yaşamlarında yeterli düzeyde sosyal ilişki kuramadıkları sonucuna ulaşmıştır. Ahıska Türklerinin dil sebebiyle sosyal ilişkilerinde yaşadıkları problemler bulunmamaktadır. Bu yüzden başlangıç aşamasında yaşadıkları çekingenlik durumunun dil konusuyla alakalı olmadığı anlaşılmaktadır. Bu durum geçiş döneminin insan üzerindeki etkilerinden kaynaklanmaktadır. Ahıska Türklerinde karşı cins ile olan sosyal ilişkilerde devam edegelen bir çekingenliğin varlığı tespit edilmemiştir.

4.2.3. Katılımcıların Öz (Benlik) Saygısı ve Öz Yeterlilikleri

Öz saygı ve öz yeterlilikle ilişkili farklı unsurların varlığından söz edilebilir. Örneğin erkek katılımcılardan iş bulma konusunda sıkıntı yaşayan E2’nin ekonomik olarak zorluk yaşaması kendisinde yetersizlik hissine sebep olduğu görülmüştür.

Diş doktoruyum (asistan), ön lisans bitirdim. Ama burada kendi işimi yapamıyorum. Üniversite denkliği var ama eğitim dili farklı olduğundan buradaki sınavda KPSS’de başarı gösteremiyorum. İş bulduğum zaman çalışıyorum. Cezaevi inşaatı vardı orada çalıştım epey şimdi de arkadaşın demirci dükkânında çalışıyorum sağ olsun aldı beni yanına. Kızlarım var onlar okusun sizler gibi olsun istiyorum elimden geldiğince çalışıyorum ama düzenli bir işim olsa daha rahat olacağım. Erzincan’daki kısıtlı iş imkânlarından dolayı bir düzen tutturmak zor, ekonomik olarak. İster istemez kendimi kötü hissetmeme sebep oluyor bu durum. Çocuklarıma rahat bir hayat verebilmek isterim. Allah razı olsun devletimiz hep yardımcı oluyor ama maalesef yetmiyor bazen. (E2, yaş 40).

Katılımcı ifadelerinden ekonomik olanaklarla öz yeterlilik arasında bir ilişki olduğu anlaşılmaktadır. Dural (2018) da yetişkin bireyler üzerinde yaptığı çalışmasında gelir düzeyi ve öz yeterlilik arasında anlamlı bir ilişki olduğu sonucuna ulaşmıştır. Ailesinin geçimini sağlayabilen bir aile reisi olmanın öz yeterlilik hissini artmasında etkin rol oynadığı görülmektedir.

Biz geldik buraya boş durmadık, çalıştık, çabaladık. Bir dükkân aldım kendime önceleri kiraya verdim şimdi kendim mesleğimi yapıyorum burada. Çok şükür güzel kazanıyorum, geçimim rahat. Zorlukların üstünden Allah’ın izniyle

kalkmasını da biliyoruz. Üniversite mezunuyum ben de savaş çıkmasaydı yüksek lisans eğitimimi yapacaktım ama olmadı maalesef. Burada yapmaya niyetim var. Çabalarsak altından kalkamayacak güçlük yok. Bir düzen vardı evet savaş çıkana kadar rahat bir hayat yaşıyorduk. Ama ne olursa olsun sen Türk'sün. Kuzenim vardı mesela okudu etti ilerledi ama alması gereken unvanı, dereceyi vermediler Ukrayna'da neden? Çünkü ne olursa olsun tam olarak onlardan saymıyorlar seni. Burada çabamızın karşılığını alabiliyoruz. Çünkü biz buraya aitiz, Türk'üz. Ben burada muhtar olarak seçildim. Söz hakkımız var burada. (E1, yaş 36).

Bizler Ukrayna'da düzenli bir hayat yaşadık evet. Nerede çalışacağını dahi gösterirlerdi. İşsiz kalmadık ama ne olursa olsun senin onlardan olmadığını gösterirlerdi. Onlar ne derse o olurdu. Burada öyle bir şey yok kendimizi vatandaş olarak kıymetli hissediyoruz. Savaş oldu mesela Ruslarla savaşmaya geldi mi askersin, silahlaltına zorla alıyorlar ama ölürsen savaşta hiçbir takdirin yok. Biz dinimizi yaşamasaydık özümüzü de koruyamazdık. (E3, yaş 72).

Bir ülkenin vatandaşı olmanın, önemsenmenin göçmenlerde özsaygıyı artıran unsurlardan olduğu görülmektedir. Vatandaş olarak kıymet görmek kendilerine duydukları saygıyı da artırmaktadır. Daha önce Ukrayna ya da Rusya'da yaşayan ve her ne kadar düzenli bir hayatları olsa da kendilerini orada ikinci sınıf insan olarak hisseden Ahıska Türkleri Türkiye'de kendilerini değerli hissetmekte ve herhangi bir ayrımcılığa maruz kalmamaktadırlar.

Biz Ahıskalılar, bakımlı olmayı, güzel giyinmeyi, temiz kokmayı severiz. Tüm bunları etraftakiler beğensin diye değil kendimiz için yaparız. Temiz olmak düzgün giyinmek bizim kendimize olan saygımızdandır. Ne kadar iş güç de yapsak evde olsun dışarda olsun düzgün giyinmeye gayret ederiz. Tesettürlü değilim belki ama usturuplu giyinirim. Dinimiz de temizlik imandan gelir der. Kötü kokmak insanları rahatsız etmek de günahıdır. (K10, yaş 36).

32 yaşındayım. Bazıları için 32 yaş daha bir şey yapılmaz ne olacak çocuklarına bak, evinde otur dediği yaş. Ama ben her şeyi yapabileceğime inanıyorum. Rusya'da üniversite bitirdim ama burada denkliği yok onun çaresine bakacağım. Bizim burada sözümüze kıymet veriliyor. Mesela kaymakama gittik çalışacak iş istedik. Bu sayede bizlere seralar tahsis ettiler.

Burada özgürce yaşayabiliyorum. İstediğim gibi giyinebiliyorum. Rusya'da tesettüründen dolayı baskı yaptılar, çocuklarını alırsın onun elinden dediler. Tesettürden çıkmak zorunda kaldım. Ama burada hiçbir baskı yok aksine özgürsün. Kimsenin kimseye üstünlüğü yok. (K9, yaş 32).

Buraya geldik, yerli halk bize acır gibi bakardı. Size acıyoruz derlerdi. Bize acımayın dedim ben de. Biz bundan hiç hoşlanmayız. Evet sürgün gördük, göç yaşadık ama çok şükür canımız sağ. Her şeyi yeni baştan kurarız Allah'ın izniyle. Fergana'dan sonra en başından düzenimizi kurduk burada da kurarız. Burası hem vatan vatan burada daha rahatız hamdolsun. Bizler üstümüze başımıza dikkat ederiz evimiz, barkımız, eşyalarımız güzeldir. Biz bunlara dikkat ediyoruz. (K5, yaş 54).

“Ukrayna'da iken de çalışırdım, burada da çalışıyorum. Bu köyde kadın çalışır mıymış diye bir kafa yapısı var. Neden çalışmasın. Namusumuzla çalışıp ekmek parası kazanıyoruz, kendi ayaklarımızın üstünde duruyoruz.” (K4, yaş 42).

“Biz her şeyimizi kendimiz yaparız. Kartopumuzu (patates) bile bahçemizde yetiştiririz. Ekmeğimizi kendimiz yaparız. Ama burada bakıyorum herkes marketten alır ekmeği. Ne bileyim biz her şeyi kendimiz yaptığımızdan garip geliyor bize. Kendi kendine yetebilmek güzel, dışarıya, markete bir muhtaçlığın yok.” (K13, yaş 71).

Katılımcıların yukarıdaki ifadelerine bakıldığında, öz bakım, kendi ayakları üzerinde durma, zorlukların üstesinde gelme, özgür olma konularında Ahıska Türklerinin öz yeterlilik ve öz/benlik saygılarının yeterli düzeylerde olduğu izlenimi oluşmaktadır.

Pak (2019) Suriyeli mültecilerle yaptığı çalışmada öz-yeterlilik yani kendi yetkinliklerine olan inancın, psikolojik dayanıklılıkta doğrudan, pozitif ve anlamlı bir etkiye sahip olduğunu tespit etmiştir. Buna göre, bireylerin karşılaştıkları zorlu durumlarla baş edebilme sürecinde kendi yeterliliklerine olan inancının psikolojik dayanıklılıkta önemli bir yere sahip olduğu anlaşılmaktadır. Birçok olumsuz durum yaşayan ve göçe maruz kalan Ahıska Türklerinde de kendi yeterliliklerine olan inançlarının yüksek olduğu katılımcı ifadelerinden de anlaşılmaktadır.

Yapılan literatür araştırmasında öz yeterlilik konusunda göçmenlerden ziyade göçmenlerle çalışan kişiler üzerinde araştırmaların yoğunlaştığı görülmüştür (Karaaslan, 2019; Özkopu, 2019; Soyanoıt & Aydın Avcı, 2021; Şahin, 2019; Uğurlugelen, 2019).

Lomanov (2020), Ahıska Türklerinde aidiyet duygusu ve benlik saygısı arasındaki ilişkiyi incelemiş ve aidiyet duygusu ile benlik saygısı arasında anlamlı ilişki olduğu sonucuna ulaşmıştır. Lomanov'un (2020), çalışmasının sonucuna göre vatandaşlık elde edebilen ve kendini güvende hisseden Ahıska Türklerinin benlik saygıları daha yüksektir. Yapmış olduğumuz bu tez çalışmasında da çalışmaya katılan kişilerin Türkiye Cumhuriyeti vatandaşlığına sahip olması ve ortak etnik köken ile ortak dine mensup bulunmaları sayesinde de aidiyet duygularının yüksek olduğu dolayısıyla öz saygı düzeylerinin de bu sebeplere bağlı olarak yüksek olduğu anlaşılmaktadır.

Yetim (2021) Suriyeli ergen mültecilerle yaptığı çalışmada Türkçe bilme oranı arttıkça benlik saygısının da arttığı sonucuna ulaşmıştır. Ahıska Türkleri Türkçe konuştuklarından sosyal hayatlarında büyük problemler yaşamamakta ve iletişimlerinde bir aksama olmamaktadır. Suriyeli mültecilerle kıyaslandıklarında ortak dil ve ırka mensup olmak Ahıska Türklerinde büyük bir avantaj olarak görülmektedir. Bu durum da kendilerini yabancı hissetmemelerini, sağlıklı ilişkiler kurmalarını ve öz saygı ve yeterliliklerinin yüksek olmasını sağlamaktadır.

Durmaz (2023) Suriyeli ortaöğretim öğrencileriyle yaptığı çalışmada yaşanan travmatik olayların düşük benlik saygısına sebep olduğunu tespit etmiştir. Ahıska Türkleri de Suriyeli mülteciler gibi savaşa maruz kalmış ve büyük travmatik olaylar yaşamışlardır. Ancak Ahıska Türklerinde düşük benlik saygısı gözlenmemiştir. Bu durumun sağlanmasında ise Ahıska Türkleri, Türkiye'ye gelirken anavatana geldiklerini ve bundan sonra burada yaşayacaklarını ifade etmeleri ve kendilerini misafir olarak görmemeleri etkili olmaktadır. Ancak Suriyelilerde böyle bir durum söz konusu olamamaktadır. Mültecilerin savaş bittiğinde ülkelerine geri dönme ve kendilerini burada misafir olarak hissetme durumları söz konusudur (Tanrıverdi, 2019).

4.2.4. Katılımcıların Empati Tutumları ve Yardım Etme Davranışları

Ahıska Türkleri çok zorlu bir geçmişe sahipler, bu sebeple çok fazla acı tecrübe yaşamış ve hayatlarını tüm bu zorluklara rağmen yeniden idame ettirmişlerdir. Yaşadıkları tüm zorluklar onların empati yeteneğini de geliştirmiş gözükmektedir.

Bizim kurulu yeni bir eve yerleştirilmemiz yerli halkı rahatsız etmişti. Devletin bize bu evleri bedava verdiğini düşünüyordlardı. Bizler evimizi taksitle ödedik. Rahatsız olmaları gayet doğal. Çünkü bizi bilmiyorlar ve devletin yabancılara bedava ev verdiğini düşünüyorlar. Biz bunları tanıştıktan sonra oturup konuştuk, onların böyle düşünmeleri beni rahatsız etmedi, belki ben de olsam böyle düşünürdüm. (K6, yaş 50).

“Buraya geldik, yerli halk bize başlarda çok garip bakıyordu. Tabi onlar için de değişik bir durum bizi tanımıyorlar, bilmiyorlar. Daha önce bizlerin, Ahıska diye bir yerin bile varlığından haberdar değiller. Başlarda bizleri garip karşılamaları bu yüzden çok normaldir.” (K7, yaş 59).

“En başları yerli halkın dik dik bakışları rahatsız ediyordu. Kadınlar bile dik dik bakıyordu. Bunlar nerden geldi yaşayabilecekler mi burada falan diyorlardı. Üzülyordum ama onları da anlıyordum yeni birilerini görünce öyle düşünüyordlardı.” (K1, yaş 28).

“Bizi görünce siz Türk müsünüz Müslüman mısınız dediler. Rusya’dan gelince insanlar da bilmiyor tabi garip karşıladılar önce. Ahıska nere bilmiyorlar tabi. Okumamışlar nereden bilsinler. Belki biz de olsak biz de böyle düşünürdük.” (E3, yaş 54).

Yukarıdaki ifadelerden de katılımcıların kendileri hakkında olumsuz düşünen insanların yerine kendilerine koyabilmekte, olaylara onların da penceresinden bakmaya çalışmakta ve karşı tarafı anlamaya gayret gösterdikleri anlaşılmaktadır. Baıramova (2021) yapmış olduğu nicel çalışmasında Ahıska Türklerinde temel empati yeteneklerinin genel olarak yüksek olduğu sonucuna ulaşmıştır. Bu çalışmaya göre yaşanılan göç sayısı arttıkça temel empati yeteneği de artış göstermektedir. Baıramova’nın yapmış olduğu çalışma ile bu tez çalışmasının ulaştığı sonuçlar örtüşmektedir. Yapılan araştırma neticesinde empati konusuyla ilgili çalışmaların genellikle göçmen ya da mülteciler ile aynı ortamları paylaşanlar, yerli halk üzerine yapıldığı görölmüştür (Aydın, 2019; Çalışkan-Sarı, 2021; Hürriyetoğlu, 2019; Karadağ, 2020; Karaoğlu, 2015; Uysal Dinçol, 2019).

“Birbirimize gider geliriz, yaptığımız mevlitlerde yemekleri hep beraber yaparız. Buralılara bizim yemekleri öğretirim. İhtiyaç sahibi olanlara sadakalarımı veririm.

Kestiğimiz kurbanları biz yurt dışına bağışlıyoruz. Oradakilerin daha çok ihtiyacı var diye.” (K11, yaş 60).

Bizler yardımlaşmaya çok özen gösteririz. Birbirimizin eksikleri olur, tamamlanması gereken şeyleri olur hemen hep beraber hallediveririz. Komşularımız çocuklarını bize bırakırlar işleri olduğunda, çocukların bizim evden çıkması gelmez. Torunlarla oynayıp dururlar. Bağda, bahçede, serada ihtiyaç olduğunda da destek oluruz birbirimize. Yerli Ahıskalı ayırmayız. Hepimiz kardeşiz, Müslümanız. (K13, yaş 71).

Yardıma ihtiyacı olanlara elden geldiğince tabi ki yardım ediyoruz. Deprem oldu mesela oralara yardım ettik. Çocukların okulunda depremzedeler için kermes olacak mesela onun için hazırlık yapıyoruz. Az sadaka çok belayı def eder. Biz de imkânımızca sadaka vermeye çalışıyoruz. Eş-dost toplamı birlikte bahçemizi düzenliyoruz, ekip biçiyoruz. (K2, yaş 29).

Çok şükür imkânımız yerinde sadakalarımızı gönderiyoruz oradaki fakir ülkelere. Allah kabul eder inşallah. İhtiyaç olduğunda da konu-komşu ile yardım ediyoruz birbirimize. Buralı ya da Ahıskalı yardım ederken çok fark etmiyor. Biz çok şükür her yıl kurbanımızı keseriz, daha doğrusu yurtdışındaki ihtiyaç sahipleri için kestirtiriz. O fakir ülkelerdeki insanların buna çok ihtiyacı var. Hem zaten kurban et için değil Allah rızası için kesilir. Bu konuda aile üyelerime de örnek olduğumuzu düşünüyorum. (K10, yaş 36).

Nafile ya da vacip kurban ibadetinde katılımcılarımızdan aldığımız yanıtlarda paylaşmanın İslam dininde emredilmesinin düstur olarak kabul edildiği görülmektedir. Yardım etme davranışı incelendiğinde kurban kesmeye gücü yeten katılımcıların kestikleri kurbanların amacını kavradıkları anlaşılmıştır. Çünkü hem kurban ibadeti hem de yardımlaşma özünde empatiyi barındırmaktadır. Empati yeteneği gelişmiş insanlar karşılıksız yardım faaliyetinde bulunabilir. Ahıska Türklerinin yardım etme, yardımseverlik özelliklerinin gelişmesinde dinin etkisinin olduğu görülmektedir. Katılımcılar, yardım ederken Üzümlü ’nün yerlisi ya da Ahıskalı ayırt etmediklerini, burada herkesin Müslüman ve kardeş olduğunu ifade etmektedirler. Göçmenler üzerine yapılan araştırmalarda, göçmenlere yardım etme davranışı ile ilgili çalışmalar yoğunluktadır (Berker, 2023; Güler, 2019; Kanık, 2021).

4.2.5. Katılımcıların Aidiyet Durumları

Katılımcıların aidiyet düzeylerinin anlaşılabilmesi için kendilerine “Kendinizi ruhsal olarak bu coğrafyaya ait hissediyor musunuz?” sorusu yöneltilmiştir. Alınan cevapların tamamında katılımcıların kendilerini şu an bulundukları yere ait hissettikleri ifade edilmiştir.

“Ben kendimi buraya ait hissediyorum. Önceden Ukrayna’ya gitsem diyordum ana şimdi gidince evime Erzincan’a döneğim diyorum çok ısındık biz buraya.” (K2, yaş 29).

“Ruhsal olarak bu coğrafyaya ait hissediyorum Ukrayna’yı aramıyorum Rusya’ya gitsem hemen dönmek istiyorum.” (K6, yaş 50).

“Başta kendimi buraya ait hissetmedim ama şimdi alıştım.” (K5, yaş 33).

“Burada olma çok iyi hissettiriyor. Ben buralıyım buraya aitim can Erzincan diyorum.” (K7, yaş 40).

Katılımcılarda aidiyetin oluşmasında Türkiye’de camilerin ve minarelerden okunan ezanın etkisinin büyük olduğu görülmektedir.

“Ruhsal olarak buraya ait hissediyorum çok şükür bayrağımız, ezanımız var.” (K5, yaş 42).

Başta geldik ya o zaman biraz etkilenmiştik. Eşime acaba geri mi gitsek diyordum. Biz burada yaşayabilir miyiz? Ama alıştık. Kendimi buraya ait hissediyorum. Camiler, ezan sesi buralı görüyorum kendimi soran olduğunda Erzincanlıyım diyorum. Başta Bayırbağ’a alışamamıştım ama şimdi alıştım. Huzurluyum burada. Kısa süreliğine Ukrayna’ya döndüğümüzde hemen geri dönmek istiyorum. Burası artık benim memleketim. (K1, yaş 28).

Can Erzincan diyorum. En başta alışamadım, ama şu an Türkiye’nin başka bir iline bile gitmek istemiyorum. Ben buraya aitmişim diyorum. Bayram için Rusya’ya gideceğim babam orada ama çok zor olacak benim için burayı bırakmak kısa süreli bile olsa. Ezanı duyuyorum. Hemen namaza kalkıyorum. Ezan sesini duymak o kadar güzel ki. (K9, yaş 32).

Katılımcıların aidiyet duygusunun ilişkili olduğu diğer unsurlar da vatan/anavatan, Müslümanlık, İslam, Türklük, şehitliktir.

“Burası vatandır. Bundan gayrı buradayız. Hepimiz Müslümanız kardeşiz. Çocuklarımız burada iyi eğitim alacak faydalı insanlar olacak. Burada öleceğiz Allah’ın izniyle. Her koşulda da vatanımıza sahip çıkacağız.” (E2, yaş 40).

Ruhsal olarak buralıyım artık aitim buralara. Burası Müslüman topraklardır. Memleket Erzincan diyorum, hatta Ciminliyim diyorum. Gideceğimiz sananlara biz vatana döndük Ukrayna’da geçici yaşadık. Burası bizim vatanımız. Ölsek de burada ölelim kalsak da. Ukrayna’da zorla askere almaya çalıştılar oğlumu. Oğlumu Türkiye’ye kaçırdık orada ölse şehit olmayacak burada askerde ölse vatan sonuçta şehit olacak. (K4, yaş 54).

Yerli halk bizi tanııyordu. Bilmiyorlardı Ahıska nere. Hepimiz aynı soydanız, Osmanlı’dan geliyoruz hepimiz. Ahıskası şusu busu yok ki. Hepimizin soyu birdir. Bizim büyüklerimiz buralara gelebilmek için hep dua ediyorlardı. Onlara nasip olmadı. Başka memleketlerde öldüler. Bize nasip oldu buralara gelmek. Bizler vatana dönebildik. Bizler burada öleceğiz, evlatlarımız, torunlarımız artık buraya ait. (K11, yaş 60).

Ne demek, burası bizim vatandır. Rahmetli büyüklerimiz buraya kavuşmak için nasıl dualar ettiler. Onlara nasip olmadı ama bize oldu hamdolsun. Burada huzurluyuz. Biz çok yıkımlar gördük. Fergana olaylarını yaşadık 89’da. Çok zulümler gördük. Sevdığımız evlatlarımız, akrabalarımız Ukrayna’daki savaşta karşı karşıya kaldı. Ölenlerimiz oldu. Burada askerde öselerdi şehit olacaktı. Orası vatan değil ki vatan burası. (E3, Yaş 72).

Aidiyetin meydana gelebilmesi için bir takım ortak paydaların var olması gerektiği söylenebilir. Bu paydalara; kültür, din, dil, vatandaşlık, duygu, gelecekte beklenen, akrabalık ve hemşerilik örnek olarak gösterilebilir (Yazgan, 2010, s. 212). Ahıska Türklerinin yerleştikleri coğrafyada bulunanlarla sayılan bu ortak paydaların neredeyse hepsine sahip olduğu görülmektedir. Katılımcılar buraya gelerek zaten anavatana döndüklerini buranın onların kavuşmak için hasretle bekledikleri yer olduğunu ifade etmektedirler. Türkiye’ye gelmeden önce düzenli bir hayatları varken savaşın çıkmasıyla buraya gelen Ahıska Türkleri, belli aralıklarla geldikleri yerlere ziyaret amacıyla gitmekte ve gittikleri o kısa sürelerde bile Türkiye’yi, Erzincan’ı çok özlediklerini dile getirmektedirler. Ahıska Türklerinin tam bir aidiyete sahip oldukları görülmektedir. Bu aidiyetin oluşmasında ortak din, dil, ırk, duygu, çok yakın kültüre sahip olma, Türkiye’yi zaten gelmeden önce bile vatan olarak görme, burada güven

içinde bulunma ve Türkiye'ye getirilirken izlenen iskân politikasının (mahalle mahalle alınıp Türkiye'de de aynı ya da yakın mahallelere yerleştirilme) çok büyük etkisi bulunmaktadır. Lomanov'un (2020) yapmış olduğu karma yöntemli çalışmada da Ahıska Türklerinin aidiyet düzeylerinin yüksek olduğu tespit edilmiştir.

Özer (2015), Bulgaristan'dan Türkiye'ye gelen göçmenler üzerine yaptığı çalışmada Ahıska Türklerinde olduğu gibi daha Türkiye'ye gelmeden önce Bulgaristan'da yaşayan Türklerin burayı anavatan olarak gördüklerini ve buraya aidiyet hissettiklerini ifade etmektedir. Bu araştırmadan elde edilen verilere göre aynı ırk ve dine sahip olmak aidiyet duygusunun oluşmasında temeli oluşturmaktadır. Ögütcü (2018), Suriyeli mülteciler üzerine yapmış olduğu yüksek lisans tez çalışmasında aidiyet duygusunun oluşmasında etkili olan faktörlerin Türkçe konuşmayı öğrenme, yerli halk ile kurulan arkadaşlık ve akrabalık ilişkilerinin olduğunu tespit etmiştir. Güçlüten'in (2023) Suriyeli mülteciler ile gerçekleştirdiği doktora tez çalışmasında aidiyet konusunda Suriyeli Arap katılımcılar ile Suriyeli Türkmen katılımcılar arasında farklılıkların olduğu görülmüştür. Suriyeli Arap mültecilerin Türkiye'ye karşı hissettikleri kısmi aidiyetin inançsal ve kültürel yakınlık sebebiyle meydana geldiği, Suriyeli Türkmenlerin ise aynı dil, din, ırk, kültür sayesinde tam aidiyete sahip olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Güçlüten'in (2023) bu araştırmasında bazı Suriyeli Arap mültecilerin Türkçe öğrenme konusunda mesafe kat etmedikleri ve aidiyet duygularının tam olarak oluşmadığı ancak Suriye'den gelen Türkmenlerin Türkçe konuşabildikleri için burada çok daha rahat oldukları ve aidiyet konusunda Suriyeli Araplardan ileride oldukları görülmektedir. Türkiye'deki İranlı göçmenler üzerine yapılan bir çalışmada İranlı göçmenlerin yüksek oranda (%67) kendilerini İran'a ait hissettikleri sonucuna ulaşılmıştır (Hajiagha, 2007). Bu çalışmada İranlı göçmenler üzerinde etkili olan ve aidiyet duygusuna etki edebileceğini düşündüğümüz duygular; sınırsızlık, vatansızlık, köksüzlük ve hasret şeklinde sıralanmaktadır. Sayılan bu duygular sebebiyle İranlı göçmenlerin Türkiye'ye karşı aidiyet hissetmedikleri anlaşılmaktadır. İncelenen çalışmalar ile yapılan bu yüksek lisans tez çalışmasında elde edilen veriler karşılaştırıldığında sonuçların birbiriyle uyduğu görülmektedir.

4.3. Katılımcıların Dinî Davranışları

Görüşmelere katılım gösteren 16 kişi mensubu oldukları dinin İslam olduğunu ifade etmişlerdir. İslam'ın emrettiği ibadetlerden hangilerini yaptıkları sorusuna katılımcılar aşağıdaki cevapları vermiştir.

Müslümanım, çok şükür namaz kılıyor, oruç tutuyoruz Ukrayna'da da yapıyorduk ama ezanla birlikte namaz kılmak bambaşka. Burada daha sık yapıyorum ibadetlerimi orada çok daha fazla tarlada çalışıyorduk. Burada vaktim de daha fazla yardım alacağım insan sayısı daha fazla Kuran kursumuz var burada. Göçten önce ibadetler hakkında bilgilerim eksikti. Burada kursa gittik öğrendik. Eksik bilgilerden dolayı huzursuzluk oluyordu. (K2, yaş 29).

İbadetleri yapıyorum. Namaz kılmıyordum burada öğrenmeye başladım hocam öğretiyor. Ukrayna'da uzaktı mescit gidip öğrenemiyorduk. Kuran okutuyorduk oruç tutuyorduk namaz kılmıyorduk ama dinime bağlıyım. Zengin olmadığım için zekât veremiyorum ama sadakayı veriyorum. Dua ediyorum önce konu komşuya dua ediyorum sonra kardeş baci herkese ediyorum. (K6, yaş 50).

Çok şükür ibadetlerimizi yapıyorum. Oruç tutuyorum. Namaz kılıyorum, Kur'an öğreneceğim. Rusya'da kapanmışım orada baskıya maruz kalıp tehdit edildik o yüzden açıldım. Keşke o zamanlar buraya gelseydim. Ama niyetliyim tesettüre gireceğim. Dua ediyorum. Sadakalarımızı veriyor, kurbanlarımızı kesiyoruz. Kurbanı yurtdışına gönderiyoruz. Çünkü oradakilerin daha çok ihtiyacı var. Ezanı duyar duymaz namaz için hazırlanıyoruz. Çocuğuma okulda Kur'an-ı Kerim dersini seçtirdim. O öğrenecek bana da öğretecek inşallah. (K9, yaş 32).

“İbadetleri yaparım. Namaz kılıyorum. Ukrayna'da da evimizin yanında cami vardır. Oruç, Kur'an okuma yapıyoruz bunları. Burada ezan okunuyor hemen koşuyoruz namaza çok şükür. Burada daha çok sarıldık ibadetlerimize.” (K7, yaş 59).

“Beş vakit namazı kılıyoruz, ezan okundu mu biz namaza şükür. Dua ediyorum, sadaka veriyorum. Kurbanımızı kesiyoruz, dağıtıyoruz. İbadetleri orada da yapardık. Eğer yapmasaydık biz özümüzü koruyabilir miydik?” (E3, yaş 72).

“Namazımı kılıyorum, sadaka, fitre veriyoruz. Kurban ibadetini yerine getiriyoruz. Dua ediyorum.” (K13, yaş 71).

Katılımcıların ekseriyetle dile getirdikleri ibadetler; namaz, Kur'an okuma, oruç, zekât, dua, kurban ve sadakadır. Çelik (2019) ve Dinçer'in (2022) Suriyelilerle yaptıkları çalışmalarda da katılımcıların büyük kısmı yerine getirdiği ibadetleri namaz kılma, Kur'an okuma, dua etme, oruç olarak ifade etmektedirler.

Yapmaya çalışıyorum. Ramazan da oruç tuttum namaz kılıyorum kuran okuyorum Allah'ın katında kusurlarımız çoktur. Nafile oruç da tutuyoruz. Dinime düşkünüm. Dua ediyorum. Orada seralarda çalışırdık ezan sesi yoktu oralarda hocalar Türkiye'den gelirdi. İsterdik ki hocalar sabaha kadar sohbet geçse. Üzülüyordum ben hocamız yok diye. Burada Kur'an kursu var hocama istediğimi soruyorum. Teravihlere gidiyoruz. Ne kadar çok boş zaman geçirmişiz Ukrayna' da diyorum. Burada kapandım. Vatan değildi ya orası ondan sıcak mı bakmıyorduk kapanmaya bilmiyorum burada kapandım kuran kursuna gidiyorum. Kuran okuyorum, kursa gidiyorum öğrendiklerimi çocuklarıma öğretiyorum. Eksiklerim yanlışlarım varmış namazlarımda hocamdan öğrendim yanlışlarımı. (K3, yaş 54).

Kadın katılımcılardan 5'i başörtülüdür. Tesettüre girme, başörtü kullanma konusunda bir katılımcı hariç hepsinde olumlu bir tutum olduğu görülmüştür. Şu an kapalı olmadıklarını ama kapanmak istediklerini ifade etmişlerdir. Bir katılımcı Rusya'da yaşarken kapandığını ancak baskıya maruz kaldığını ve bu sebeple tekrar açıldığını beyan etmiştir. K3'ün (54) "Vatan değildi ya orası ondan sıcak mı bakmıyorduk kapanmaya bilmiyorum burada kapandım" ifadesinden hareketle Ahıska Türkü kadınların önceden yaşadıkları yerde kendilerini yabancı hissettikleri ve bu sebeple tesettüre girme davranışını sergilemekte çekimser kaldıkları, Türkiye'de ise bu davranışı yaparken herhangi bir çekincelerinin olmadığı sonucuna ulaşılmıştır. Akkır (2019) da araştırmasında İstanbul'da yaşayan Suriyeli mülteci kadınların baskın kültüre uyum sağladığı ve daha önce yoğunlukla siyah renk ve peçe giydikleri halde şu an dikkat çekmemek, tepki almamak için başörtü şekillerini, giyim tarzlarını Türkiye'deki kadınlar gibi yaptıklarını tespit etmiştir. Yeter (2018) de Kahramanmaraş'ta yaptığı benzer bir çalışmada Suriyeli kadınların ferace giymeyi bırakıp yaşadıkları şehirde yaygın olan manto giymeye başladıklarını ifade etmektedir. Buradan anlaşıldığına göre içinde yaşanan baskın kültür bireylerin, giyim tarzından dinî davranışlarına kadar etkilemektedir.

“İbadetleri yerine tam getirmiyorum. Namaz kılmıyorum ama niyetliyim istiyorum. Kendi kendime yapmam gerektiğini söylüyorum. Kötü hissediyorum. Oruç tutuyorum. İş yerim namaz için uygun değil. Evde de kılmıyorum. Dua ediyorum. Tesettüre girmeyi düşünmüyorum.” (K5, yaş 33).

“Sabah ve yatsı haricinde namazları kılamıyorum çalıştığım için. Ukrayna’da çoğu duayı öğrenmişim. Oruç tutuyorum mevlit okutuyorum, kurban kesiyoruz. Fitre veriyoruz. Kuran okuyoruz”. (K4, yaş 42).

“Oruç tutuyorum, dua ediyorum, elimden gelirse sadaka veriyorum ama namaz kılmıyorum. Bir ara kıldım sonra bıraktım. Hep zor zamanlarda kılıyoruz zaten. Cuma namazlarını kılıyorum. Başlamam gerektiğinin farkındayım.” (E2, yaş 40).

Cuma namazlarını kılıyorum. Beş vakit namaz da kılmam gerekiyor biliyorum ama kılamıyorum. Kılmak istiyorum ama her şeyin bilincindeyiz sonuçta yapmam gerekiyor. Namaz dışında dua ediyorum, kurbanımı kesiyorum, sadaka veriyorum, zekât veriyorum. Çalışmak da ibadet çalışıyorum, helal para kazanmaya gayret ediyorum. (E1, yaş 35).

Ramazan ayında orucumu tutarım, teravih kılarız, mevlit yaparız. Rahmetli olanlara mevlit okuturuz. Ukrayna’dayken dinî eğitimi yoktu. Burada var. 5 vakit namaz kılmayı biliyorum ama çocuklardan dolayı kılamıyorum bahane değil ama kılamıyorum. Farzımız sonuçta yapmamız lazım. Ama çocuklarım var bırakıp da kılamıyorum. İbadetleri burada yaparken daha rahat daha huzurluyuz. Ezan sesi var vakitleri takip edebilmek çok güzel. Kapanmak da istiyorum, kapanacağım inşallah. (K1, yaş 28).

Verilen ifadelerle de bakıldığında katılımcıların aslında ibadetleri önemseydiği ancak bir kısmının ibadetlerde aksaklık gösterdiği, yapmadığı sonucuna ulaşıldı. 13 kadın katılımcının 3 ü hiç namaz kılmadığını ifade ederken, 1 kadın katılımcı da sadece 2 vakti kıldığını dile getirmiştir. Geri kalan 10 kadın katılımcı namazlarını devamlı bir şekilde kıldıklarını belirtmiştir. Erkek katılımcıların 1’i namazını devamlı kıldığını ifade ederken, geri kalan 2 katılımcı namaz kılmadıklarını sadece Cuma namazlarını kıldıklarını söylemiştir. Yine erkek katılımcılardan biri çalışmanın da ibadet olduğuna vurgu yapmış ve helal yoldan rızık kazandığını dile getirmiştir.

Beş vakit namaz dışında tüm katılımcılar oruç ibadetlerini aksatmadıklarını, sıklıkla dua ettiklerini ve imkânları ölçüsünce sadaka verdiklerini belirtmişlerdir. Ayrıca

kurban ve zekât ibadetini yerine getirecek mali güce sahip katılımcılar bu ibadetleri de zamanında yapmaya çaba sarf etmektedirler. Yapılan görüşmelerde katılımcılarda mevlit okutma ve ardından yemek dağıtma kültürünün yaygın olduğu gözlenmiştir. Göç etmeden önce de mevlit okutma ritüeli gerçekleştirdiklerini Türkiye’de de buna devam ettikleri anlaşılmaktadır.

Ahıska Türkleriyle yapılan bu çalışmanın örnekleminin verdiği yanıtlardan hareketle kadın katılımcıların erkeklere göre ibadet açısından daha dindar oldukları tespit edilmiştir. Çelik’in (2019) geçici koruma altındaki Suriyeli mülteciler ile yaptığı çalışmasında ise erkek katılımcıların kadın katılımcılardan ibadet açısından daha dindar oldukları sonucuna ulaşılmıştır. Yaptığımız görüşmelerde ulaşılan bir diğer bulgu ise yaş arttıkça dinî davranışları yapma oranının da arttığıdır. Sağır (2014) da Suriyelilerle yaptığı çalışmasında yaş arttıkça dindarlık düzeylerinin arttığı sonucuna ulaşmıştır.

Çelik (2019) Suriyeli göçmenlerle yaptığı çalışmasında, Türkiye’de 5 seneden fazla süredir yaşayanların daha az dindar oldukları yani Türkiye’de bulunma sürelerinin arttıkça dindarlıklarının azalmakta olduğu sonucuna ulaşmıştır. Ahıska Türklerinin ise Türkiye’ye geldikten sonra dinî davranışları yapma düzeylerinde artış olduğu anlaşılmaktadır. Görüşme yaptığımız kişiler, ibadet için ortamların daha müsait olması ve dinî vecibelerin yapılmasını öğrenecekleri kişi ve kurumların burada daha fazla olması, günde beş vakit minarelerden gelen ezan sesinin onları davet etmesi ve dinî kurumlara yakınlık (cami, Kur’an kursu, müftülük) bu durumu sağlayan etmenler olarak saymaktadır. Ahıska Türkleri Türkiye’de ezan sesinin, camilerin onları dinî davranışlara yönelttiğini, ezanı duymanın kendilerinde derin hisler oluşturduğunu, bu sese hasret kaldıklarını ifade etmektedir. Fakat Suriyeli mültecilerde geldikleri ülkede de ezan sesinden yahut dinî mekân ve kurumlardan mahrum olma gibi durumlardan bahsetmek mümkün değildir.

Tanrıverdi (2019) Suriyeli mültecilerin Türkiye’ye gelmeden önce burayı dinden uzak seküler bir yer olarak düşündüklerini belirtmektedir. Ahıska Türklerinde ise bu durum tam tersidir. Çünkü Ahıska Türkleri Türkiye’yi Müslüman topraklar ve anavatan olarak görmektedirler. Tanrıverdi (2019) çalışmasında bazı Suriyeli mültecilerde dinî davranışlarda azalma olduğunu bunun da Türkiye’de Suriye’ye nazaran daha özgür bir dinî anlayıştan geldiğini ifade etmektedir. Dinçer (2022) Gaziantep’teki Suriyeli

mülteciler ile yapılan araştırmada, Suriye’de baskı altında bir dinî hayatın olduğundan bahsetmektedir. Şöyle ki Suriye’de namaza gidenlerin gözlemlendiğinden, baskı olmasından ve ona göre muamelelerde bulunulduğundan, Suriyeli mülteciler Türkiye’de daha özgür bir dinî hayatın olduğunu ifade etmekte ve burada yapılan ibadetlerin rahat olarak yapıldığından bahsetmektedirler. Dinî baskının bulunmaması sebebiyle bazı Suriyeli mültecilerde dinî davranışları yapma sıklığında azalmalar olduğu gibi artma ve daha bilinçli dinselikleştirenlerin de olduğu görülmüştür (Dinçer, 2022).

4.4. Katılımcıların Dinî Davranışlarının Ruh Sağlığı Üzerindeki Etkisi

Göçün ruh sağlığı üzerinde farklı etkilerinden ve psikolojik rahatsızlıklara yol açmasından söz etmek mümkündür. Demografik bilgi formunda yer alan “Psikolojik bir hastalığınız var mı? Psikolojik destek alıyor musunuz?” sorularına verilen cevaplardan hareketle çalışmaya katılan Ahıska Türklerinde herhangi bir ruhsal rahatsızlık olmadığı sonucuna ulaşılmıştır.

Bazı ritüelleri yerine getirmek insan ruhu üzerinde etkiler gösterebilir. Bu ritüellerin başında da dinî davranışlar dediğimiz ibadetler gelmektedir. 16 katılımcı ile yapılan bu araştırmada dinî davranışları yerine getirmenin ya da getirmemenin insan ruhu üzerindeki etkisi de incelenmeye çalışılmıştır. Katılımcıların ifadelerinden ibadetleri yerine getirdiklerinde, rahatlamış, huzurlu, özgür; ibadetleri yerine getirmediğinde ise suçlu, huzursuz bir ruh haline sahip oldukları sonucuna ulaşılmıştır.

“Namaz kılmadığım için içimde bir huzursuzluk var kılmam gerekiyor. İbadet ettiğimde çok rahat ve huzurlu oluyorum.” (E2, yaş 40).

“İbadet yaparken içimde bir rahatlık ferahlık huzur oluyor.” (K5, yaş 33).

“Dua ederken çok güzel duygular oluyor. Tatmin oluyorum elhamdulillah. İbadet yapmadığımda çok kötü, günahlı hissediyorum arkamda büyük bir yük var gibi. Yaptığımda özgürleşiyorum, rahatlıyorum.” (K6, yaş 50).

Katılımcılarda ezan sesinin de güzel duygulara sebep olduğu ve onları motive ettiği görülmektedir. Ezandan bahsederken şu ifadeleri dile getirmektedirler.

“Burada ezan sesi duymak çok güzel bir duygu içten bir sevinç o sesi duymak. İbadetleri yaparken çok iyiyim huzurluyum, mutlu oluyorum. Yapmadığımda kötü, borçlu hissediyorum. Allah affetsin.” (K4, yaş 42).

İbadetleri yaparken çok huzurlu, mutlu hissediyorum. Allah’a şükrediyorum burada ezan sesi var hemen kalkıyoruz namaza. Günümüz sabah ezanıyla başlar bizim yatsı ezanıyla da biter. Ezan okundu mu bir dakika oturmamız önce namaz. Eğer ibadetlerimizi yapmaz isek kendimi günahkâr, şükürsüz ve huzursuz hissediyorum. Borçlu hissediyorum, bu beni çok rahatsız ediyor. (E3, yaş 72).

İbadet ederken o kadar rahat ve huzurlu hissediyorum ki anlatamam. Çok mutlu oluyorum ibadet ederken, ezanı duymak hemen abdest alıp namaza geçmek çok güzel bir duygu. Ama namaz kılmadığımda çok çok kötü hissediyorum. Hatta ruh halim psikolojim bozuluyor neredeyse çok kötü oluyor. Namazı bıraktığım çok belli oluyor. Eşim hadi artık namaza başla bu sen değilsin diyor. (K9, yaş 32).

Birinci bölümde de ele alındığı üzere din ve ruh sağlığı üzerine yapılan çalışmalar, dinin ruh sağlığını büyük oranda olumlu etkilediği sonucuna ulaşmıştır. İbadetleri yerine getirmenin ya da getirmemenin inançlı insanlarda birbirine benzer duygular meydana getirdiği görülmektedir. Katılımcıların yukarıda yapmış olduğu açıklamalar da bunu doğrulamaktadır. Bir yaratıcıya inanan insanlar onun emrettiklerinden dışarı çıktıklarında kendilerini rahatsız hissetmektedirler. Çalışmaya katılanlarda dinî davranışlara bakış açısının bir görev ve sorumluluk olduğu görülmektedir. Bu sebeple yerine getirilmeyen görevler kişide borçluluk ve suçluluk hissi meydana getirmektedir. Suriyeli mültecilerle yapılan çalışmada da kişilerin ibadetleri ihmal ettiklerinde suçluluk duygusu yaşadıkları görülmüştür (Dinçer, 2022).

Din, göçmenlerde sosyal uyumu sağlaması, aidiyetin oluşması gibi durumlarla dolaylı yoldan; dinî başa çıkma yoluyla bireye katkı sağlaması, kişiyi manevi olarak desteklemesi gibi durumlarla da direkt olarak ruh sağlığına etki ettiği görülmektedir. Bu çalışmamızın ve yapılan diğer çalışmaların da sonuçlarından hareketle din ve göçmenlerin ruh sağlığı arasında anlamlı bir ilişki olduğu anlaşılmaktadır (Çelik, 2019; Sağır, 2014; Sağır, 2018; Tanrıverdi, 2019; Türkoğlu, 2022).

SONUÇ VE ÖNERİLER

Göç ve sürgün insan psikolojisi üzerinde yıkıcı etkiler bırakan olaylardır. Göç ile birlikte insanlar hem yaşadıkları coğrafyadan hem içinde yetiştikleri kültürel motiflerden, geleneklerden ayrılmak durumunda kalmaktadır. Sürgünde de aynı durum söz konusudur ancak göç isteğe bağlı olabilirken sürgün maalesef devlet eliyle zorla gerçekleştirilmektedir. Ahıska Türkleri geçmişlerinde sürgüne maruz kalmışlar ve sevdiklerini insancıl koşullardan söz etmenin mümkün olmadığı hayvan vagonlarında kaybetmişlerdir.

Rus yönetiminin eliyle gerçekleşen bu sürgünden sonra bir de Özbekistan'ın Fergana Bölgesinde yine yönetim eliyle gerçekleştirilen kışkırtmalarla Ahıska Türkleri kendi kardeşleri Özbekler tarafından büyük kıyımlara uğramışlardır. Yakın zamanda Rusya-Ukrayna savaşı nedeniyle de yeniden bir göç yaşamak durumunda kalmışlardır. Yaşanan bunca yıkım ve acılardan sonra Ahıska Türkleri uzun yıllar süren yer değiştirmelerinin ardından anavatan dedikleri Türkiye'ye artık kalıcı bir hayat sürmek için gelmişlerdir.

Çalışmada Ahıska Türklerinin gözlemlenen psiko-sosyal davranışları üzerinde dinin etkisi ve dinî davranışları ile ruh sağlığı arasındaki ilişki incelenmeye çalışılmıştır. Çalışma neticesinde ulaşılan sonuçlar şu şekildedir:

Türkiye'deki sosyal uyum süreçlerinde Ahıska Türklerinin geldikleri ilk günlerde alışamayacaklarından endişelendikleri görülmüştür. Bu endişenin sebebi de yerli halkın Ahıska Türkleri hakkında hiçbir bilgiye sahip olmamalarından dolayı onları başka bir millettten zannetmeleri ve yaklaşmak istememeleri gelmektedir. Ancak Ahıska Türkleri kısa sürede yerli halkla kaynaşmıştır. Bu kaynaşma ve uyumun gerçekleşmesinde dil, din ve ırk ortaklığı ile kültürel yakınlık gibi unsurların etkili olduğu görülmüştür. Din sosyal uyum konusunda önemli bir motivasyon olarak karşımızda dursa da aynı dili konuşamamanın dinin birleştirici gücünü de zayıflattığı durumlar da yaşanabilmektedir (Sağır, 2018). Nitekim Suriyeli mülteciler ile yapılan çalışmalarda Türkçe bilmeme durumunun sosyal uyumu olumsuz yönde etkilediği saptanmıştır (Erdoğan, 2018; Karaarslan & Gençoğlu, 2019; Sağır, 2018). Ahıska Türkleri bu açıdan avantajlı durumdadır. Çünkü hem Türkçe konuşabilmekte hem de

göç ettikleri bölgedekiler ile aynı dine ve etnik kökene mensup bulunmaktadır. Bu sayede sosyal uyum süreçleri hızlı bir şekilde ilerlemiştir.

Ahıska Türklerinin sosyal uyumları sağlanana kadar çekingen bir yapıya sahip oldukları ancak uyum gerçekleştiğinde son derece girişken ve aktif oldukları görülmektedir. Yaşadıkları bölgedeki iş imkânlarının artırılması için çaba göstermekte ve yetkili kişilerle bu sebeple sürekli iletişim halinde bulunmaktadır. Sosyal hayatın içinde aktif olarak yer almaktadırlar. Dinî vecibeleri ve Kur'an okumayı öğrenebilmek amacıyla gittikleri kurslarda sosyalleşmekte ve çekingenliklerinden bu vesileyle kurtulabilmektedirler.

Ahıska Türklerinin öz saygı ve öz yeterlilik durumları incelendiğinde kadın katılımcılarda daha çok zorlukların üstesinden gelme, öz bakım, kendi ayakları üzerinde durma, özgür olma konularında başarılı olduklarında, erkek katılımcılarda ise maddi açıdan iyi durumda olma ile öz saygı ve öz yeterlilik algılarında yükselme olduğu görülmüştür. Ayrıca bir ülkenin gerçek vatandaşı olarak kabul görme, aidiyetin yüksek olması Ahıska Türklerinde öz saygı ve öz yeterlilik konusunda olumlu etken olarak karşımıza çıkmaktadır.

Katılımcıların empati ve yardım etme davranışları incelendiğinde bu yetilerinin oldukça geliştiği görülmektedir. Ahıska Türklerinin yerli halkın yerine kendilerini koymaya çalıştıkları ve geldikleri ilk günlerdeki negatif tutumları bu sayede hoş görebildikleri tespit edilmiştir. Yardımlaşma tutumlarında da yerli ya da Ahıska'dan birlikte geldikleri insanlar arasında herhangi bir ayrımcılık durumunun olmadığı anlaşılmaktadır.

Ahıska Türklerinin aidiyet durumları incelenmiş ve katılımcıların aidiyetlerinin çok yüksek olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Bu durumun meydana gelmesinde de yine din, dil, ırk ve kültür birlikteliği etkili olmaktadır. Sayılan bu unsurların varlığının artmasıyla aidiyet duygusunun gerçekleşmesi de artmakta ve hızlanmaktadır (Güçlüten, 2023; Özer, 2015; Ögütcü, 2018; Yazgan, 2010). Ahıska Türkleri Türkiye'yi hep anavatan olarak görmekte ve bir gün buraya gelebilmenin hayalini kurmaktaydılar. Türkiye'de yaşamak, vatandaş olarak kabul görmek, gerekirse bu topraklar için şehit olmak, özgürce okunan ezanları duymak, istedikleri gibi dinî eğitim alabilmek ve vatan toprağında gömülmek duygu ve düşünceleri onlardaki aidiyet hissiyatını arttırmaktadır.

Aidiyetin artması öz saygı ve girişkenlik gibi psiko-sosyal davranışların da gelişmesinde önemli bir yere sahiptir.

Ahıska Türklerinin psiko-sosyal davranışları ile ilişkili olan unsurlar; din, dil, etnik köken, kültürel benzerlik, komşuluk ilişkileri, Türkiye’de geçirilen süre, dinî mekânlar, ekonomik ve çevresel şartlar şeklinde sıralanabilir. Ayrıca Ahıska Türklerinde Türkiye’de bulunma süreleri arttıkça sosyal uyum, aidiyet, girişkenlik, öz saygı gibi tutum ve davranışların arttığı, çekingencilik davranışının ise azaldığı katılımcı ifadelerinden çıkarılan sonuçlardandır.

Örneklem üzerinde incelenen diğer konu katılımcıların sergilemiş oldukları dinî davranışlardır. Ahıska Türklerinin dua, namaz, oruç, kurban, zekât, sadaka ve Kur’an okuma gibi ibadetleri yerine getirmeye çalıştıkları yapılan görüşmelerle anlaşılmıştır. Katılımcıların tamamı oruç, gücü yetenler zekât ve kurban ibadetlerini yapmaktadırlar. Namaz ibadetini ise 11 kişinin devamlı olarak yaptığı 4 kişinin düzenli yapmadığı 1 kişinin ise hiç namaz kılmadığı görülmüştür. Namaz ibadetini yerine getirmeyenler bu sorumluluğun farkında olduklarını ve kılmak istediklerini ancak kılamadıklarını dile getirmektedirler. Katılımcıların dinî davranışları Türkiye’ye geldikten sonra artış göstermiştir. Bu durumun sebeplerine, ibadet için ortamların daha müsait olması, dinî bilgileri öğrenecekleri kişi ve kurumların fazla olması, günde beş vakit minarelerden gelen, uzun yıllar hasretini çektikleri ezan sesinin onları motive etmesi ve dinî kurumlara yakın olmaları sayılabilir. Türkiye’de dinî davranışları rahat bir şekilde yerine getirebilmektedirler. Katılımcıların ifadelerinden hareketle, Rusya’da tesettüre giren ancak baskılar sonucu tesettürden çıkmak zorunda kalan Ahıska Türkü kadınlar mevcuttur. Katılımcılarda yaş arttıkça dinî davranışlara yönelme ve dinî ibadetlerde devamlılık artmaktadır. Örneklemden hareketle kadın katılımcıların ibadet etme düzeylerinin erkeklere oranla daha fazla olduğu görülmektedir.

Birinci bölümde de ele alındığı üzere çalışmaların çoğunluğunda dinî davranışlar ile ruh sağlığı arasında olumlu bir ilişki olduğu sonucuna ulaşılmıştır (bkz. 1.4. numaralı başlık). Bu çalışmada da katılımcılar ifadelerinde dinî davranışları yerine getirmediğinde kendilerini suçlu, günahkâr ve borçlu, dolayısıyla da mutsuz, dinî davranışlar yapıldığında ise rahatlamış, huzura kavuşmuş, mutlu hissettiklerine yer

vermektedir. Ahıska Türklerinin ruhsal iyi oluşları ile dinî davranışları yerine getirmek ve dinî davranışları yerine getirmemek arasında anlamlı bir ilişki olduğu tespit edilmiştir.

Katılımcıların psiko-sosyal davranışları ile din arasındaki ilişkiye bakıldığında dinin olumlu psiko-sosyal davranışları desteklediği olumsuz psiko-sosyal davranışların da azalmasını sağladığı görülmüştür. Dinin emrettiği kurban, zekat gibi yardım etme ibadetleri empati duygusuna hitap etmekte ve bu tutumun gelişmesini sağlamaktadır. Vatan sevgisi, şehitlik gibi dinî unsurlar Ahıska Türklerinin aidiyet duygularını daha da derinleştirmektedir. Aidiyet ve sosyal uyumun gerçekleşmediği göçmenlerin depresyon düzeylerinin daha yüksek olduğu bilinmektedir (Berry, 1997). Ruh sağlığı açısından bakıldığında, aidiyet ve sosyal uyumun gerçekleşmesiyle Ahıska Türklerinde ruhsal iyi oluşlarının da arttığı gözlenmiştir. Kur'an öğrenmek amacıyla gidilen kurslar, Ahıska Türklerinin hem sosyalleşmesini hem de çekingenlikten ve sosyal izolasyondan kurtularak sosyal uyumlarına katkı sağlamaktadır

Araştırmanın sonucu ve göçmenler üzerine yapılan literatür taramalarından hareketle şu önerilerde bulunulabilir:

- Burada elde edilen sonuçlar 16 kişilik ve çoğunluğunu kadınların oluşturduğu bir örneklem grubu ile sınırlıdır. Daha fazla katılımcı ile yapılabilecek çalışmalarda farklı sonuçlar da elde edilebilir.
- Ahıska Türkleri evreni din psikolojisi alanında çok da işlenmeyen göçmen grup olarak karşımıza çıkmaktadır. Sayıları hiç de az sayılamayacak olan bu grup hakkında çalışmalar çoğaltılmalıdır.
- Ahıska Türklerinin birlikte yaşadığı yerli halk açısından toplumsal kabul, uyum, empati vs. gibi konular ileride yapılacak çalışmalarda işlenebilir.
- Empati, öz yeterlilik ve yardım etme gibi konularda daha çok göçmen bireylerle çalışan veya onlarla bir arada yaşayan bireylerle yapılan çalışmalar yoğunluktadır. Göçmen bireylerin bu davranışlarını ölçmek amacıyla yeni çalışmalar yapılabilir.

KAYNAKÇA

- Akbaba, E. (2018). *Ahıska'dan Anadolu'ya Göçler (1828-1921)* (Yüksek Lisans Tezi). İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Akkır, R. (2019). Din, Sosyalleşme ve Toplumsal Uyum: Suriyeli Mülteciler Örneği. *Şarkiyat*, 11(2), 953-971. <https://doi.org/10.26791/sarkiat.575704>.
- Akkoyun, A. Z. (2022). Göçmen Uygur Türklerinin Yas Süreci. *Pamukkale Medical Journal*, 15(4), 868-876. DOI: 10.31362/patd.1059742.
- Akpınar, E. (2016). Donetsk'ten Erzincan'a: Ahıska sürgünlerinin son göçü. A. Özçağlar ve diğerleri (Ed.), TÜCAUM Uluslararası Coğrafya Sempozyumu (s.327-343) içinde. Ankara: Ankara Üniversitesi Yayınları.
- Aktaş, S. (2011). 9. Sınıfta Anne Baba Tutumları ve Benlik Saygısı Arasındaki İlişkinin Bazı Değişkenler Açısından İncelenmesi. (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Selçuk Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Konya.
- Albayrak, A. (2007). Dindarlık Tipleri Açısından Dua Formları. *Marife Dergisi*, 2, 189-201.
- Albayrak, H. (2023). *Engelli Çocuğa Sahip Ebeveynlerin Dindarlık Yönelimleri, Dini Başa Çıkma ve Red-Kabul Düzeyleri İle Ruh Sağlığı Göstergeleri Arasındaki İlişki* (Yüksek Lisans Tezi). Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Alberti, R., & Emmons, M. (2002). *Kendinize Yatırım Yapın: Atılganlık* (Çev: S. Katlan). HYB Yayıncılık.
- Alptekin, D. (2011). *Toplumsal Aidiyet ve Gençlik: Üniversite Gençliğinin Aidiyeti Üzerine Sosyolojik Bir Araştırma* (Yüksek Lisans Tezi). Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Altınmakas, B. (2010). Çekingenlik ve Saldırganlığa Karşı Atılganlık. *Eğitimde Yansımalar Dergisi*, 28, 4-6.
- Altun, A. (2008). *Duanın Sırları*. Ensar Neşriyat.
- Altun, M. (2017). *İslami Bir Değer Empati*. Ark Yayınları.
- Anderson, N., Heywood-Everett, S., Siddiqi, N., Wright, J., Meredith, J., & McMillan, D. (2015). Faith-adapted psychological therapies for depression and anxiety: systematic review and meta-analysis. *Journal of Affective Disorders*, 176, 183-196.
- Apak, H. (2014). *Suriyeli Göçmenlerin Uyum ve Gelecek Beklentileri: Mardin Örneği* (Yüksek Lisans Tezi). Artuklu Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Apaydin, H. (2010). Ruh Sağlığı-Din İlişkisi Araştırmalarına Bir Bakış. *Dinbilimleri Akademik Araştırma Dergisi*, 10(2), 59-77.
- Arıcı, A. (2006), Ergenlerde Dini Başa çıkma Yöntemi Olarak Dua, H. Hökelekli (Ed.), *Gençlik Din ve Değerler Psikolojisi*. Değerler Eğitimi Merkezi Yay. ss. 529-557.
- Arslan, K., Şahin, H., & Erkal, S. (2019). Üniversite Öğrencilerinin Aile Aidiyetinin Aile İçi Şiddete İlişkin Görüşlerine ve Bireysel Özelliklerine Göre Karşılaştırılması. *Researcher*, 7(1), 168-180.
- Aslan, K. (1995). *Ahıska Türkleri*. Ahıska Türkleri Kültür ve Dayanışma Derneği.
- Atar, F. (2011). *İslam İlmihali*. M. Ü. İlahiyat Fakültesi Yayınları.

- Ataşçı, Ö. (2019). *Geçici Koruma Altındaki Suriyelilerin Toplumsal Uyum Süreci Üzerine Bir Alan Araştırması: Sultan Gazi İlçesi Örneği* (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). İstanbul Yeni Yüzyıl Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Aydemir, A.B. (2022). *Yetişkinlerde İklim Değişikliği Endişesi, Dini Başa Çıkma ve Dindarlık İlişkisi* (Yüksek Lisans Tezi). Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Aydın, A. R. (2009). İnanma İhtiyacı ve Dini Ritüellerin Psikolojik Değeri. *Dinbilimleri Akademik Araştırma Dergisi*, 9(2), 87-100.
- Aydın, A. (2022). *Göç Olgusu Ekseninde Mikro Sosyal Uyum Ve Aktif Vatandaşlık Katılımı İlişkisi Üzerine Bir Araştırma: Üzümlü / Erzincan Ahıska Türkleri* (Doktora Tezi). Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Aydın, D. Z. (2019). *Yetişkinlerde Zenofobi, Empati Düzeyi ve Suriyeli Çocukların Türk Eğitim Sistemine Dahil Edilmelerine İlişkin Algılar* (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). İstanbul Üniversitesi-Cerrahpaşa Lisansüstü Eğitim Enstitüsü.
- Aydın, A., & Aydın, İ. (2014). *Ahıska Türkleri Ulusötesi Bir Topluluk Ulusötesi Aileler*. Ahmet Yesevi Uluslararası Türk-Kazak Üniversitesi Yayınları.
- Ayten, A. (2011). *Prososyal Davranışlarda Dindarlık ve Empatinin Rolü* (Doktora Tezi). Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Ayten, A. (2013). *Empati ve Din*. İz Yayıncılık.
- Ayten, A. (2014). *Erdeme Dönüş: Psikoloji ve Mutluluk Yolu*. İz Yayıncılık.
- Ayten, A. (2020). *Din ve Sağlık*. Marmara Akademi Yayınları.
- Ayten, A., & Sağır, Z. (2014). Dindarlık, Dini Başa Çıkma ve Depresyon İlişkisi Suriyeli Sığınmacılar Üzerine Bir Araştırma. *Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 47, 5-18
- Baıramova, N. (2021). *Ahıska Türklerinin Yaşadığı Göçün Sebep Olduğu Travma ve Etkilerinin Kuşaklararası Aktarımı: Şiddete Yönelik Tutum, Temel Empati Yeteneği ve Travma Sonrası Bilişlerin Değerlendirilmesi* (Yüksek Lisans Tezi). İstanbul Üniversitesi-Cerrahpaşa Adli Tıp ve Adli Bilimler Enstitüsü.
- Balcıoğlu, İ. (2007). *Sosyal ve Psikolojik Açından Göç*. Elit Kültür Yayınları.
- Baltacı, A. (2019). Nitel araştırma süreci: Nitel bir araştırma nasıl yapılır? *Ahi Evran Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 5(2), 368-388.
- Bandura, A. (1977). Self-Efficacy: Toward a Unifying Theory of Behavioral Change. *Psychological Review*, 84(2), 191-125.
- Bandura, A. (1995). *Self-efficacy in changing societies*. New York: Cambridge University Publish.
- Barton, Y. A., L. Miller, P. Wickramaratne, M. J. Gameroff and M. M. Weissman (2013). Religious attendance and social adjustment as protective against depression: A 10-year prospective study. *Journal of Affective Disorders*, 146(1), 53-57
- Başaran, İ. E. (1991). *Eğitim Psikolojisi Modern Eğitimin Psikolojik Temelleri*. Kadioğlu Matbaası.
- Batmaz, N. S. (2022). *Dindarlık, Beden Algısı ve Özsaygı İlişkisi: Din Psikolojisi Bağlamında Nicel Bir Araştırma* (Yüksek Lisans Tezi). İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

- Baumeister, R. F., & Leary, M. R. (1995). The need to belong: Desire for interpersonal attachments as a fundamental human motivation. *Psychological Bulletin*, 117(3), 497- 529. <https://doi.org/10.1037/0033-2909.117.3.497>
- Bayraktar, M. (1987). *İslam İbadet Fenomenolojisi*. Akçağ Yayınları.
- Bayram, S. (2008). *Stalin Zulmünün Vatansız Bıraktığı Ahıska Türkleri*. Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları.
- Bedir, F. N. (2020). *Rüya ile İlgili İnanç ve Tutumların Davranış Üzerine Etkisi* (Doktora Tezi). Hitit Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Behere, M., Das, A., Yadav, R., & Behere, A. P. (2013). Religion and Mental Health. *Indian Journal of psychiatry*, 55(2), 187-194.
- Berker, A. (2023). Tehdit Algıları ve Suriyeli Göçmenlere Yardım Etme Davranışı: Türkiye’den Bulgular. *Hacettepe Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 41(2), 204-228. DOI: 10.17065/huniibf.1112850.
- Berry, J. W. (1997). Immigration, Acculturation, and Adaptation. *Applied Psychology*, 46(1), 5–34. https://www.cultureresearch.org/sites/default/files/berry_1997.pdf
- Boran, M. (2020). Kurban İbadeti ve Bazı Güncel Meseleler. *Helal Ve Etik Araştırmalar Dergisi*, 2(1), 64-84.
- Budak, S.(2000). *Psikoloji Sözlüğü*. Bilim ve Sanat Yayınları.
- Cengil, M. (2003). Depresyonu Önlemede Dini İnancın Koruyucu Rolü. *Din Bilimleri Akademik Araştırma Dergisi*, 3(2), 129- 152.
- Cengiz, E. (2018). *Suriyeli Ortaokul Öğrencilerinin Psikososyal Uyum Sorunları ile Demografik Özellikler Arasındaki İlişkinin İncelenmesi* (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Çag Üniversitesi Sosyal Bilimler Üniversitesi.
- Certel, H. (2003). Ebu Talib el-Mekki’de Namazın Psikolojisi. *Tasavvuf Dergisi*, 10, 137-146
- Creswell, J. W. (2018). *Nitel Araştırma Yöntemleri: Beş Yaklaşım Göre Nitel Araştırma ve Araştırma Deseni*. (M. Bütün ve S. Demir, Çev. Ed.). Siyasal Kitabevi.
- Crozier, R. W., & Hostettler, K. (2003). The Influence of Shyness on Children’s Test Performance. *British Journal of Educational Psychology*, 73, 317-328.
- Çağırkan, B. (2020). *Ahıska Türklerinin Sürgünü, Zorunlu Göç Süreçleri Ve Türkiye Dönüşleri: Ahlat Örneği* (Doktora Tezi). Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü.
- Çalışkan Sarı, A. (2021). *Attitudes Towards Syrians: A Model Testing and an Empathy Focused Intervention Study* (Doktora Tezi). Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Çelebi, İ. (2011). *İslam İlmihali*. M. Ü. İlahiyat Fakültesi Yayınları
- Çelik, H. (2019). *Geçici Koruma Altına Alınan Suriyelilerin Dindarlık Düzeyleri ve Başa Çıkma Yöntemleri* (Yüksek Lisans Tezi). Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Çoştı, M. D. (2022). Pets: Theological Dilemmas and Spatial Accommodation Among Turkish-Speaking Migrants in the Northwest of England. *Journal of Analytic Divinity*, 6(1), 79-101. <https://doi.org/10.46595/jad.1092437>.

- Dablan, Ö. (2022). *Mülteci/Sığınmacılarla Çalışan Profesyonellerde Adil Dünya İnancının İkincil Travmatik Stres Üzerine Etkisi: Psikolojik Dayanıklılığın Aracı Rolü* (Yüksek Lisans Tezi). Fatih Sultan Mehmet Vakıf Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü.
- Dein S. (2006). Religion, Spirituality And Depression: Implications for Research and Treatment. *Primary Care and Community Psychiatry*, 11(2), 67-72.
- Demir, G.(1997). “Göç Nedenleri ve Göç Edenlerin Beklentilerindeki Gerçekleşme Durumu” II. *Ulusal Sosyoloji Kongresi: Toplum ve Göç*. Devlet İstatistik Enstitüsü Matbaası.
- Demir, Ö. O. (2017). *Suriyeli Göçmen Üniversite Öğrencilerinde Yılmazlığın İncelenmesi* (Yüksek Lisans Tezi). Hasan Kalyoncu Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Demiray, E. (2012). Anavatanlarından Sekiz Ülkeye Dağıtılmış Bir Halk: Ahıska Türkleri. *Turkish Studies - International Periodical for the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic*, 3, 877-885.
- Demirkaya, H. (2012). *Sosyal Davranış*. Umuttepe Kitabevi.
- Demirtaş, S. (2019). *Göç ve Değişim: Antalya İlinde Yaşayan Ahıska Türkleri Örneği* (Yüksek Lisans Tezi). Karabük Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Devrisheva, K. (2019). Türk ve Rus Kaynakları Işığında 1989 Fergana Olayları. *Belgi*, 17, 1170-1187.
- Dew, R. E., Daniel, S. S. & Goldston, D. B. (2010). A Prospective Study of Religion/Spirituality and Depressive Symptoms Among Adolescent Psychiatric Patients. *Journal of Affective Disorders*, 120(1-3), 149-157.
- Dilbaz, N., & Aytekin, Y. (2003). Alkol Bağımlılarında İntihar Düşüncesi, Davranışı ve Niyeti. *Bağımlılık Dergisi*, 4(1), 1-9.
- Diñer, B. (2022). *Suriyeli Gençlerde Dindarlık ve Ötekileştirilme Algıları (Gaziantep İli Örneği)* (Yüksek lisans Tezi). Kilis 7 Aralık Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü.
- Diñer, F. (2008). *Hemşirelik ve Ebelik Öğrencilerinin Benlik Saygısı ve Atılganlık Düzeyleri* (Yüksek lisans tezi). Çukurova Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü.
- Dural, Z. H. (2018). *25-45 Yaş Arası Yetişkinliklerde Psikolojik Dayanıklılığın Öz Yeterlilik Üzerindeki Etkisi* (Yüksek Lisans Tezi). Üsküdar Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Durkheim, E. (2005). *Dini Hayatın İlkel Biçimleri*. (Çev. F. Aydın). Ataç Yayınları.
- Durmaz, B. (2015). *Sürgün Edilmiş Topluluklarda Etnik Sınırlar ve Kimlik: Türkiye’de ve ABD’de Yaşayan Ahıska Türklerinin Karşılaştırmalı Analizi* (Yayımlanmamış Doktora Tezi). Ege Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Durmaz, E. (2023). *Suriyeli Ortaöğretim Öğrencilerinde Göçün Yarattığı Travma Düzeyi İle Benlik Saygısı Arasındaki İlişki* (Yüksek lisans tezi). Hatay Mustafa Kemal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Duru, E. (2007). Sosyal Bağlılık Ölçeğinin Türk Kültürüne Uyarlanması. *Eğitim Araştırmaları Dergisi (Eurasian Journal of Educational Research)*, 26, 85-94.
- Edwards, R., & Holland, J. (2013). *What is qualitative interviewing?*. A&C Black.

- Ellison, C., Boardman, J.D., Williams, D.R., & Jackson, J. S. (2001). Religious Involvement, Stress, and Mental Health: Findings from the 1995 Detroit Area Study. *Social Forces*, 80(1), 215-249.
- Erdoğan, M. (2011). *İslam İlmihali*. M. Ü. İlahiyat Fakültesi Yayınları.
- Erdoğan, M. (2018). *Türkiye'deki Suriyeliler: Toplumsal Kabul ve Uyum*. İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- Erdoğan, Y.M., & Oto, R. (2004) Sokakta Çalışan ve Çalışmayan Çocukların Atılacaklık ve Saldırganlık Davranışları Açısından Karşılaştırılmaları. *Kriz Dergisi*, 12(3), 11- 23.
- Eripek, S. (2004). Türkiye'de Zihin Engelli Çocukların Kaynaştırmalarına İlişkin Olarak Yapılan Araştırmaların Gözden Geçirilmesi. *Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Özel Eğitim Dergisi*, 5(2), 2-5.
- Eşer, H. (2006), "Üniversite Öğrencilerinde Dini İnanç ve Benlik Saygısı İlişkisi", H. Hökelekli (Ed.), *Gençlik Din ve Değerler Psikolojisi*, Değerler Eğitimi Merkezi Yay., ss. 491-528.
- Fallot, R. D. (2007). Spirituality and religion in recovery: Some current issues. *Psychiatric Rehabilitation Journal*, 30(4), 261–270. <https://doi.org/10.2975/30.4.2007.261.270>.
- Feyizli, H. T. (2020). *Feyzü'l Furkan (Kur'an-ı Kerim ve Tefsirli Meali)*. Server Yayınları.
- Fersahoğlu, Y. (2001). Yetişkinlerin Din Eğitim ve Öğretiminde Yardım Etme Bilinci. *Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*. 20, 145-159.
- Fiske, J. (1996). *İletişim Çalışmalarına Giriş*. (S. İrvan, Çev.). Bilim ve Sanat Yayınları
- Fidan, K. (2016). *Kosova'daki Türklerin Uyum Meseleleri* (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü
- Friedkin, N. E. (2004). Social cohesion. *Annual Review of Sociology*, 30, 409-425. DOI:[10.1146/annurev.soc.30.012703.110625](https://doi.org/10.1146/annurev.soc.30.012703.110625)
- Fromm, E. (2019). *Psikanaliz ve Din*. (E. Erten, Çev.). Say Yayınları.
- Gazigil, İ. (2016). *Karasevdam Türkiye*. Profil Yayınları.
- Güçlüten, Ç. (2023). *Türkiye'de Geçici Korunan Suriyelilerin Aidiyet Kimlik ve Vatandaşlık Sorunu: Hatay İli Örneği* (Doktora Tezi). Hatay Mustafa Kemal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Güler, M. (2019). Ortak İç-grup Kimliği, Gruplar Arası Temas ve Algılanan Tehditlerin Suriyeli Bireylere Yardım Etme Niyeti Üzerine Etkisi. *İnsan ve Toplum Bilimleri Araştırmaları Dergisi*, 8(2), 916-938. DOI: 10.15869/itobiad.497145.
- Gülseren, Ş. (2001). Eşduyum (Empati): Tanımı ve Kullanımı Üzerine Bir Gözden Geçirme. *Türk Psikiyatri Dergisi*, 12(2), 133-145.
- Güneş, A. (2015). *Aidiyet*. Timaş Yayınları
- Gürsu, O. (2011). *Ergenlik Döneminde Psikolojik Sağlık ve Dindarlık İlişkisi* (Yayınlanmamış Doktora Tezi). Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Hagerty, B. M., Williams, R. A., Coyne, J. C. & Early, M. R. (1996). Sense of belonging and indicators of social and psychological functioning. *Archives of Psychiatric Nursing*, 10, 235-244.

- Hajiagha, M. (2007). *Türkiye'deki İranlı Göçmenlerin Kimlik Aidiyet ve Uyum Sorunları (1979 İran Devrimi Sonrası)* (Doktora Tezi). Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Hefti, R. (2011). Integrating Religion and Spirituality into Mental Health Care, Psychiatry and Psychotherapy. *Religions*, 2(4), 611-627. <http://dx.doi.org/10.3390/rel2040611>.
- Hodge, D. R., Andereck, K. & Montoya, H. (2007). The Protective Influence of Spiritual-Religious Lifestyle Profiles on Tobacco Use, Alcohol Use, and Gambling. *Social Work Research*, 31(4), 211-219.
- Holm, H.G. (2004). *Din Psikolojisine Giriş* (Çev. A. Bahadır). İnsan Yayınları.
- Hökelekli, H. (2010). *Din Psikolojisi*. Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları.
- Hürriyetoglu, H. (2019). *Gruplar Arası Tehdit ve Empatinin Suriyeli Göçmenlere Yönelik Açık ve Örtük Tutumlar Üzerindeki Etkisi* (Yüksek Lisans Tezi). Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- İçduygu, A., Sirkeci, İ., & Aydingün, İ., (1998). Türkiye’de İç Göç ve İç Göçün İşçi Hareketlerine Etkisi, (ed.) A. İçduygu, *Türkiye’de İç Göç* İçinde, Tarih Vakfı Yayınları.
- İzzetgil, E. (2013). Ahıska Sorununun Gelişim Süreci, Uluslararası Boyut Kazanması ve Son Gelişmeler. *Yeni Türkiye Dergisi*, 54, 1-19.
- Işık, E. & Semerci, Ç. (2019). Nitel Araştırmalarda Veri Üçgenlemesi Olarak Odak Grup Görüşmesi, Bireysel Görüşme ve Gözlem. *Turkish Journal of Educational Studies*, 6(3), 53-66. DOI: 10.33907/turkjes.607997.
- James, W. (2017). *Dinsel Deneyimin Çeşitleri*. (çev. İ. H. Yılmaz). Pinhan Yayıncılık.
- Kadem. (2018). Kadem Sığınmacı Kadınlar Merkezi: Profil Tarama Çalışması Raporu.
- Kanık, B. (2021). *Adil Dünya İnancı ve Algılanan Kontrol Eksikliğinin Suriyeli Göçmenlere Yönelik Yardım Etme Davranışı Üzerindeki Etkisi* (Yüksek Lisans Tezi). Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Karaarslan, F., & Gençoglu, A. Y. (2019). *Suriyeli Göçmenlerle Birlikte Yaşamak Kayseri’de Sivil Politik Aktörlerle Suriyeli Göçmenler Üzerine Nitel Bir Analiz*. Tezkire.
- Karaaslan, T. (2019). *Suriyeli Öğrenciler İçin Atanan Türkçe Öğretmenlerinin Akademik Öz Yeterlikleri* (Yüksek Lisans Tezi). Fırat Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü.
- Karadağ, R. (2020). *Suriye Göçmenlerine Yönelik Bakış Açısı ile Türk Vatandaşlarının Benlik Saygısı ve Empati Kurma Becerileri Arasındaki İlişkinin İncelenmesi* (Yüksek Lisans Tezi). Beykent Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü.
- Karahan, S., Uca, S., & Güdük, T. (2022). Nitel Araştırmalarda Görüşme Türleri ve Görüşme Tekniklerinin Uygulanma Süreci/ Interviews and Interviewing Techniques in Qualitative Research. *Nitel Sosyal Bilimler*, 4(1), 78-101. DOI: 10.47105/nsb.1118399.
- Karaoğlu, E. (2015). *The Role of Social Dominance Orientation, Empathy, And Perceived Threat in Predicting Prejudice of Turkish Citizens Toward Syrian Immigrants* (Yüksek Lisans Tezi). Orta Doğu Teknik Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

- Karataş, K., & Baloğlu, M. (2019). Tevekkülün Psikolojik Yansımaları. *Çukurova Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 110-118.
- Karataş, Z. (2014). Problem Çözme Becerileri ve Yalnızlık Düzeyleri Arasındaki İlişkide Benlik Saygısının Aracı Rolü: Bir Yapısal Eşitlik Modeli Çalışması. *Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, (30), 118 - 140
- Karataş, Z. (2015). Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri. *Manevi Temelli Sosyal Hizmet Araştırmaları Dergisi*, 1(1), 62-80.
- Kavurkacı, E. Z. (2021). *Dini Takıntı ve Dindarlık İlişkisinde Düşünce-Eylem Kaynaşması, Suçluluk Duygusu ve Kaygının Rolü* (Yüksek Lisans Tezi). İbn Haldun Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü.
- Kaya, A., & Erkan, S. (2013). *Deneyisel Olarak Sınanmış Grupla Psikolojik Danışma ve Rehberlik Programları I*. Pegem Akademi.
- Kayıklık, H. (2011). *Din Psikolojisi: Bireysel Dindarlık Üzerine*. Karahan Kitabevi.
- Keleş, E. (2020). *Türkiye'deki Ahıskalı Türklerin Sosyal ve Kültürel Yaşamları (Erzincan İli Üzümlü İlçesi Örneği)* (Yüksek Lisans Tezi). Bilecik Şeyh Edebali Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Kımtır, N. (2006). Dini İnanç, İbadet ve Duanın Umutsuzlukla İlişkisi Üzerine Bir Araştırma. H. Hökelekli (Ed.), *Gençlik Din ve Değerler Psikolojisi*. Değerler Eğitimi Merkezi Yay. ss. 217-249.
- Kımtır, N. (2015). Oruç ve Öfke Kontrolü Arasındaki İlişki Üzerine Bir Araştırma. *ÇOMÜİFD*, S. 7. ss. 7-54.
- Kımtır, N. (2016). Namaz ve Psikolojik İyi Olma Hali Arasındaki İlişki Üzerine Bir Araştırma. *Ekev Akademi Dergisi*, 68, 299-332.
- Kiremit, H. Ö. (2006). *Fen Bilgisi Öğretmenliği Öğrencilerinin Biyoloji ile İlgili Öz yeterlilik İnançlarının Karşılaştırılması* (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Dokuz Eylül Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü.
- Koca, S. (2006). *Türklerin Göçleri ve Yayılmaları*. Türkler. Cilt 1, s: 651-656. Cilt (Ed.): H. C. Güzel, K. Çiçek, S. Koca. Yeni Türkiye Yayınları.
- Kocaçoban, Ş. (2019). *İbadetler, Dini Ritüeller Ve Öznel Mutluluk Arasındaki İlişki* (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Necmettin Erbakan Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Koenig, H.G. (2005). *Faith and Mental Health: Religious Resources for Healing*. Templeton Press Foundation, Philadelphia.
- Koenig, H. G. (2007). Religion and remission of depression in medical inpatient with heart failure/pulmonary disease. *The Journal of Nervous and Mental Disease*, 195, 389-395.
- Koenig, H. (2016). *The Framework of Religious-Spiritual Counselling: Religion, Spirituality and Health: Research, Clinical Applications, and Resources*. A. Ayten, M. Koç, N. Tinaz, M. Doğan (Ed.), *Religious-Spiritual Counselling & Care*. DEM Yayınları.
- Koparan, Y. (2019). *Suriyeli Öğrencilerde Sınav Kaygısı ve Dini Başa Çıkma İlişkisi Üzerine Bir Araştırma* (Yüksek Lisans Tezi). İnönü Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

- Kökcü, H. (2019). *Üniversite Öğrencilerinde Aile İçi Dini Aktiviteler Dini Tutum ve Yaşam Doyumu Arasındaki İlişki* (Yüksek Lisans Tezi). İstanbul Sabahattin Zaim Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü
- Krause, N. (2002). Church-Based Social Support and Health in Old Age: Exploring Variations by Race. *Journal of Gerontology: Social Sciences*, 57(6), S332-S347.
- Krause, N. (2003). Religious Meaning and Subjective Well-Being in Late Life. *Journal of Gerontology: Social Sciences*, 58(3), 160-170.
- Kring, A.M., Johnson, S.L., Davison, G. & Neale, J. (2015). *Anormal Psikoloji* (Çev. Ed. M. Şahin). Nobel Yayınları
- Kurbanoğlu, S. (2004) Öz-Yeterlik İnancı ve Bilgi Profesyonelleri İçin Önemi. *Bilgi Dünyası*, 5(2), 137-152.
- Kurt, A. (2009). Dindarlığı Etkileyen Faktörler. *Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 18(2), 1-26.
- Loewenthal, K. (2007). *Religion, Culture and Mental Health*. Cambridge University Press.
- Lomanov, M. (2020). *Ahıska Türklerinin Aidiyet Duygusunun Benlik Saygısına Etkisi* (Yüksek Lisans Tezi). Ondokuzmayıs Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü.
- Lucchetti, G., Lucchetti, A. G., & Badan-Neto, A. M. (2011). Religiousness Affects Mental Health, Pain and Quality of Life in Older People in an Outpatient Rehabilitation Setting. *Journal of Rehabilitation Medicine*, 43(4), 316-322.
- Lucchetti, G., Koenig, H.G., & Lucchetti, ALG. (2021). Spirituality, Religiousness, and Mental Health: a Review of the Current Scientific Evidence. *World J Clin Cases*, 9(26), 7620-7631. doi: 10.12998/wjcc.v9.i26.7620.
- MacDonald, G., & Leary, M. (2012). Individual Differences in Self- Esteem. M. Leary & J. P. Tangney (Ed.), *Handbook of Self and Identity* (2. Baskı) içinde (s. 354-377). Guilford Press.
- Mallat, N. (2007). Exploring Consumer Adoption of Mobile Payments—A Qualitative Study. *The Journal of Strategic Information Systems*, 16(4), 413-432.
- Mammadova, M., & Korkut, M. (2017). Göç ve Şehre Uyum Sürecinde Ahıska Türklerinin Yaşam Kalitesi Üzerine Bir İnceleme. H. Akın (Ed.), *Erzincan Üniversitesi Uluslararası Ahıska Türkleri Sempozyumu içinde* (ss. 421-432). Erzincan Binali Yıldırım Üniversitesi Yayınları.
- Mammadova, Z. (2021). *Erzincan'ın Üzümlü İlçesinde Yaşayan Ahıska Türklerinin Ağzı* (Yüksek Lisans Tezi). Kırıkkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Maslow, A. H. (1987). *Motivation and personality*. Harper & Row Publishers. https://books.google.com.tr/books?id=DVmxDwAAQBAJ&printsec=frontcover&hl=tr&source=gbs_ge_summary_r&cad=0#v=onepage&q&f=false
- Miles, M. B., & Huberman, A. M. (1994). *Qualitative Data Analysis: An Expanded Sourcebook*. New York: Sage Publications, Inc. <https://vivauniversity.files.wordpress.com/2013/11/milesandhuberman1994.pdf>
- Moreira-Almeida, A., Neto, F.L., & Koenig, H.G. (2006). Religiousness and Mental Health: a Review. *Revista Brasileira de Psiquiatria*, 28(3), 242-250.
- Morgan, D. L. (1996). *Focus Groups as Qualitative Research* (C. 16). New York: Sage Publications. <https://www.uv.uio.no/iped/english/research/projects/solbrekke->

formation-and-competence-building/pictures-and-downloads/morgan-focus-group.pdf

- Morganett, R.S. (1990). *Skills for Living. Group Counselling Activities for Young Adolescents*, Research Press, Illinois, USA.
- Murphy, P. E., Ciarrocchi, J. W., Piedmont, R.L., Cheston, S., Peyrot, M., & Fitchett, G. (2000). The relation of religious belief and practices, depression, and hopelessness in persons with clinical depression. *Journal of Consulting and Clinical Psychology*, (6), 1102-1106.
- Mutluer, M. (2003). *Uluslararası Göçler ve Türkiye*. Çantay Kitabevi.
- Odabasheva, İ. (2017). *Sürgün Edilen Halkın Vatana Dönüş Mücadelesinde Liderin Rolü: Ahıska Türklerinde Enver Odabaşı Örneği* (Yüksek lisans tezi). Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Öğütçü, M. (2018). *Suriyelilerin Göç Sürecinde Aidiyet Tanımlamalarının İnşası: Kütahya Örneği* (Yüksek Lisans Tezi). Kütahya Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Ökten, Ş. (2012). Zorunlu Göç Zor(un)lu Kabul: Ceylanpınar Afgan Göçmenleri Üzerine Sosyolojik Bir Araştırma. *Harran Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 28(28), 171-18.
- Önen, G. (2022). *Pandemide Türkiye'de Yaşayan 11-15 Yaş Arası Suriyeli Mültecilerin Travma ve Depresif Semptomlarının İncelenmesi* (Yüksek Lisans Tezi). İstanbul Arel Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü.
- Oruç, C. (2008). Din Kişisel ve Sosyal Bir İhtiyaçtır. *Fırat Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 13(2), 129-141.
- Özcan, Z. (2019). Göçün Travmatik Etkilerini Azaltmada Sosyal Desteğin Rolü Üzerine Bir Araştırma. *Bilimname*, 37, 1001-1028.
- Özdemir, S. (1992). *İslam'da İbadet Psikolojisi (Namaz-Zekât)* (Yayımlanmış Yüksek Lisans Tezi.) Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Özdeş, E. (2018). *Rusların Kafkasya'daki Yayılma Politikası ve Ahıska Türkleri* (Yüksek Lisans Tezi). Kırıkkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Özer, A. (2015). *Göç ve Aidiyet Bağlamında Bulgaristan Göçmenlerinde Kimliğin Yeniden İnşası: Mersin Örneği* (Yüksek Lisans Tezi). Mersin Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Özer, D. S. (2019). *Ülke Dışından İskânlı Göçmen Statüsünde Türkiye'ye Getirilen Göçmenlerin Gündelik Yaşam Pratikleri: Erzincan Üzümlü'de Yaşayan Ahıska Türkleri Örneği* (Yüksek Lisans Tezi). Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Özer, F. B. (2019). *Türkiye'de Ruh Sağlığı ve Din İlişkisine Dair Yapılmış Araştırmaların İncelenmesi* (Yüksek Lisans Tezi). Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Özkapu, Y. (2019). *Suriyeli Çocuklarla Çalışan Psikolojik Danışmanların, Kişilik Özellikleri ve Öz Yeterlik Algılarının Psikolojik Sağlamlıkları Üzerindeki Etkisi* (Yüksek Lisans Tezi). Marmara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü.
- Pak, Ş. (2019). Türkiye'de Geçici Koruma Altındaki Yetişkin Suriyelilerde Psikolojik Dayanıklılık ve İlişkili Etkenler: Sosyal Destek ve Öz-Yeterlilik (Yüksek Lisans Tezi). İstanbul Şehir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

- Patton, M. Q. (2014). *Nitel Araştırma ve Değerlendirme Yöntemleri*. (Çev. edt. M. Bütün & S. B. Demir). Pegem Akademi.
- Pazarlı, O. (1968). *Din Psikolojisi*. Remzi Kitabevi.
- Peker, H. (2013). *Din Psikolojisi*. Çamlıca Yayınları.
- Pekmezci, G.U. (2010) *Hemşirelerin Örgütsel Bağlılıkları ile Öz yeterlilik Algısı Arasındaki İlişkiler* (Yüksek Lisans Tezi). İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimleri Enstitüsü.
- Peplau, L. A., & Perlman, D. (1982). *Loneliness: A Sourcebook of Current Theory, Research and Therapy*. Wiley-Interscience, New York.
https://peplau.psych.ucla.edu/wpcontent/uploads/sites/141/2017/07/Peplau_perlman_82.pdf
- Pişkin, M. (1997). Türk ve İngiliz Lise Öğrencilerinin Benlik Saygısı Yönünden Karşılaştırılması. *Ulusal Psikolojik Danışma ve Rehberlik Kongresi Kitabı*. Adana: Çukurova Üniversitesi Yayınları.
- Polkinghorne, D. E. (2005). Language and meaning: Data collection in qualitative research. *Journal of Counseling Psychology*, 52(2), 137-145.
- Pope, C., Ziebland, S., & Mays, N. (2000). Qualitative Research in Health Care Analysing Qualitative Data. *BMJ*, 320(7227), 114-116.
doi: [10.1136/bmj.320.7227.114](https://doi.org/10.1136/bmj.320.7227.114).
- Rogers, C. R. (1983). Empatik Olmak Değeri Anlaşılmamış Bir Varoluş Şeklidir. Çev. F. Akkoyun. *Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Dergisi*, 16, 103-124.
- Rugancı, N. (2001). *Atılganlık*. Bilkent Üniversitesi. Öğrenci Gelişim ve Danışma Merkezi. Koruyucu Ruh Sağlığı Hizmetleri Yayınları.
- Sağır, A. (2012).Sürgün Sosyolojisi Bağlamında Göçün Sosyo-Politiği: Sovyet Rusya Örneği, *Avrasya İncelemeleri Dergisi (AVİD)*, 1, 2012, 355-391.
- Sağır, Z. (2014). *Suriyeli Mültecilerde Dini Başa Çıkma ve Ruh Sağlığı* (Yüksek Lisans Tezi). Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Sağır, Z. (2018). *Suriyeli Kadın Mültecilerde Kültürel Uyum, Ruh Sağlığı ve Din* (Yayımlanmamış Doktora Tezi). İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Sayın, E. (2003). *Namazın Karakter Gelişimi Üzerindeki Etkisi* (Yayımlanmış Yüksek Lisans Tezi). UÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Şahin, F. (2019). *Geçici Koruma Altındaki Suriyeli Öğrencilere İlk Okuma Yazma Öğretimine İlişkin Öğretmen Öz Yeterlik Algılarının İncelenmesi* (Yüksek Lisans Tezi). İstanbul Aydın Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü.
- Schowalter, M., & Murken, S. (2003). Religion und psychische Gesundheit-empirische Zusammenhänge komplexer Konstrukte, Einführung in die Religionspsychologie, Christian Henning, Sebastian Murken, Erich Nestler (Hg.), Schöningh UTB, Paderborn.
- Seferov, R., & Akış, A. (2008). Sovyet Döneminden Günümüze Ahıska Türklerinin Yasadıkları Coğrafyaya Göçlerle Birlikte Genel Bir Bakış. *Türkiyat Araştırma Dergisi*, 24, 393 – 411.
- Soyanıt Ş., & Aydın Avcı İ. (2021). Göçmen Bireylere Bakım Verenlerin Bakım Yüğü İle Özyeterlilikleri Arasındaki İlişkinin İncelenmesi. *Anadolu Hemşirelik ve Sağlık Bilimleri Dergisi*. 24(1), 59-67.

- Sözer, A. (2019). Göç, Toplumsal Uyum ve Aidiyet. *Bayburt Eğitim Fakültesi Dergisi*, 14(28), 418-431.
- Synder, C. (1994). *The Psychology of Hope*. Free Press. New York. <https://books.google.com.tr/books?id=b3bz8tzBvC0C&printsec=frontcover&hl=tr#v=onepage&q&f=false>
- Şen, V. (2020). *Türk Romanında ve Öyküsünde Ahıska Türkleri* (Yüksek Lisans Tezi). Erzurum Teknik Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Şen, Z. (2018). Okul Öncesi Çocukların Paylaşma, Yardımlaşma ve Rahatlatma Becerilerini Geliştirme Programının Etkililiğinin Değerlendirilmesi (Yüksek Lisans Tezi). Ege Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Şengül, F. (2007). *Dindarlık ve Ruh Sağlığı İlişkisi* (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Şimşek, R. (2020). *Toplumsal Uyum ve Din: Erzincan Üzümlü'de Yaşayan Ahıskalılar Örneği* (Yüksek Lisans Tezi). Necmettin Erbakan Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Şirinoğlu, Y. (2019). *Göçmen Ahıskalılarda Aile (Bursa Örneği)* (Yüksek Lisans Tezi). Necmettin Erbakan Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Takir, A., & Özerem, A. (2019). Göçle Gelen Yabancı Uyruklu Öğrencilerin Okul Ortamında Karşılaştıkları Sorunlar. *Folklor/Edebiyat*, 25(97-1), 659-678.
- Tanrıverdi, A. (2019). *Kayseri'deki Suriyelilerde Kültürel Uyum ve Din* (Yüksek Lisans Tezi). Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Taşdemir, T. (2005). *Türkiye'nin Kafkasya Politikasında Ahıska ve Sürgün Halk Ahıskalılar*. IQ Kültür Sanat Yayınları.
- Taştekin, H. (2023). *Instagram Kullanım Motivasyonları ile Narsisizm, Yalnızlık, Öz Saygı ve Yaşam Doyumu Arasındaki İlişki* (Doktora Tezi). Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Tavşancıl, E., & Aslan, E. (2001). *Sözel, Yazılı ve Diğer Materyaller için İçerik Analizi ve Uygulama Örnekleri*. Epsilon Yayınevi.
- Timur, K. (2017). Bilinmez Diyarın Garib Misafiri: Sürgün ve Bireye Etkisi, *Hikmet Akademik Edebiyat Dergisi*, 7, 26 – 34.
- Tokur, B. (2016). İçsel Dinî Motivasyon ve Öz saygı İlişkisi Üzerine Bir Araştırma. *EKEV Akademi Dergisi*, 66, 159-176.
- Topcu, E., & Büyükebe, T. (2020). Göç Bağlamında Toplumsal Uyum Göstergeleri. *Aksaray Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 12(1), 23-34.
- Toros, A. (2008). *Önsöz. Sorunlu Bölgelerde Göç*. Global Strateji Enstitüsü.
- Tunay Aytekin, S. (2018). *Suriyeli Göçmen Ergenlerin Dayanıklılık Özelliklerinin İncelenmesi* (Yüksek Lisans Tezi). Ege Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Tutkun, Ö. (2006). Kırgızistan-Türkiye Manas Üniversitesindeki Türkiyeli Öğrencilerin Uyum Sorunları. *Kırgız-Türk Manas Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 8(15), 255-267.
- Türk, N. (2020). İslâm'da Duanın Ruh Sağlığına Katkısı. *Kilitbahir*, 17, 74-109.
- Türkoğlu, M. M. (2022). *Suriyeli Mültecilerde Kültürel Uyum Sürecinin Dinî ve Psikolojik Boyutları (Kilis Örneği)* (Yüksek Lisans Tezi). Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

- Türnüklü, A. (2000). Eğitimbilim Araştırmalarında Etkin Olarak Kullanılabilecek Nitel Bir Araştırma Tekniği: Görüşme. *Kuram ve Uygulamada Eğitim Yönetimi*, 24(24), ss. 543-559.
- Uğurlugelen, Z. (2019). *Suriyeli Çocuklara Yabancı Dil Olarak Türkçe Öğreten "Öğreticilerin" Öz Yeterlik Algılarının İncelenmesi* (Yüksek Lisans Tezi). Gaziantep Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü.
- Uyaniker, E. (2014). *Yönetici Hemşirelerin Genel Öz Yeterlilik İnancı İle Zaman Yönetimi Arasındaki İlişki* (Yüksek Lisans Tezi). Haliç Üniversitesi Sağlık Bilimler Enstitüsü.
- Uysal, V. (1996). *Din Psikolojisi Açısından Dini Tutum, Davranış ve Şahsiyet Özellikleri*. Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Vakfı Yayınları.
- Uysal Dinçol, D. M. (2019). *Prejudice Towards Syrian Refugees in Turkey From a Multilevel Approach: The Effects of Empathy and Threat in Particular Contexts* (Yüksek Lisans Tezi). Yeditepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Ünal, N. (2021). *Sürgün Edilmiş Ahıska Türkleri Üzerine Kültürel Kimlik İncelemesi: Bozüyük Örneği* (Yüksek Lisans Tezi). Kırıkkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü
- Üren, M. (2016). *Kimlik Çıkar ve Jeopolitik Ekseninde Ahıska Türkleri Sorunu*. Nobel Bilimsel Eserler.
- Varyemez, E. (2006). *1951 Cenevre Sözleşmesi'nden Günümüze Avrupa'da mülteci Haklarının Oluşumuna Etki Eden Süreçlerin Sosyolojik bir Analizi* (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Van Praag, H. M. (2009). *The Role of Religion in Suicide Prevention*. In: Wasserman D. & Wasserman C. (Ed.) Oxford University Press.
- Van Prooijen, J. W., Van Den Bos, K., & Wilke, H. A. M., (2004). Group Belongingness and Procedural Justice: Social Inclusion and Exclusion by Peers Affects the Psychology of Voice. *Journal of Personality and Social Psychology*, 87(1), 66-79.
- Van Tubergen, F. (2010). Determinants of second language proficiency among refugees in the Netherlands. *Social Forces*, 89(2), 515-534.
- Vernon, A. (1989). *Thinking, feeling, behaving*. Research Press, USA.
- Veyselöglü, A. P. (1999). *Ahıska Türkleri'nin Dramı*. Ocak Yayınları.
- Yalçın, C. (2004). *Göç Sosyolojisi*. Anı Yayıncılık.
- Yangın, E. (2017). *Suriyeli Göçmenlere Yönelik Kültürleşme Stratejilerini Etkileyen Sosyal Psikolojik Faktörlerin İncelenmesi: Hatay Örneği* (Yüksek Lisans Tezi). Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Yaparel, R. (1987). *Yirmi-Kırk Yaşlar Arası Kişilerde Dini Hayat ile Psiko-Sosyal Uyum Arasındaki İlişki Üzerine Bir Araştırma* (Doktora Tezi). Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Yapıcı, Ş., & Yapıcı, M. (2005). *Gelişim ve Öğrenme Psikolojisi*. Anı Yayıncılık.
- Yapıcı, A. & Koçak, A. (2017). Türkiye'de Ruh Sağlığı, Maneviyat ve Dindarlık: MetaAnalitik Bir Değerlendirme. H. Hökelekli (Ed.), *Din Değerler ve Sağlık* (ss. 65- 115). Dem Yayınları

- Yaran, R. (2011). *İslam İlmihali*. M. Ü. İlahiyat Fakültesi Yayınları
- Yavuz, K. (2013). *İnancın Psikolojisi*. Boğaziçi Yayınları
- Yavuzer, H. (2003). *Çocuk Psikolojisi*. Remzi Kitapevi.
- Yazgan, P. (2010). *Danimarka'daki Türkiye Kökenli Göçmenlerin Aidiyet ve Kimlikleri* (Yayımlanmamış Doktora Tezi). Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Yeter, E. (2018). Suriyeli Göçmen Kadınların Dini-Kültürel Kimlik Oluşturmalarında Yerel Dini Kültürün Etkisi: Kahramanmaraş Örneği. *Antakiyat*, 1(1), 99-126.
- Yetim, O. (2021). *Suriyeli Göçmen Ergenlerde Travma, Benlik Saygısı, Psikolojik Dayanıklılık Ve Psikiyatrik Belirti İlişkisinin Değerlendirilmesi* (Uzmanlık Tezi). Hacettepe Üniversitesi Tıp Fakültesi.
- Yıldırım, A., & Şimşek, H. (2008). *Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri*. Seçkin Yayıncılık.
- Yıldız, A. (1996). *Namaz*. Pınar Yayınları.
- Yıldız, Y. (2021). *Suriyeli Mültecilerde Dünyaya İlişkin Varsayımlar ve Travma Sonrası Büyümenin Anksiyete Üzerindeki Etkisinin İncelenmesi* (Yüksek Lisans Tezi). İstanbul Kent Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü.
- Yörükoğlu, A. (1998). *Çocuk Ruh Sağlığı*. Özgür Yayınları.
- Yüksel, E. (2019). Türkiye'de iletişim araştırmalarında içerik analizi uygulamaları, sorunlar ve çözüm önerileri. *International Euroasia Congress on Scientific Researches and Recent* (s. 134-152) içinde. Bakü: Hazar Üniversitesi.
- Zavalsız, Y. S., & Gündag, E. (2017). Yabancı Uyruklu Öğrencilerin Sosyo-Kültürel Entegrasyonu (Karabük Üniversitesi Örneği). *İnsan ve Toplum Bilimleri Araştırmaları Dergisi*, 6(5), 3168-3192.
- Zeyrek, Y. (2001). *Ahıska bölgesi ve Ahıska Türkleri*. Pozitif Matbaacılık.
- Zhamalov, A. (2021). Relationship Between Types of Acculturation and Happiness: A Study on Ahıska Turks Living in the USA, Russia and Kazakhstan.
- Zimbardo, P.G., & Henderson, L. (2000). Comorbidity in Chronic Shyness. *Depression and Anxiety*. 12(4), 232-237.

EKLER

EK 1. ETİK KURUL ONAYI

T.C
ERZİNCAN BİNALİ YILDIRIM ÜNİVERSİTESİ
İNSAN ARAŞTIRMALARI SOSYAL VE BEŞERİ BİLİMLER
ETİK KURULU KARARI

Etik Kurul Toplantı Tarihi	22/03/2023
Protokol No	03/08
Araştırma Başlığı	Ruh Sağlığı ve Din İlişkisi açısından Ahıska Türklerinin Psiko-Sosyal ve Dini Davranışlarının İncelenmesi
Araştırma Türü	Nitel-Diğer (Yarı yapılandırılmış görüşme)
Araştırmacılar	Dr. Öğr. Üyesi Fatümetül Zehra GÜLDAŞ (Sorumlu Araştırmacı) Vildan ÇAP (Tez Öğrencisi)
Karar	Başvuru dosyanıza ait araştırmanız etik açıdan uygun bulunmuştur.
Açıklama:	1. Etik Kurul Onayı, uygulama ve/veya veri toplama için araştırmacının ilgili kurum veya kuruluşlardan izin alma sorumluluğunu ortadan kaldırmaz. 2. Kurul üyelerine ait araştırma önerileri görüşülürken, ilgili yönerge gereğince, öneri sahibi üye görüşmelere katılmamış ve oy kullanmamıştır.

e-imzalıdır

Prof. Dr. Haydar EFE
İnsan Araştırmaları Sosyal ve Beşeri Bilimleri
Etik Kurul Başkanı

EK 2. DEMOGRAFİK BİLGİ FORMU

1. Yaşınız

.....

2. Cinsiyetiniz?

Kadın () Erkek ()

3. Medeni Durumunuz?

Bekar () Evli () Boşanmış/Ayrık ()

4. Eğitim Durumunuz?

() İlkokul-Ortaokul

() Lise

() Lisans

() Yüksek Lisans/Doktora

() Diğer

5. Çocuğunuz var mı?

Evet () Hayır ()

Cevabınız evet ise kaç tane olduğunu belirtiniz.

Bir () İki () Üç () Dört () Beş () Daha fazla ()

6. Çocuklarınız dışında evde bakmakla yükümlü olduğunuz biri var mı?

Evet () Hayır ()

8. Şu anda çalıştığınız düzenli bir işiniz var mı?

Evet () Hayır ()

9. Kaç yıldır çalışmaktasınız?

1 yıldan az () 1-5 yıl arası ()

10. Devamlı/kronik bir hastalığınız var mı?

Evet () Hayır ()

11. Psikolojik bir rahatsızlığınız var mı?

Evet () Hayır ()

12. Psikolojik destek alıyor musunuz?

Evet () Hayır ()

13. Cevabınız evetse, psikolojik destek aldığınız rahatsızlığınızı kısaca belirtiniz.

.....

EK 3. GÖRÜŞME SORULARI

- Soru 1. Kendinizi tanıtır mısınız? (mesleğiniz, medeni durumunuz).
- Soru 2. Erzincan'a göç etmeden önce nerede yaşıyordunuz? Önceden yaşadığınız yer ve oradaki hayatınız hakkında bizi bilgilendirir misiniz?
- Soru 3. Erzincan'a yeni geldiğinizde sizi nasıl karşıladılar? Karşılama ve size karşı olan tutumlardan memnun muydunuz? Herhangi bir uyum problemi yaşadınız mı?
- Soru 4. Komşuluk ilişkileriniz nasıl? Evlerinizde kendinizi güvende hissediyor musunuz? Erzincan'da arkadaşlarınızın çoğunluğunu yerliler mi yoksa Ahıskalılar mı oluşturuyor?
- Soru 5. Yerli halk ile uyum içinde olduğunuzu düşünüyor musunuz? Uyum içinde olmak size ruhsal olarak iyi hissettiriyor mu?
- Soru 6. Yerli halkın size karşı tutumu şimdi ne durumda? Toplumsal uyum konusunda sıkıntılar şimdi de var mı?
- Soru 7. Sosyal ilişki içerisinde bulunduğunuz kişilerle yaşadığınız problemler var mı? Varsa nasıl problemler ve bu problemleri çözmek için nasıl bir yol izliyorsunuz?
- Soru 8. Yerli halkın sergilediği hangi davranışlar size iyi ya da kötü hissettirdi? Size karşı sergilenen davranışlara karşı siz nasıl tepkilerde bulundunuz?
- Soru 9. Yerli halkın size iyi ya da kötü davranmasında sizin sergilemiş olduğunuz davranışların herhangi bir etkisi var mıdır? Varsa hangi davranışlarınız size olumlu dönütler sağlarken hangi davranışlarınız olumsuz dönütlere sebep oldu?
- Soru 10. Yerli ve Ahıskalı insanlarla olan ilişkilerinizde farklılıklar var mı? Farklılık varsa eğer bunun sebebi sizce nedir?
- Soru 11. Sosyal ilişkilerinizde yaşadığınız olumlu ve olumsuz durumlar(size karşı sergilenen olumlu ya da olumsuz davranışlar) ruhsal olarak sizi nasıl hissettiriyor?
- Soru 12. Ruhsal olarak kendinizi bu coğrafyaya ve kültüre ait hissediyor musunuz?
- Soru 13. Kendinizi herhangi bir dinin mensubu olarak görüyor musunuz? Görüyorsanız mensubu olduğunuz bu dinin emrettiği ibadetleri yerine getiriyor musunuz?

Soru 14. Dine karşı yaklaşımınız nasıl? Kendinizi dindar olarak tanımlar mısınız? Fiili olarak yaptığınız ibadetler/dini davranışlar nelerdir?

Soru 15. Dini davranışlarda bulunma sıklığınız göç etmeden önceki ile aynı mı? Eğer bir farklılık varsa bunun nedenlerini anlatır mısınız?

Soru 16. İbadetlerinizi göç etmeden önce dinin emrettiği şekilde harfiyen yapabiliyor muydunuz? Göçten sonra ibadetlerinizde herhangi bir değişiklik oldu mu?

Soru 17. Dini davranışları yapma şekliniz yerli halkla aynı mı? Herhangi bir farklılık söz konusu ise bu farklılık sebebi ile aldığınız tepkiler oldu mu? Nasıl tepkiler aldınız?

Soru 18. Dini davranışları/ibadetleri yaparken ruhsal olarak kendinizi nasıl tanımlarsınız? Yapmadığınızda ruhi durumunuz nasıldır?

Soru 19. Dini davranışları yerine getirirken kendinizi nasıl hissediyorsunuz? Hissettikleriniz göçten önce ve sonra aynı mıdır?

Soru 20. Toplum içinde sergilediğiniz davranışlarda ölçünüz din mi yoksa sosyal çevre mi?

Soru 21. Yerli halk ile aranızdaki ilişkiye dini davranışları yerine getirmeniz ya da getirmemenizin herhangi bir etkisinin olduğunu düşünüyor musunuz?

ÖZ GEÇMİŞ

Ad Soyad: Vildan ÇAP	
Eğitim Bilgileri	
Lisans	
Üniversite	Ondokuz Mayıs Üniversitesi
Fakülte	İlahiyat Fakültesi
Bölümü	Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Öğretmenliği
Yüksek Lisans	
Üniversite	
Enstitü Adı	
Ana Bilim Dalı	
Programı	
Makale ve Bildiriler (Varsa)	
1.	
2.	